

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗ ΣΧΟΛΗ
ΤΜΗΜΑ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΚΛΑΣΙΚΗΣ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ

**ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΕΣΩΤΕΡΙΚΗΣ ΠΟΙΗΤΙΚΗΣ &
ΑΦΗΓΗΜΑΤΙΚΗΣ ΑΥΤΟΣΥΝΕΙΔΗΣΙΑΣ ΣΤΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ
ΛΟΥΚΙΑΝΟΥ *ἈΛΗΘΗΣ Ἱστορία***

Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία

Μαρία - Χαϊδή Βήττα

A.M: 5

Επιβλέπουσα: Ελένη Γκαστή,
Καθηγήτρια Αρχαίας Ελληνικής & Λατινικής Φιλολογίας

ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2022

Μαρία - Χαϊδή Βήττα

A.M: 5

**ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΕΣΩΤΕΡΙΚΗΣ ΠΟΙΗΤΙΚΗΣ &
ΑΦΗΓΗΜΑΤΙΚΗΣ ΑΥΤΟΣΥΝΕΙΔΗΣΙΑΣ ΣΤΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ
ΛΟΥΚΙΑΝΟΥ *ΑΛΗΘΗΣ ΊΣΤΟΡΙΑ***

Επιβλέπουσα: Ελένη Γκαστή,
Καθηγήτρια Αρχαίας Ελληνικής & Λατινικής Φιλολογίας

ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2022

Εικόνα εξωφύλλου:

Το πορτρέτο του Λουκιανού

από τον WILLIAM FAITHORNE

LINE ENGRAVING, 1660s-1670s

Η εικόνα ανακτήθηκε από την National Portrait Gallery

[<https://www.npg.org.uk/collections/search/portrait/mw118589>]

"There are no genreless texts"
Δεν υπάρχουν κείμενα χωρίς είδος

Stephen Heath (2004: 163)

Περιεχόμενα

Προλογικό Σημείωμα.....	vi
Συντομογραφίες	viii
Εισαγωγή	1
1. Ειδολογικός Προσδιορισμός & Εκλεκτικές Συγγένειες του Έργου.....	5
1.1 Έπος	6
1.2 Επιστημονική Φαντασία & Παραδοξογραφία	12
1.3 Φιλοσοφία.....	17
1.4 Ιστοριογραφία	23
1.5 Κωμωδία	29
1.6 Γεωγραφία & Εθνογραφία.....	32
1.7 Επιστολογραφία.....	35
1.8 Μυθιστόρημα.....	37
2. Η Αφήγηση, ο Αφηγητής και το Αναγνωστικό Κοινό της <i>Άληθοῦς Ἱστορίας</i>	42
2.1 Αφηγηματική αυτοαναφορικότητα.....	44
2.2 Αφηγητής της <i>Άληθοῦς Ἱστορίας</i>	51
2.3 Αναγνωστικό κοινό.....	56
3. Συμπεράσματα	63
Βιβλιογραφία	65

Προλογικό Σημείωμα

Η εν λόγω Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία (Μ.Δ.Ε.) εκπονήθηκε στο πλαίσιο του Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών «Κλασική Φιλολογία» του Τμήματος Φιλολογίας του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων. Σκοπός της είναι να εξετάσει ζητήματα εσωτερικής ποιητικής του λουκιάνειου έργου και ειδικότερα να διερευνήσει τα ενοφθαλμισμένα στο κείμενο σήματα ειδολογικής και αφηγηματικής αυτοσυνειδησίας. Η ιδέα της ενασχόλησής μου με το θέμα αυτό υπό τη συγκεκριμένη οπτική προέκυψε από την επαφή μου με το συγκεκριμένο έργο στο πλαίσιο εκπόνησης εργασίας εξαμήνου για το μεταπτυχιακό σεμινάριο «Ζητήματα Εσωτερικής Ποιητικής στην Αρχαία Ελληνική και Λατινική Γραμματεία».

Οφείλω ιδιαίτερες ευχαριστίες και ευγνωμοσύνη στην επιβλέπουσά μου κ. Ελένη Γκαστή, τόσο για την υπόδειξη του θέματος της παρούσας Μεταπτυχιακής Διπλωματικής Εργασίας όσο και για το γεγονός ότι ανέλαβε με μεγάλη χαρά την επίβλεψη της Εργασίας μου. Η καθοδήγησή της σε μεθοδολογικά και βιβλιογραφικά ζητήματα, αλλά και οι παρατηρήσεις της, οι διορθώσεις της και οι συμβουλές της σε όσα προβλήματα ανέκυψαν καθ' όλη τη διάρκεια εκπόνησης της εν λόγω Εργασίας, ήταν σημαντικές και ιδιαίτερα βοηθητικές. Παράλληλα ευχαριστώ και την κ. Βάσω Καραμπίνα για τη βοήθειά της σε τεχνικά ζητήματα και τη υποστήριξή της.

Επίσης, θα ήθελα να εκφράσω τις θερμές μου ευχαριστίες και στα μέλη της εξεταστικής επιτροπής μου. Ευχαριστώ ιδιαίτερα τον κ. Δημήτριο Ράιο, Ομότιμο Καθηγητή του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, και τον κ. Ευάγγελο Καρακάση, Καθηγητή Αρχαίας Ελληνικής και Λατινικής Φιλολογίας του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, που δέχθηκαν να είναι μέλη της τριμελούς εξεταστικής επιτροπής μου και για τις καίριες επισημάνσεις και διορθώσεις τους στην παρούσα Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία.

Ιδιαίτερη μνεία και ευχαριστίες οφείλονται στον κ. Βασίλειο Παππά Επίκουρο Καθηγητή Λατινικής Φιλολογίας του Τμήματος Φιλολογίας του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων για τα βιβλία του Tackaberry (1930) και του Walchli (2003)¹ που μου παρέιχε, καθώς και στον κ. Βασίλειο Δημογλίδη Υποψήφιο Διδάκτορα Αρχαίας Ελληνικής και Λατινικής Φιλολογίας στο University of Cincinnati, Department of Classics για το νεοεκδοθέν λουκιάνειο Commentary των Clay-Brusuelas (2021), που το εντόπισε και μου το απέστειλε έγκαιρα.

---

¹ Δυστυχώς δεν κατάφερα να εντάξω το συγκεκριμένο βιβλίο στην εν λόγω Εργασία.

Τέλος, ευχαριστώ από τα βάθη της καρδιάς μου τα μέλη της οικογένειά μου, που δεν σταμάτησαν ποτέ να πιστεύουν σε εμένα και να μου προσφέρουν στήριξη και ενθάρρυνση σε όλα τα (εύκολα ή δύσκολα) στάδια της Εργασίας μου και να με ανέχονται, ενώ ευχαριστίες αξίζουν και σε όλους μου τους φίλους, μεταπτυχιακούς συμφοιτητές και μη, που στάθηκαν δίπλα μου από τις πιο μικρές μέχρι τις πιο μεγάλες ανησυχίες και δεν με άφησαν να τα παρατήσω.

Χωρίς όλους τους προαναφερθέντες, αυτή η Εργασία δεν θα είχε ολοκληρωθεί ποτέ!

Συντομογραφίες

Οι συντομογραφίες των περιοδικών που εμπεριέχονται στην εν λόγω Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία ακολουθούν το σύστημα της *L'année Philologique*:

<i>AJPh</i>	<i>American Journal of Philology</i>
<i>BAGB</i>	<i>Bulletin de l'Association Guillaume Budé</i>
<i>ClAnt</i>	<i>Classical Antiquity</i>
<i>CQ</i>	<i>The Classical Quarterly</i>
<i>JRS</i>	<i>The Journal of Roman Studies</i>

Εισαγωγή

Η εν λόγω Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία φέρει τον τίτλο *Ζητήματα Εσωτερικής Ποιητικής και Αφηγηματικής Αυτοσυνειδησίας στο έργο του Λουκιανού Αληθής Ιστορία*. Κρίνεται σκόπιμο, για την καλύτερη κατανόηση της αναγνωστικής μας πρότασης, να αναλυθούν και να επεξηγηθούν οι όροι εσωτερική ποιητική και αφηγηματική αυτοσυνειδησία που χρησιμοποιούνται στον τίτλο.

Ο Δ. Ν. Μαρωνίτης δίνει έναν εύστοχο ορισμό της εσωτερικής ποιητικής: "Με τον όρο εσωτερική ποιητική εννοούνται εμφανή και λανθάνοντα σήματα, τα οποία ενυπάρχουν στο ποίημα και ομολογούν ή υποδηλώνουν πώς φαντάζεται ο ίδιος ο ποιητής τον ρόλο και την τέχνη του".² Ο ορισμός αυτός μπορεί να αναφέρεται στην ποίηση, αλλά δεν περιορίζεται μόνο σε αυτή, δεδομένου ότι και στην πεζογραφία υπάρχουν έργα, στα οποία ο πεζογράφος με έμμεσο ή άμεσο τρόπο (υπο)δηλώνει πως φαντάζεται το ρόλο του ή το έργο του. Με βάση την άποψη πως σήματα εσωτερικής ποιητικής μπορούν να ανιχνευθούν όχι μόνο σε ποιητικά κείμενα αλλά και σε πεζά, η παρούσα εργασία φιλοδοξεί να συγκεντρώσει και να αναλύσει τα χωρία εκείνα από το έργο *Αληθής Ιστορία* του Λουκιανού, στα οποία φαίνεται πως ο συγγραφέας ενοφθαλμίζει αυτοαναφορικά σχόλια που αφορούν την ειδολογική ταυτότητα του έργου του. Τέτοιου είδους αυτοαναφορικά σχόλια εντοπίζονται κυρίως στο προοίμιο του λουκιανείου έργου (1.1-1.4), όπου ο συγγραφέας προετοιμάζει τον αναγνώστη του για το περιεχόμενο του κειμένου και ταυτόχρονα οργανώνει το επικοινωνιακό πλαίσιο πρόσληψης του κειμένου.

Το ζήτημα εκκινεί από τις απόψεις των μελετητών οι οποίοι εστιάζουν στην δυσκολία ειδολογικού προσδιορισμού του υπό εξέταση έργου λόγω της ειδολογικής του υβριδικότητας. Ο Price σημειώνει ότι "ο Λουκιανός παρουσιάζει την *Αληθῆ Ιστορίαν* του ως ένα φανταστικό ταξίδι, μια περιπλάνηση μέσω της παρωδίας διαφορετικών λογοτεχνικών ειδών"³ και η Deriu επισημαίνει πως "η προσπάθεια ένταξης της *Αληθοῦς Ιστορίας* σε ένα είδος είναι κάπως προβληματική, εξαιτίας της συμπερίληψης διαφόρων τύπων γραφής, όπως εκείνων του έπους, της ιστοριογραφίας, της εθνογραφίας, της φιλοσοφικής πεζογραφίας, της σάτιρας, του μυθιστορήματος και της επιστημονικής φαντασίας".⁴ Ακολουθώντας το νήμα των

---

² Μαρωνίτης (1999: 157).

³ Price (2017: 225).

⁴ Deriu (2017: 1).

προβλημάτων που θέτει η προγενέστερη έρευνα αναφορικά με τα κριτήρια ειδολογικής κατηγοριοποίησης του έργου και κατάταξής του στον ειδολογικό χάρτη της εποχής του, θα επιχειρήσουμε να ανιχνεύσουμε και να σχολιάσουμε τα ενδοκειμενικά σήματα ειδολογικής αυτοσυνειδησίας που αποκαλύπτουν τις εκλεκτικές συγγένειες του Λουκιανού και δίνουν απάντηση στο θέμα του ειδολογικού προσδιορισμού του έργου.

Η δεύτερη έκφραση του τίτλου που χρήζει ανάλυσης είναι η αφηγηματική αυτοσυνειδησία. Ο όρος «αφηγηματική» δηλώνει "μια αφήγηση για κάποιο αληθινό ή φανταστικό γεγονός ή ακολουθία γεγονότων που εξιστορείται από έναν (ή περισσότερους) αφηγητή σε έναν (ή περισσότερους) αποδέκτη",⁵ ενώ ο όρος «αυτοσυνειδησία» αναφέρεται "στην εμπλοκή του ίδιου του συγγραφέα στην εξερεύνηση του δικού του συμβολικού συστήματος".⁶ Η αφηγηματική αυτοσυνειδησία στην λουκιάνεια *Αληθινή Ιστορίαν* σχετίζεται με ζητήματα που αφορούν τόσο στην αφήγηση όσο και στον αφηγητή του έργου. Για το ζήτημα της αφήγησης, ο συγγραφέας έχει τον έλεγχο τόσο για το δίλημμα αλήθειας-ψεύδους που διαπερνά ολόκληρη την αφήγηση, όσο και για τους τρόπους με τους οποίους αυτή η αφήγηση συνεχεται, αφού ο ίδιος κινεί τα αφηγηματικά νήματα. Αναφορικά με το ζήτημα της αφηγηματικής ταυτότητας και κατ' επέκταση της ταύτισης ή μη του συγγραφέα με τον αφηγητή, ο Λουκιανός εν πλήρει συνειδήσει έχει δημιουργήσει ένα αίνιγμα για το αναγνωστικό του κοινό σχετικά με την αφηγηματική ταυτότητα.

Η παρούσα μελέτη εντάσσεται στο πλαίσιο που ορίζουν οι προηγούμενες επισημάνσεις και δοκιμάζει να συμβάλει στη διερεύνηση του λουκιάνειου πονήματος υπό αυτή την οπτική. Βασική για ζητήματα που αφορούν την εσωτερική ποιητική στην *Αληθινή Ιστορίαν* είναι η Διδακτορική Διατριβή της Karen Ni-Mheallaigh (2005a) με τίτλο *Lucian's Self-Conscious Fiction: Theory in Practice*. Η προαναφερθείσα διατριβή εξετάζει τέσσερα λουκιάνεια πονήματα, τον *Φιλοψευδή*, τον *Τόξαριν*, την *Αληθινή Ιστορίαν* και το έργο *Πλοῖον ἢ Εὐχαί*, ως προς την έννοια της συνειδητής αφηγηματικής μυθοπλασίας από μέρους του συγγραφέα. Ειδικότερα, το τρίτο κεφάλαιο της εν λόγω Διατριβής, που αφορά την *Αληθινή Ιστορίαν*, άπτεται των ενδιαφερόντων μας, καθώς Ni-Mheallaigh τονίζει το σημαντικό ρόλο που επιτελεί το προοίμιο. Το προοίμιο εμπεριέχει εικασίες για την αλήθεια, το ψεύδος και τη μυθοπλασία που ανάγονται στον Πλάτωνα, τον Αριστοτέλη, τον Στράβωνα.

---

⁵ Baldick (2001: 165), λήμμα *Narrative*.

⁶ Segal (1982: 222).

Παράλληλα τονίζονται μερικές εκ των εκλεκτικών συγγενειών του Λουκιανού, και αναδεικνύονται οι προθέσεις του συγγραφέα, τις οποίες καλείται να ανασυνθέσει και να ακολουθήσει με συνέπεια ο αποδέκτης-αναγνώστης του έργου (επικοινωνιακό πλαίσιο).

Μια Διπλωματική Μεταπτυχιακή Εργασία που έχει τον τίτλο *Τα Άληθῆ Διηγήματα του Λουκιανού: μια ψευδής κριτική του ψεύδους* της Παναγιώτας Ραγκαβάνη (2021) πραγματεύεται επίσης ζητήματα που αφορούν τόσο τον ειδολογικό προσδιορισμό του λουκιάνειου έργου όσο και τον αφηγητή. Σχετικά με το πρώτο ζήτημα στο υποκεφάλαιο 2.3 *Υβριδισμός και (ειδολογική) μίξη* γίνεται λόγος για τα διάφορα λογοτεχνικά είδη που απαρτίζουν το λουκιάνειο έργο και συντελούν στο ειδολογικό προσδιορισμό του. Το δεύτερο ζήτημα σχετικά με τον αφηγητή και την ταυτότητά αναλύεται στα υποκεφάλαια 3.1 *Λουκιανός γράφων, αφηγητής και συγγραφέας: το alter ego* και 3.2 *Λουκιανός γράφων, αφηγητής και συγγραφέας: η αποδόμηση των ορίων και η αναθεώρηση της αναγνωστικής σύμβασης*, καταλήγοντας στη διάκριση του συγγραφέα από τον αφηγητή.

Στα σχετικά με την αφήγηση και τον αφηγητή θέματα, τα πονήματα των μελετητών της *Άληθοῦς Ἱστορίας* του Λουκιανού είναι περισσότερα. Αρχικά, το άρθρο της Isabelle Gassin (2011) «Éléments de construction du récit dans les Histoires Vraies de Lucien», όπως καθίσταται σαφές ήδη από τον τίτλο του, πραγματεύεται ζητήματα που αφορούν την αφήγηση. Ειδικότερα, το άρθρο αυτό, μεταξύ άλλων, ασχολείται με την συνοχή του λουκιάνειου έργου, προβάλλοντας τα σημεία εκείνα που συνέχουν τόσο τα δύο βιβλία μεταξύ τους όσο και το κάθε βιβλίο ξεχωριστά. Το ίδιο θέμα αναλύεται και στο έργο του Graham Anderson (1976b) με τίτλο *Studies in Lucian's Comic Fiction*. Ο συγκεκριμένος μελετητής στο υποκεφάλαιο 1.B *The Composition of Verae Historiae* παραθέτει σημεία προς σημείο τα κοινά ή παραπλήσια επεισόδια της *Άληθοῦς Ἱστορίας* και έχει αναφορές στη σύνθεση της σειράς των βιβλίων και στην ανεκπλήρωτη υπόσχεση για ένα τρίτο βιβλίο.⁷

Ο Tim Whitmarsh στο έργο του (2001) *Greek Literature and the Roman Empire: The Politics of Imitation*, και ειδικότερα στο υποκεφάλαιο *Satire and Satirical Identity*, πραγματεύεται θέματα όπως αυτό της σάτιρας στα έργα του Λουκιανού και

---

⁷ Σε αυτό το σημείο αξίζει να αναφερθεί και η Διδ. Δ. της Ανθής Κανάλη (2022) με τίτλο *Λουκιανού Άληθῆ Διηγήματα: αφηγηματολογικές προσεγγίσεις*, η οποία ασχολείται με ζητήματα αφηγηματικής οργάνωσης του έργου. Δυστυχώς δεν υπάρχει πρόσβαση στο κείμενο της εν λόγω Διδ. Δ., παρά μόνο στην περίληψή της [<https://cutt.ly/6LlyrHq>].

εκείνο του αφηγητή με τα διάφορα προσωπεία, τα οποία η αφηγηματική persona χρησιμοποιεί. Παρόμοια αντίληψη εντοπίζεται και στο 1^ο υποκεφάλαιο του 2^{ου} κεφαλαίου στο έργο του Simon Goldhill (2002) *Ποιος χρειάζεται τους Έλληνες; Ποιος χρειάζεται τα ελληνικά;*. Ο εν λόγω μελετητής προτείνει σε αυτό ορισμένες πιθανές αιτίες που ο Λουκιανός δεν παραθέτει συχνά το όνομά του στα λογοτεχνικά έργα του, σημειώνει εκείνα τα πονήματα στα οποία έχει αναφέρει το όνομα "Λουκιανός" για κάποιον χαρακτήρα του, αλλά και όλες εκείνες τις περιπτώσεις που, ενώ ένα διαφορετικό όνομα υπάρχει στο έργο, ανακλά τον ίδιο τον Λουκιανό, λειτουργεί δηλαδή σαν μάσκα του συγγραφέα.

Όλες οι παραπάνω μελέτες αποτέλεσαν το έναυσμα για τη σύνθεση της ανά χείρας Μεταπτυχιακής Διπλωματικής Εργασίας. Στο πρώτο κεφάλαιο της Διπλωματικής επιχειρούμε να αναλύσουμε τις εκλεκτικές εκείνες συγγένειες και τα παράλληλα εκείνα χωρία από τα διαφορετικά λογοτεχνικά είδη που απαντούν στην *Αληθινή Ιστορία* με απώτερο σκοπό να προσδιορίσουμε (στο μέτρο του δυνατού) από ειδολογική σκοπιά το λουκιάνειο αφήγημα, αναλύοντας τα κοινά ή παραπλήσια σημεία με τα έργα των προγενεστέρων του. Στο δεύτερο κατά σειρά κεφάλαιο, το οποίο εστιάζει στα αφηγηματικά ζητήματα, φιλοδοξούμε να αναλύσουμε τα ζητήματα αλήθειας-ψεύδους αλλά και αφηγηματικής συνοχής του έργου, καθώς και να διερευνήσουμε το αίνιγμα της ταυτότητας του αφηγητή. Τέλος στο καταληκτικό υποκεφάλαιο (2.3) του δευτέρου αυτού κεφαλαίου επιχειρούμε με βάση τις ενδοκειμενικές νύξεις να προσδιορίσουμε πώς αντιλαμβάνεται ο συγγραφέας τον ιδανικό αναγνώστη του έργου του.

1. Ειδολογικός Προσδιορισμός & Εκλεκτικές Συγγένειες του Έργου

Το λουκιάνειο *corpus* έχει δημιουργήσει προβληματισμό μεταξύ των μελετητών ως προς τη ρευστότητα που παρουσιάζουν τα όρια των διαφόρων λογοτεχνικών ειδών που εμπεριέχει, γεγονός που περιπλέκει την ειδολογική κατάταξη των λουκιάνειων πονημάτων. Ο Ράιος τονίζει ότι "δυσκολίες εμφανίζει το ζήτημα της ειδολογικής και χρονολογικής κατάταξης της πολύμορφης παραγωγής του",⁸ ο Μπουσές υπογραμμίζει ότι "η λογοτεχνική παραγωγή του Λουκιανού είναι πολύπλευρη και πολυποίκιλη και προβληματική ως προς την οργάνωσή της σε κατηγορίες"⁹ και ο Παπαϊωάννου υποστηρίζει πως "τα έργα του Λουκιανού έχουν μεγάλη ποικιλία και στη μορφή και στο περιεχόμενο και αυτή τους η πολυμορφία δημιουργεί και δυσκολίες στην κατάταξή τους".¹⁰

Το ζήτημα της δυσκολίας της ειδολογικής κατάταξης δεν εντοπίζεται μόνο μεταξύ των διαφόρων έργων, τα οποία απαρτίζουν το *corpus* του, αλλά εμφανίζεται και σε μεμονωμένα έργα του Σαμοσατέως, όπως συμβαίνει στην περίπτωση της *Άληθοῦς Ἱστορίας*. Σχετικά με το εν λόγω έργο, ο Price σημειώνει ότι "ο Λουκιανός παρουσιάζει την *Άληθῆ Ἱστορίαν* του ως ένα φανταστικό ταξίδι, μια περιπλάνηση μέσω της παρωδίας διαφορετικών λογοτεχνικών ειδών".¹¹ Επίσης, η Deriu επισημαίνει πως "η προσπάθεια ένταξης της *Άληθοῦς Ἱστορίας* σε ένα είδος είναι κάπως προβληματική, εξαιτίας της συμπερίληψης διαφόρων τύπων γραφής, όπως εκείνων του έπους, της ιστοριογραφίας, της εθνογραφίας, της φιλοσοφικής πεζογραφίας, της σάτιρας, του μυθιστορήματος και της επιστημονικής φαντασίας".¹²

Νύξεις που αφορούν την ειδολογική ταυτότητα της *Άληθοῦς Ἱστορίας* απαντούν ήδη από το προοίμιο του έργου. Η Ni-Mheallaigh σημειώνει ότι "ο Λουκιανός χρησιμοποιεί το προοίμιο για να μιλήσει ως ο συγγραφέας της *Άληθοῦς Ἱστορίας* και να καθορίσει τον τύπο του κειμένου που παρήγαγε" καθώς επίσης και τη διακειμενική φύση της *Άληθοῦς Ἱστορίας*".¹³ Η προοιμιακή έκφραση *οὐκ ἀκωμωδῆτως ἦνικται πρὸς*

---

⁸ Ράιος (2012: 185).

⁹ Μπουσές (2019: 64).

¹⁰ Παπαϊωάννου (1976: 90).

¹¹ Price (2017: 225).

¹² Deriu (2017: 1).

¹³ Ni-Mheallaigh (2005a: 154). Η ίδια μελετήτρια (2010: 87) παρατηρεί ότι από τον Ηρόδοτο και μετά, είναι σαφές ότι οι ιστοριογράφοι χρησιμοποίησαν το προοίμιο για να παρουσιάσουν τη συγγραφική τους θέση, να αυτοπροσδιοριστούν, να καθορίσουν τις μεθόδους τους και να καθιερώσουν τα πρωτόκολλα που καθοδηγούν την ανάγνωση και την ερμηνεία του έργου τους. Ως εκ τούτου, το προοίμιο εξελίχθηκε σε έναν μετακειμενικό χώρο, που εμπεριείχε τον αυτοσχολιασμό του συγγραφέα

τινας τῶν παλαιῶν ποιητῶν τε καὶ συγγραφέων καὶ φιλοσόφων πολλὰ τεράστια καὶ μυθώδη συγγεγραφότων, οὓς καὶ ὄνομαστί ἂν ἔγραφον, εἰ μὴ καὶ αὐτῶ σοι ἐκ τῆς ἀναγνώσεως φανεῖσθαι ἔμελλον (1.2)¹⁴ ἔχει προγραμματική λειτουργία καθώς πληροφορεῖ τον ἀναγνώστη ὅτι αὐτὸ το κείμενο χρησιμοποιεῖ ἄλλα κείμενα ὡς μέρος τῆς δικῆς του ἱστορίας (διακειμενικότητα).¹⁵ Ἀπὸ το προοίμιο συνάγεται πῶς ἡ συγγραφικὴ πρόθεση επικεντρώνεται στὴν ἀπορρόφηση καὶ τὸ μετασχηματισμὸ προγενέστερων κειμένων, ἐνῶ ἡ γνώση καὶ ἡ ἐμπειρία τοῦ ἀναγνώστη συνιστᾶ προϋπόθεση γιὰ τὴν ἀμφίδρομη ἐπικοινωνία κειμένου-ἀναγνώστη. Ὡς ἐκ τούτου ἡ διερεύνηση τῆς διαλογικῆς φύσης τοῦ κειμένου ἀποτελεῖ τὸ ἐρμηνευτικὸ κλειδί στὴν ἀποκωδικοποίηση τῆς εἰδολογικῆς ταυτότητας τοῦ ἔργου. Τὸ ἐν λόγῳ κεφάλαιο ἔχει ὡς στόχο νὰ ἀνιχνεύσει τοὺς ἐκφραστικὸς τρόπους καὶ τὶς διακειμενικὲς ἀναφορὲς ποὺ ἀποκαλύπτουν τὶς ἐκλεκτικὲς συγγένειες τοῦ Λουκιανοῦ με ἄλλους συγγραφεῖς τῆς ἀρχαιότητος, ὥστε νὰ καθοριστῆ τὸ λογοτεχνικὸ εἶδος τοῦ ὑπὸ μελέτῃ κειμένου.

1.1 Ἔπος

Ἡ *Ἀληθῆς Ἱστορία* ἐμπεριέχει πληθώρα ἀναφορῶν καὶ ὑπαινιγμῶν τόσο γιὰ τὸν ἴδιον Ὅμηρον ὅσο καὶ γιὰ τὰ ἔπη τοῦ, τὴν *Ἰλιάδα* καὶ τὴν *Ὀδύσεια*. Αὐτὸ καθίσταται ἐμφανὲς ἤδη ἀπὸ τὸ προοίμιο τοῦ λουκιάνειου ἔργου. Παρόλο ποὺ στὸ δεῦτερο κεφάλαιο τοῦ προοιμίου τοῦ ο συγγραφέας ἀναφέρει ὅτι δὲν πρόκειται νὰ ἀποκαλύψει τοὺς ποιητῆς, ἱστοριογράφους καὶ φιλοσόφους, ποὺ συμπεριέλαβαν στὰ ἔργα τοὺς ψεύδη (1.2 *οὐκ ἀκωμωδῆτως ἦνικται πρὸς τινας τῶν παλαιῶν ποιητῶν τε καὶ συγγραφέων καὶ φιλοσόφων πολλὰ τεράστια καὶ μυθώδη συγγεγραφότων*), ἤδη στὸ ἀμέσως ἐπόμενο κεφάλαιο ἔχει παραθέσει τρία ὀνόματα. Ἀνάμεσά τοὺς εἶναι καὶ ἐκεῖνο τοῦ ὀμηρικοῦ Ὀδυσσεῆ, ὁ ὁποῖος χαρακτηρίζεται ἀπὸ τὴν συγγραφικὴ φωνὴ ὡς ἀρχηγὸς καὶ διδάσκαλος τῆς ἀνόητης ομιλίας,¹⁶ ἐξαιτίας τῶν φανταστικῶν διηγήσεών τοῦ στοὺς Φαίακες καὶ στὸν βασιλιά τοὺς, τὸν Ἀλκίνοο (1.3 *ἀρχηγὸς δὲ αὐτοῖς καὶ διδάσκαλος τῆς τοιαύτης βωμολοχίας ὁ τοῦ Ὀμήρου Ὀδυσσεύς, τοῖς περὶ τὸν Ἀλκίνοον διηγούμενος... πρὸς ἰδιώτας ἀνθρώπους τοὺς Φαίακας*). Στὴν ἐν λόγῳ προοιμιακὴ ἀναφορὰ ὁ Λουκιανὸς σε δύο μόλις γραμμὲς σημειώνει τοὺς κύριους

καθὼς καὶ σχολιασμὸ τῶν ἔργων ἄλλων συγγραφέων. Κάτι ἀνάλογο με αὐτὸ ποὺ περιγράφει ἡ Ni-Mheallaigh πραγματώνεται καὶ στὸ προοίμιο τῆς *Ἀληθοῦς Ἱστορίας*.

¹⁴ Ὅλα τὰ χωρία τῆς *Ἀληθοῦς Ἱστορίας* προέρχονται ἀπὸ τὸν Macleod (1972: 82-125).

¹⁵ Ni-Mheallaigh (2005a: 160).

¹⁶ *LSJ* στὸ λήμμα *βωμολοχία*.

θεματικούς άξονες της διήγησης του Οδυσσέα (1.3 *άνέμων τε δουλείαν και μονοφθάλμους και ώμοφάγους και άγρίους τινάς άνθρώπους, έτι δέ πολυκέφαλα ζῶα και τας ύπό φαρμάκων τών έταίρων μεταβολάς*). Κατά την Bouquiaux-Simon αυτές οι ευρύτερες θεματικές αντιστοιχούν στις ραψωδιές ι, κ, λ και μ, στις οποίες πράγματι ο Οδυσσέας αφηγείται τις περιπέτειες του στους Φαίακες και εμπεριέχουν τα επεισόδια με τους Λωτοφάγους, τους Κύκλωπες, την κάθοδο στον Άδη, τις Σειρήνες¹⁷. Αναλυτικότερα, η αναφορά σε ανέμους (1.3 *άνέμων*) παραπέμπει στους ανέμους που υπέστη εκείνος και οι σύντροφοί του πριν φτάσουν στο νησί των Λωτοφάγων (ι 82 *Ένθεν δ' έννημαρ φερόμην όλοοις άνέμοισι*)¹⁸ και η αναφορά σε *μονοφθάλμους και ώμοφάγους και άγρίους τινάς άνθρώπους* (1.3) ανακαλεί στο νου του αναγνώστη τους Κύκλωπες (ι 383 *όφθαλμῶ ένέρεισαν*, ι 291 *τους δέ διά μελειςτι ταμών όπλίσσατο δόρπον* και ι 106-7 *Κυκλώπων δ' ές γαϊαν ύπερφιάλων άθεμιστων / ίκόμεθ'*). Ο όρος *πολυκέφαλα ζῶα* (1.3) αποτελεί υπαινιγμό στον κέρβερο (λ 623 μ' *ένθάδ' έπεμψε κύν' άξοντ'*), αλλά και στην Σκύλλα με τους εξι λαιμούς και τα πολλά κεφάλια (μ 85 *ένθα δ' ένι Σκύλλη... 90-1 έξ δέ τέ οι δειραι περιμήκεες, έν δέ έκάστη / σμερδαλέη κεφαλή*). Η φράση *τας ύπό φαρμάκων τών έταίρων μεταβολάς* (1.3) θυμίζει την περιπέτεια στο νησί της Κίρκης, που με τα φάρμακα και τα ξόρκια της μετέτρεψε τους συντρόφους του Οδυσσέα σε γουρούνια (κ 236-40 *φάρμακα λύγρ', ίνα πάγχυ λαθοίατο πατρίδος αίης. / αυτάρ έπει δῶκέν τε και έκπιον, αυτίκ' έπειτα / ράβδω πεπληγυϊα κατά συφειοισιν έέργνυ. / οι δέ συῶν μέν έχον κεφαλάς φωνήν τε τρίχας τε / και δέμας*). Η αναφορά, λοιπόν, αυτή στον Οδυσσέα και στην αφήγησή του προιδεάζει τους αναγνώστες ότι στην κύρια αφήγηση θα συναντήσουν υπαινιγμούς για τα ομηρικά έπη και συνεπώς για τον δημιουργό τους, τον Όμηρο.

Πράγματι, πολλές είναι οι έμμεσες αναφορές στα ομηρικά έπη. Στο κεφάλαιο 1.21 ο Ενδυμίον ζητά από τον αφηγητή να παραμείνει στη Σελήνη και θα του δώσει ως σύζυγο τον γιό του -εφόσον στη Σελήνη δεν υπήρχαν γυναίκες- (*και ό μέν ήξίου μεϊναί τε παρ' αυτῶ και κοινωνειν της άποικίας, ύπισχνούμενος δώσειν προς γάμον τόν έαυτοῦ παιδα· γυναϊκες γάρ ουκ εισι παρ' αυτοις*). Αυτή η πρόταση του Ενδυμίονος αποτελεί παρωδιακό υπαινιγμό στην προσφορά του Αλκίνοου να δώσει την κόρη του Ναυσικά ως νύφη στον Οδυσσέα¹⁹ (η 313 *παιδά τ' έμην έχέμεν και έμους γαμβρός*

¹⁷ Bouquiaux-Simon (1968): 233.

¹⁸ Όλα τα χωρία για τις ραψωδιές I-XII της *Οδύσσειας* προέρχονται από την έκδοση του Allen (1917).

¹⁹ Georgiadou-Larmour (1998a: 122). Μαζί τους συμφωνούν και οι επίσης σχολιαστές της *Άληθοῦς Ιστορίας* Clay-Brusuelas (2021: 168).

καλέεσθαι). Η άρνηση του αφηγητή είναι εμφατική²⁰ (1.21 *ἐγὼ δὲ οὐδαμῶς ἐπειθόμεν...ὡς δὲ ἔγνω ἀδύνατον ὄν πείθειν*) όπως και στην *Ὀδύσσεια* (ι 33-5 *ἀλλ' ἐμὸν οὐ ποτε θυμὸν ἐνὶ στήθεσσιν ἔπειθεν. / ὡς οὐδὲν γλύκιον ἦς πατρίδος οὐδὲ τοκῆων / γίγνεται*), καθώς η αποδοχή της προσφοράς και στις δύο περιπτώσεις, θα σήμαινε το τέλος του ταξιδιού.²¹

Στο 1.27 του λουκιάνειου πονήματος, ο αφηγητής δηλώνει την απώλεια των δώρων του Ενδυμίωνος, του βασιλιά της Σελήνης, (*ἐμοὶ δὲ καὶ δῶρα ἔδωκεν ὁ Ἐνδυμίων...ἀ πάντα ἐν τῷ κήτει κατέλιπον*), γεγονός που αποτελεί παρωδιακή νύξη στα δώρα που ο Οδυσσεύς έλαβε από τον Αλκίνοο (θ 389-97, θ 439-40, ν 66-8).²² Επίσης, στο 2.24 δηλώνει την απώλεια του νέου έπους που συνέθεσε ο Όμηρος. Αναλυτικότερα, ο επικός ποιητής συνέθεσε ένα έπος για τη μάχη μεταξύ των νεκρών του νησιού των Μακάρων και των νεκρών του νησιού των Φαύλων, το οποίο παρέδωσε στον αφηγητή για να το μεταφέρει στους ανθρώπους, όμως εκείνος το έχασε (*ἔγραψεν δὲ καὶ ταύτην τὴν μάχην Ὅμηρος καὶ ἀπιόντι μοι ἔδωκεν τὰ βιβλία κομίζειν τοῖς παρ' ἡμῖν ἀνθρώποις· ἀλλ' ὕστερον καὶ ταῦτα μετὰ τῶν ἄλλων ἀπωλέσαμεν*). Η απώλεια των δώρων αλλά και του έπους σημαίνει ότι ο αφηγητής δεν μπορεί να παράσχει αποδείξεις για τις περιπέτειές του.²³

Η παρουσία της μολόχας στο λουκιάνειο έργο αποτελεί υπαινιγμό στην ομηρική *Ὀδύσσεια*, και ειδικότερα στο βότανο μῶλυ. Στο 2.28 της *Ἀληθοῦς Ἱστορίας* ο Ραδάμανθς προσφέρει στον αφηγητή μια μολόχα με την παραίνεση να τη χρησιμοποιήσει σε μεγάλο κίνδυνο (2.28 *καὶ ἀνασπάσας ἀπὸ τῆς γῆς μαλάχης ρίζαν ὠρεζέεν μοι, ταύτη κελεύσας ἐν τοῖς μεγίστοις κινδύνοις προσεύχεσθαι*), όπως κάνει και ο θεός Ερμής όταν προσφέρει το βότανο μῶλυ στον Οδυσσεά για να αποτρέψει το ξόρκι της Κίρκης στη ραψωδία κ (286-9 *ἀλλ' ἄγε δὴ σε κακῶν ἐκλύσομαι ἠδὲ σαώσω· / τῆ, τόδε φάρμακον ἐσθλὸν ἔχων ἐς δῶματα Κίρκης / ἔρχευ, ὃ κέν τοι κρατὸς ἀλάλκησιν κακὸν ἦμαρ. / πάντα δὲ τοι ἐρέω ὀλοφώϊα δήνεα Κίρκης*). Η μολόχα αποδείχθηκε εν τέλει βοηθητική στο επεισόδιο με τις γαϊδαροσκέλες, όταν ο αφηγητής κρατώντας την στα χέρια παρακάλεσε να γλιτώσει από την περιπέτεια αυτή (2.46 *προχειρισάμενος δὲ τὴν μαλάχην πολλὰ νύχόμεν αὐτῇ διαφυγεῖν ἐκ τῶν παρόντων κακῶν*), όπως βοηθητικό αποδείχθηκε και το βότανο προστατεύοντας τον Οδυσσεά από τα μάγια της Κίρκης (318 *αὐτὰρ ἐπεὶ δῶκέν τε καὶ ἔκπιον οὐδέ μ'*

²⁰ Georgiadou-Larmour (1998a: 123).

²¹ Georgiadou-Larmour (1998a: 122).

²² Georgiadou-Larmour (1998a: 147).

²³ Georgiadou-Larmour (1998a: 208).

ἔθελξε). Η μολόχα, λοιπόν, αποτελεί κατ' αυτόν τον τρόπο το σατιρικό υποκατάστατο που διάλεξε ο Λουκιανός για να αντικαταστήσει το βότανο μῶλυ και ιδίως σε ένα παρωδιακό σκηνικό.²⁴

Οι δύο επόμενες περιπτώσεις που προβάλλουν την ομηρική επιρροή που δέχθηκε ο Λουκιανός είναι η αρπαγή της Ελένης από τον Κινύρα (2.25-6) και η επιστολή του Οδυσσέα προς την Καλυψώ (2.35). Η αρπαγή της Ελένης από τον Κινύρα ανακαλεί την ιλιαδική αναφορά στην αρπαγή της Ελένης από τον Πάρη (Γ 46-50 *ἢ τοιόσδε ἐὼν ἐν ποντοπόροισι νέεσσι / πόντον ἐπιπλώσας, ἐτάρους ἐρίηρας ἀγείρας, / μιχθεῖς ἄλλοδαποῖσι γυναῖκ' εὐεῖδέ' ἀνήγες / ἐξ ἀπίης γαίης, νυὸν ἀνδρῶν αἰχμητάων, / πατρί τε σῶ μέγα πῆμα πόληϊ τε παντί τε δήμῳ*),²⁵ ενώ η επιστολή του Οδυσσέα στην Καλυψώ (2.35) θυμίζει την ραψωδία ε της *Ὀδύσσειας*. Η Ελένη καταλήγει στο Μενέλαο, παρά την προσπάθειά της να διαφύγει με τον Κινύρα (2.26 *καὶ ἀναδησάμενοι τὴν ναῦν ἀλύσει ῥοδίνῃ κατέπλεον. ἢ μὲν οὖν Ἑλένη ἐδάκρυν τε καὶ ἡσχύνετο καὶ ἐνεκαλύπτετο*) και ο Οδυσσέας επιθυμεί να φύγει από το νησί των Μακάρων για να ζήσει με την Καλυψώ, μετανιωμένος που απέρριψε την πρόταση της να μείνει μαζί της και να τον κάνει αθάνατο, ωστόσο δεν έχει κατορθώσει ακόμη να απομακρυνθεί από το προαναφερθέν νησί (2.35 *καὶ νῦν εἰμι ἐν τῇ Μακάρων νήσῳ πάνυ μετανοῶν ἐπὶ τῷ καταλιπεῖν τὴν παρὰ σοὶ δίαίταν καὶ τὴν ὑπὸ σοῦ προτεινομένην ἀθανασίαν*). Και τα δύο αυτά λουκιάνεια επεισόδια καταδεικνύουν την αποτυχία των προσπαθειών των λογοτεχνικών χαρακτήρων για αυτονομία και αλλαγή και εκφράζουν τη δύναμη και αυθεντία της μυθοπλασίας του Ομήρου κατά την Αυτοκρατορική περίοδο.²⁶ Στην περίπτωση της Ελένης δεν επιτυγχάνεται η αυτονομία της από τον Μενέλαο, αφού όσο και εάν προσπάθησαν ο Πάρης και ο Κινύρας να απομακρύνουν την Ελένη από τον Μενέλαο εκείνη καταλήγει και στην *Ὀδύσσεια* (που αναφέρεται ότι πλέον ζουν με τον Μενέλαο στο ανάκτορό τους, δ 121 *ἐκ Ἑλένη θαλάμοιο θυώδεος ὑπορόφοιο*) και στην *Ἀληθῆ Ἱστορίαν* (2.25 *καὶ ἀναδησάμενοι τὴν ναῦν ἀλύσει ῥοδίνῃ κατέπλεον*) πίσω στον άνδρα της· ενώ στην περίπτωση του Οδυσσέα δεν επιτυγχάνεται η αλλαγή, καθώς ενώ στην *Ὀδύσσεια*

---

²⁴ Ράιος (2019): 238. Ὅπως σημειώνει ο προαναφερθείς μελετητής η μολόχα, που λαμβάνει τη θέση του βοτάνου, έχει και εκείνη θεραπευτικές και αποτροπαϊκές ιδιότητες. Επίσης σε ορισμένα αρχαιοελληνικά έργα η μολόχα καλεῖται *ἀλθαία* (ενδεικτικά Θεοφρ. *Περὶ Φυτικῶν Ἱστοριῶν* 9.15.5 *καὶ ἦν οἱ μὲν ἀλθαίαν, ἐκείνοι δὲ μαλάχην ἀγρίαν*, Amigues 2006: 41) και στο πρώτο βιβλίο των *Κυρανίδων* στο 14 χωρίο δίδεται η ονομασία *ὄνοθύρας, ὄνομαλάχη*, αποτελώντας περαιτέρω εξήγηση για την επιλογή της μολόχας, αλλά και τη σύνδεσή της με το επεισόδιο των γαῖδαροσκελών από μέρους του Λουκιανού (2019: 241).

²⁵ Το χωρίο προέρχεται από την έκδοση των Monro-Allen (1920a).

²⁶ Ni-Mheallaigh (2014: 242).

επιθυμούσε και κατόρθωσε την επιστροφή στην πατρίδα και τη γυναίκα του (α 13 τὸν δ' οἶον, νόστου κεχρημένον ἠδὲ γυναικός) στην *Ἀληθῆ Ἱστορίαν* δείχνει μετανιωμένος που απέρριψε την Καλυψώ και την αθανασία που θα του έδινε, αλλά δεν έχει κατορθώσει να δραπετεύσει από το νησί των Μακάρων για να ζήσει μαζί της (2.35 καὶ νῦν εἶμι ἐν τῇ Μακάρων νήσῳ πάνυ μετανοῶν ἐπὶ τῷ καταλιπεῖν τὴν παρὰ σοὶ δίαϊταν καὶ τὴν ὑπὸ σοῦ προτεινομένην ἀθανασίαν).

Ονομαστική και άμεση αναφορά στον Όμηρο εμφανίζεται στο 17ο κεφάλαιο του πρώτου βιβλίου της *Ἀληθοῦς Ἱστορίας* (*Ὅμηρος ὑπέλαβεν αἵματι ὕσαι τὸν Δία ἐπὶ τῷ τοῦ Σαρπηδόνος θανάτῳ*). Κατά την περιγραφή της μάχης Ηλιωτών-Σεληνιτών αναφέρεται ότι τα σύννεφα είχαν βαφτεί κόκκινα από το αίμα των σκοτωμένων (1.17 καὶ τὸ αἷμα ἔρρει πολὺ μὲν ἐπὶ τῶν νεφῶν, ὥστε αὐτὰ βάπτεσθαι καὶ ἐρυθρὰ φαίνεσθαι), γεγονός που ανακαλεί την περιγραφή για τον θάνατο του Σαρπηδόνα στην *Ἰλιάδα* (Π 458-61 Ὡς ἔφατ', οὐδ' ἀπίθησε πατὴρ ἀνδρῶν τε θεῶν τε / αἱματοέσσας δὲ ψιάδας κατέχευεν ἔραζε / παῖδα φίλον τιμῶν, τὸν οἱ Πάτροκλος ἔμελλε / φθίσειν ἐν Τροίῃ ἐριβόλακι, τηλόθι πάτρης)²⁷ και αποτελεί, κατ' αυτόν τον τρόπο, σύνδεσμο μεταξύ *Ἀληθοῦς Ἱστορίας* και *Ἰλιάδας*.²⁸ Η εξήγηση που παρέχει ο Σαμοσατεύς, ότι τα σύννεφα είναι κόκκινα από το αίμα των σκοτωμένων, μπορεί να είναι μια λογική υπόθεση (εν συγκρίσει με την αντίστοιχη ομηρική, ότι ο Δίας έριξε βροχή από αίμα για το θάνατο του γιου του) που προκύπτει από τα δεδομένα/γεγονότα,²⁹ αλλά είναι εξίσου υπερβολική και φανταστική.³⁰

Η επόμενη ονομαστική αναφορά, στην οποία ο Σαμοσατεύς διορθώνει τον Όμηρο, είναι στο 2.33. Οι ταξιδιώτες φτάνουν στο νησί των Ονειρών, το οποίο αποτελεί έναν μεταλλοτεχνικό κόσμο επηρεασμένο από την *Ὀδύσσεια*.³¹ Αυτό γίνεται φανερό τη στιγμή που η αφηγηματική φωνή αναφέρει ότι οι πύλες δεν ήταν μόνο δύο, όπως ισχυρίζεται ο Όμηρος, αλλά τέσσερις (*πύλαι μέντοι ἔπεισιν οὐ δύο, καθάπερ Ὅμηρος εἶρηκεν, ἀλλὰ τέσσαρες*). Το εν λόγω χωρίο αποτελεί υπαινιγμό στην ραψωδία τ της *Ὀδύσσειας*, όταν η Πηνελόπη κάνει αναφορά στις δύο μόνο πύλες των Ονειρών (562-65 *δοιαὶ γάρ τε πύλαι ἀμενηνῶν εἰσὶν ὄνειρων· / αἱ μὲν γὰρ κέραεσσι τετεύχεται, αἱ δ' ἐλέφαντι / τῶν οἱ μὲν κ' ἔλθωσι / διὰ πριστοῦ ἐλέφαντος, / οἱ ῥ' ἐλεφαίρονται, ἔπε'*

²⁷ Το χωρίο ανήκει στη στερεότυπη έκδοση των Monro-Allen (1920b).

²⁸ Georgiadou-Larmour (1998a: 95).

²⁹ Rodda (2016/7: 24).

³⁰ Georgiadou-Larmour (1998a: 114).

³¹ Ni-Mheallaigh (2014: 232).

ἀκράαντα φέροντες).³² Αντί ο Λουκιανός να αποκλείσει το μυθικό στοιχείο, αυξάνει τον αριθμό των πυλών των Ονείρων από δύο σε τέσσερις, δημιουργώντας μια περισσότερο φανταστική εκδοχή σε σχέση με την ομηρική.³³ Η εν λόγω διόρθωση του Ομήρου, αντί να προσφέρει μια καινούρια εκδοχή χωρίς μύθους, παρουσιάζει ακόμη πιο φανταστικές καταστάσεις,³⁴ αποσκοπώντας στην επισήμανση και παράδοση των υπερβολών των ομηρικών επών.³⁵

Η σύνθεση ενός επιγράμματος προς τιμήν του αφηγητή από μέρος του Ομήρου αποτελεί μια ακόμη αναφορά στο όνομα του σπουδαίου επικού ποιητή (2.28 *τῆ δὲ ἐπιούση ἐλθὼν πρὸς Ὅμηρον τὸν ποιητὴν ἐδέηθην αὐτοῦ ποιῆσαί μοι δίστιχον ἐπίγραμμα*). Όμως εδώ δεν μας απασχολεί μόνο η ονομαστική αναφορά του Ομήρου, αλλά και η επιρροή που ασκεί ο επικός ποιητής στον Λουκιανό, καθώς το επίγραμμα που παραθέτει (2.28 *Λουκιανὸς τάδε πάντα φίλος μακάρεσσι θεοῖσιν εἶδέ τε καὶ πάλιν ἦλθε φίλην ἐς πατρίδα γαῖαν*) έχει συντεθεί με βάση τον επικό τρόπο. Αναλυτικότερα, το *φίλος μακάρεσσι θεοῖσιν* (2.28) εμφανίζεται και στην *Ὀδύσεια* (α 82, *μακάρεσσι θεοῖσι*).³⁶ Επίσης, το όνομα του Λουκιανού είναι προφανώς μη ομηρικό, αλλά είναι έξυπνα ενσωματωμένο πριν από τον τύπο *τάδε πάντα* (2.28 *Λουκιανὸς τάδε πάντα φίλος*), σε μια συγκεκριμένη θέση στο στίχο, στην οποία απαντά όνομα. Παράδειγμα αποτελεί ο στίχος 738 της ραψωδίας δ της *Ὀδύσειας* (*Λαέρτη τάδε πάντα παρεζόμενος καταλέξῃ*).³⁷ Ο Λουκιανός δεν αρκείται απλώς στο να αντιγράψει επικούς στίχους, αλλά αποδεικνύεται ικανός να δημιουργήσει ημιστίχια εκμεταλλευόμενος τον ομηρικό τρόπο σύνθεσης. Δεν απομνημονεύει μόνο φόρμουλες, αλλά φαίνεται να κατανοεί και τον μηχανισμό τους.³⁸

Εν κατακλείδι, ο Όμηρος αποτελεί το πρότυπο εκείνο, από το οποίο δανείζεται τα περισσότερα στοιχεία ο Λουκιανός, κατά τη διάρκεια της αφήγησής του.³⁹ Όσον αφορά τα έπη του, ενώ ο Λουκιανός μοιάζει να έχει επηρεαστεί από την *Ἰλιάδα* και την *Ὀδύσεια*, τόσο από τη θεματολογία του πολέμου όσο και από εκείνη του ταξιδιού, που ενυπάρχουν στα ομηρικά έργα αντίστοιχα, χρησιμοποιεί, ωστόσο,

³² Το χωρίο ανήκει στην έκδοση του Allen (1919).

³³ Sano (2008: 99-100).

³⁴ Sano (2008: 134).

³⁵ Σε αυτό το σημείο αξίζει να σημειωθεί η παρατήρηση της Ζαμάρου (2006: 101) "για αντι-ομηρική κριτική" από μέρος του Λουκιανού σχετικά με την εν λόγω αναφορά του και διόρθωση του Ομήρου ως προς τον αριθμό των πυλών του νησιού των Ονείρων.

³⁶ Allen (1917: 4). Ο ίδιος τύπος απαντά και στα ε 186 και θ 326. Η φράση *μακάρεσσι θεοῖσιν* εμφανίζεται επίσης τέσσερις φορές στην *Ἰλιάδα* (Α 599, Ε 340, Ξ 72, Ο 38).

³⁷ Allen (1917: 79).

³⁸ Brilllet-Dubois (2006: 221-2).

³⁹ Bompaire (1958: 669).

χωρία των επών με απώτερο σκοπό να αναδείξει και να παρωδήσει⁴⁰ τις υπερβολές του επικού ποιητή και να καταδείξει το ευκολόπιστο αναγνωστικό κοινό τους, που όπως οι Φαίακες (1.3 οἷς πολλὰ ἐκεῖνος πρὸς ἰδιώτας ἀνθρώπους τοὺς Φαίακας ἔτερατεύσατο), γοητευόταν και συνεπαιρνόταν από το πλαστό αλλά μαγευτικό περιεχόμενο των επών.⁴¹

1.2 Επιστημονική Φαντασία & Παραδοξογραφία

Δύο λογοτεχνικά είδη, στοιχεία των οποίων απαντούν στο υπό εξέταση έργο, είναι εκείνα της επιστημονικής φαντασίας⁴² και της παραδοξογραφίας. Ο συγγραφέας ορίζει τον Οδυσσέα στο προοίμιο της *Άληθοῦς Ἱστορίας* ως αρχηγό και διδάσκαλο της ανόητης ομιλίας,⁴³ εξαιτίας των φανταστικών διηγήσεών του στους Φαίακες (1.3 *ἀρχηγὸς δὲ αὐτοῖς καὶ διδάσκαλος τῆς τοιαύτης βωμολοχίας ὁ τοῦ Ὀμήρου Ὀδυσσεύς, τοῖς περὶ τὸν Ἀλκίνουν διηγούμενος ἀνέμων τε δουλείαν καὶ μονοφθάλμους καὶ ὠμοφάγους καὶ ἀγρίους τινὰς ἀνθρώπους, ἔτι δὲ πολυκέφαλα ζῶα καὶ τὰς ὑπὸ φαρμάκων τῶν ἑταίρων μεταβολάς, οἷς πολλὰ ἐκεῖνος πρὸς ἰδιώτας ἀνθρώπους τοὺς Φαίακας ἔτερατεύσατο*). Ο Λουκιανός εν ολίγοις αναγνωρίζει τον ομηρικό Οδυσσέα ως το αρχέτυπο των λογοτεχνικών ψευδών, λόγω της διήγησης των εξωπραγματικών περιπετειών του στους Φαίακες.⁴⁴ Γι' αυτό και η *Ὀδύσσεια*, ως εξωπραγματικό ταξίδι, είχε καταλάβει κεντρική θέση στις συζητήσεις περί επιστημονικής φαντασίας.⁴⁵

---

⁴⁰ Κατά τον Bakhtin (1981: 5) ἔτο μυθιστόρημα παρωδεί άλλα είδη (ακριβώς στον ρόλο τους ως είδη), εκθέτει τη συμβατικότητα των μορφών και της γλώσσας τους, συμπίεζει κάποια είδη και ενσωματώνει άλλα στη δική του ιδιόμορφη δομή, αναδιατυπώνοντάς τα και τονίζοντας τα. Εκτός του έπους, η παρωδία εντοπίζεται και στα περισσότερα λογοτεχνικά είδη που απαρτίζουν την *Άληθῆ Ἱστορίαν*.

⁴¹ Αυτή η διαφορούμενη θέση του Λουκιανού ως προς τα ομηρικά έπη, τα οποία από τη μια πλευρά μοιάζει να τα μιμείται, αλλά από την άλλη τα παρωδεί και τα σατιρίζει συμφωνεί με την άποψη που εκφράζει ο Bär για την αντίληψη που είχαν γενικότερα μάλλον οι συγγραφείς της Δεύτερης Σοφιστικής σχετικά με τον Όμηρο και τα έπη του. Ο εν λόγω μελετητής (2013: 234) παρατηρεί ότι "οι συγγραφείς της Δεύτερης Σοφιστικής βρίσκονται σε μία περίεργη θέση όσον αφορά τον Όμηρο και τα έπη του. Από τη μία πλευρά, ο Όμηρος είναι ο ποιητής-πατέρας όλων των Ελλήνων και τα ομηρικά έπη τα δύο πιο σημαντικά κλασικά κείμενα αναφοράς. Από την άλλη, η *Ἰλιάδα* και η *Ὀδύσσεια* δεν είναι αττική πεζογραφία του 5ου-4ου π.Χ. αι., αλλά αρχαϊκή εξαμετρική ποίηση σε μία τεχνητή μείξη διαλέκτων. Επομένως, δεν ανήκουν στο είδος που θεωρείται το πρότυπο που αξίζει να μιμηθούν οι συγγραφείς της Δεύτερης Σοφιστικής".

⁴² Ο όρος επιστημονική φαντασία όσον αφορά το έργο του Λουκιανού είναι αναχρονισμός, καθώς όπως σημειώνει και ο Milner (2012: 142) "ο όρος εμφανίστηκε κατά τον 19ο-20ο αι. και δεν υπήρχε κατά τον 2ο μεταχριστιανικό αι". Όπως σημειώνει και η Κανάλη στην περίληψη της διπλωματικής της εργασίας "ο φανταστικός κόσμος του έργου του Λουκιανού αποτελεί, τηρουμένων των αναλογιών, μια προτύπωση των μεταγενέστερων science fiction μυθιστορημάτων της δυτικής λογοτεχνίας".

⁴³ LSJ στο λήμμα *βωμολοχία*.

⁴⁴ Ni-Mheallaigh (2005a: 140).

⁴⁵ Roberts (2016: 26).

Ως έργα επιστημονικής φαντασίας χαρακτηρίζονται και δύο λουκιάνεια πονήματα, ο *Ίκαρομένιππος ἢ Ὑπερνέφελος*⁴⁶ και η *Ἀληθῆς Ἱστορία*,⁴⁷ ιδίως γιατί αμφότερα περιλαμβάνουν ταξίδι στο φεγγάρι.⁴⁸ Το υπό εξέταση έργο φαίνεται να επηρεάστηκε για το επεισόδιο στη Σελήνη (κεφ. 1.9-1.27) από το έργο του Αντωνίου Διογένη *Τῶν ὑπὲρ Θούλην ἀπίστων λόγοι κδ'*.⁴⁹ Ειδικότερα, ο Φώτιος στη *Βιβλιοθήκη* του χαρακτηρίζει το προαναφερθέν έργο του Αντωνίου Διογένη ως πηγή και ρίζα της *Ἀληθοῦς Ἱστορίας* (166, 111b *Καὶ γὰρ τοῦ περὶ ἀληθῶν διηγημάτων Λουκιανοῦ...πηγὴ καὶ ρίζα ἔοικεν εἶναι τοῦτο*).⁵⁰ Από την περίληψη του Φωτίου για το έργο *Τῶν ὑπὲρ Θούλην ἀπίστων λόγοι κδ'* μπορούν να αντληθούν τουλάχιστον δύο χωρία σχετικά με τη Σελήνη (116, 110a *καὶ πολλῶν ἀπιστοτάτων θεαμάτων περὶ τε ἀνθρώπων καὶ ἕτερα ζῶα περὶ τε αὐτὸν ἥλιον καὶ σελήνην καὶ φυτὰ καὶ νήσους* και 116, 111a *Καὶ τὸ πάντων ἀπιστότατον, ὅτι πορευόμενοι πρὸς Βορρᾶν ἐπὶ σελήνην, ὡς ἐπὶ τινα γῆν καθαρωτάτην, πλησίον ἐγένοντο, ἐκεῖ τε γενόμενοι ἴδοιεν ἃ εἰκὸς ἦν ἰδεῖν τὸν τοιαύτην ὑπερβολὴν πλασμάτων προαναπλάσαντα*). Και τα δύο αυτά χωρία παρουσιάζουν ομοιότητες με το λουκιάνειο έργο τόσο θεματικές, λόγου χάρη αναφέρονται σε μία κατοικούμενη Σελήνη (1.20 *Σεληνίτας*), όσο και λεξιλογικές, αφού εμφανίζεται το παραδοξογραφικό λεξιλόγιο για να τονιστεί το απίστευτο του θεάματος (1.18 *θέαμα παραδοξότατον, ἄπιστον δόξη*).

⁴⁶ Στον *Ίκαρομένιππο*, ο κεντρικός ήρωας Μένιππος αφηγείται σ' έναν φίλο του το ταξίδι που πραγματοποίησε στον ουρανό, χρησιμοποιώντας για να πετάξει τη δεξιά φτερούγα ενός αετού και την αριστερή ενός γύπα. Στην πράξη του αυτή οδηγήθηκε από τη σύγχυση που του δημιούργησαν οι αντικρουόμενες απαντήσεις των φιλοσόφων σε ερωτήματα σχετικά με τον δημιουργό, την αρχή και τον προορισμό του σύμπαντος αλλά και τη φύση των ουράνιων σωμάτων και φαινομένων. Πέταξε πρώτα στη σελήνη, από όπου και μπορούσε να παρακολουθήσει όλες τις πράξεις των ανθρώπων, και από εκεί στην κατοικία του Δία. Εκεί παρευρέθη σε ένα συμπόσιο των θεών, περιμένοντας την απάντηση του Δία στα ερωτήματά του. Στη συνέλευση ωστόσο των θεών το επόμενο πρωί, οι θεοί απαίτησαν την εξόντωση των ασεβών φιλοσόφων, όμως η εκτέλεση της απόφασης ανεστάλη από τον Δία για "του χρόνου". Όσο για τον Μένιππο, αυτός όχι μόνο δεν έλαβε τις απαντήσεις που περίμενε, αλλά αντίθετα ο Δίας αποφάσισε να τον κατεβάσει ο Ερμής στη γη. Ο τελευταίος τον έπιασε από το αυτί και τον απέθεσε στον Κεραμεικό. Η υπόθεση του έργου προέρχεται από την Πύλη για την Ελληνική Γλώσσα [<https://bit.ly/3BjWCHB>].

⁴⁷ Roberts (2016: 31). Μάλιστα, ο ίδιος σημειώνει ότι πολλοί μελετητές έχουν αποδώσει στον Λουκιανό τον τίτλο του "πατέρα της Επιστημονικής Φαντασίας", Roberts (2016: 31), εκείνος όμως θεωρεί τον τίτλο αυτόν ειρωνικό, καθώς ο Λουκιανός μοιάζει να βρίσκεται όχι στην αρχή αλλά στο τέλος μιας μακράς παράδοσης φανταστικών ταξιδιών στον ουρανό και στους πλανήτες στον κλασικό κόσμο/εποχή, Roberts (2016: 34).

⁴⁸ Όπως σημειώνουν και οι Georgiadou-Larmour (1998a: 46), το ταξίδι στο φεγγάρι είναι το σημείο εκείνο της αφήγησης που πλησιάζει περισσότερο τις σύγχρονες αντιλήψεις περί επιστημονικής φαντασίας και είναι κατά μία έννοια το αρχέτυπο στη δυτική παράδοση των πολυάριθμων λογοτεχνικών διαστημικών πτήσεων που εμφανίζονται κατά τον 19ο και 20ο αι.

⁴⁹ Georgiadou-Larmour (1998a: 38). Ένα χαμένο έργο, για το οποίο αντλούμε πληροφορίες από την *Βιβλιοθήκη* του Φωτίου.

⁵⁰ Όλα τα χωρία του *Τῶν ὑπὲρ Θούλην ἀπίστων λόγοι κδ'* προέρχονται από την έκδοση του Bekkeri (1824: 109-112).

Σε αυτόν τον κόσμο της Σελήνης δίδεται έμφαση στο μοτίβο του γιγαντισμού. Κουνούπια (1.16 *οί Άεροκόνωπες, ὄντες καὶ οὔτοι ἀμφὶ τὰς πέντε μυριάδας, πάντες τοξόται κώνωπι μεγάλοις ἐποχούμενοι*), μυρμήγκια (1.16 *Ἴππομύρμηκες...θηρία δέ ἐστι μέγιστα, ὑπόπτερα, τοῖς παρ' ἡμῖν μύρμηξι προσεικίοντα πλὴν τοῦ μεγέθους*), αράχνες (1.15 *ἀράχνη παρ' αὐτοῖς πολλοὶ καὶ μεγάλοι γίνονται, πολὺ τῶν Κυκλάδων νήσων ἕκαστος μείζων*), λαχανικά (1.13 *Λαχανοπτέρων. ὄρνεον δὲ καὶ τοῦτό ἐστι μέγιστον*) και Ἰππόγυπες (1.11 *οἱ δὲ Ἰππόγυπιοι...μεγάλοι γὰρ οἱ γῦπες καὶ ὡς ἐπίπαν τρικέφαλοι. μάθοι δ' ἂν τις τὸ μέγεθος αὐτῶν ἐντεῦθεν*) παρουσιάζονται σε τερατώδεις αναλογίες και οι τεράστιες αυτές διαστάσεις τους μεγεθύνονται περισσότερο από τους υπερβολικά μεγάλους αριθμούς και την ποικιλία εξωπραγματικῶν θηρίων.⁵¹

Φανταστικά και παράξενα πλάσματα σαν αυτά που απαντοῦν στη Σελήνη αποτελοῦν αντικείμενο και της παραδοξογραφίας, ενός είδους που οι αναγνώστες του Λουκιανού εντοπίζουν ἤδη από το προοίμιο του εν λόγω πονήματος. Το καταληκτικό προοιμιακό κεφάλαιο (1.4) είναι ένα διάσημο παράδειγμα της παραδοξογραφικής αυτοσυνειδησίας που διαπερνά ολόκληρο το κείμενο.⁵² Ακολουθώντας το καλούμενο κρητικό παράδοξο του Επιμενίδη, ο οποίος φέρεται να δήλωσε εμφαιτικά "Ὅλοι οι Κρητικοὶ εἶναι ψεύτες και εγώ εἶμαι ἕνας Κρητικός", ο συγγραφέας της *Ἀληθοῦς Ἱστορίας* δηλώνει (ευθαρσῶς) ὅτι η μόνη ἀλήθεια που θα πει κατά τη διάρκεια ολόκληρης της αφήγησης είναι το γεγονός ὅτι ψεύδεται (1.4 *κἂν ἐν γὰρ δὴ τοῦτο ἀληθεύσω λέγων ὅτι ψεύδομαι*).⁵³ Αυτή η παράδοξη, σαφής παραδοχή του ψεύδους του είναι που τον διαφοροποιεῖ από εκείνους τους συγγραφείς που ψεύδονται (1.4 *ἐπὶ τὸ ψεῦδος ἐτραπόμην πολὺ τῶν ἄλλων εὐγνωμονέστερον*), αλλά ελπίζουν ὅτι τα ψεύδη τους θα περάσουν απαρατήρητα από το αναγνωστικό κοινό τους (1.4 *ἐκεῖνο δὲ αὐτῶν ἐθαύμασα, εἰ ἐνόμιζον λήσειν οὐκ ἀληθῆ συγγράφοντες*).⁵⁴

Το ψεῦδος και η παραδοξότητα αποτελοῦν γενικότερα μέρος του παιχνιδιού της *Ἀληθοῦς Ἱστορίας*,⁵⁵ κάτι που γίνεται αντιληπτό και από το λεξιλόγιό της. Το εν λόγω ἔργο είναι διάσπαρτο με λέξεις (και τα παράγωγα αὐτῶν των λέξεων) που θα ἦταν κατάλληλες για ἕναν παραδοξογράφο: *παράδοξον* (1.3 *πολλὰ παράδοξα*, 1.18 *θέαμα παραδοξότατον*, 2.43 *παράδοξον*), *θαῦμα* (1.4 *ἐθαύμασα*, 1.25 *θαῦμα*, 1.30 *θαυμασίως*,

⁵¹ Fredericks (1976: 54-55).

⁵² Lawrence (2010: 144).

⁵³ Marsh (1992: 137).

⁵⁴ Lawrence (2010: 144).

⁵⁵ Romeri (2018: 36).

1.34 *ὑπερθαυμάσας*), *τεράστιον* (1.2 και 1.13 *τεράστια*, 1.8 *τεράστιον*), *καινόν* (1.3 *καινότηας*, 1.5 *καινῶν*), *ξένον* (μόνο στο 1.2 *τὸ ξένον*).⁵⁶

Ο Λουκιανός, όμως, δεν υιοθετεί απλώς το λεξιλόγιο των παραδοξογράφων, αλλά και την τάση τους να υπογραμμίζουν τα ψεύδη άλλων συγγραφέων. Στο τρίτο προοιμιακό κεφάλαιο της *Ἀληθοῦς Ἱστορίας* στηλιτεύει και εκείνος ορισμένους συγγραφείς για τα ψεύδη, τα οποία έχουν εισαγάγει στα έργα τους. Ο Σαμοσατεύς δυσφημεί τον Κτησία τον Κνίδιο, καθώς συνέθεσε τα *Ἰνδικὰ* του χωρίς να είναι ο ίδιος αυτόπτης μάρτυρας και χωρίς να έχει κάποιον αξιόπιστο πληροφοριοδότη για όλα αυτά που παρέθεσε (1.3 *Κτησίας ὁ Κτησιόχου ὁ Κνίδιος, ὃς συνέγραψεν περὶ τῆς Ἰνδῶν χώρας καὶ τῶν παρ' αὐτοῖς ἃ μῆτε αὐτὸς εἶδεν μῆτε ἄλλου ἀληθεύοντος ἤκουσεν*). Ο προαναφερθείς όμως έχει δεχθεί αρνητική κριτική για τα επικα ψεύδη του και από τον Αντίγονο τον παραδοξογράφο⁵⁷ (*Historiarum Mirabilium* 16, *Κτησίας ἱστορεῖ παραπλήσιόν τι τοιούτοις· διὰ δὲ τὸ αὐτὸν πολλὰ ψεύδεσθαι παρελείπομεν τὴν ἐκλογὴν· καὶ γὰρ ἐφαίνετο τερατώδης*).⁵⁸ Στο λουκιάνειο προοίμιο αναφέρεται ονομαστικά και ο Ιάμβουλος για τα παράδοξα που εισήγαγε στο κείμενό του. Παρόλο που ήταν φανερό ότι τα παράδοξα γεγονότα που συμπεριέλαβε ο Ιάμβουλος στο έργο του ήταν ψευδή, ο ίδιος παρείχε τουλάχιστον κάποια τέρψη στο κοινό του (1.3 *ἔγραψε δὲ καὶ Ἰαμβοῦλος περὶ τῶν ἐν τῇ μεγάλῃ θαλάττῃ πολλὰ παράδοξα, γνώριμον μὲν ἅπασιν τὸ ψεῦδος πλασάμενος, οὐκ ἀτερπῆ δὲ ὅμως συνθεῖς τὴν ὑπόθεσιν*), κάτι που επιθυμεί να παράσχει και ο Λουκιανός στους αναγνώστες του μέσω της ανάγνωσης της *Ἀληθοῦς Ἱστορίας* (1.2 *ἐκ τοῦ ἀστείου τε καὶ χαρίεντος ψιλῆν παρέξει τὴν ψυχαγωγίαν*). Οι υπόλοιποι συγγραφείς, που συνέθεσαν έργα για φανταστικά ταξίδια και φοβερὰ θηρία και αγριάνθρωπους και πρωτάκουστα ἔθιμα,⁵⁹

---

⁵⁶ Popescu (2009: 60-1). Η μελετήτρια παραθέτει και τον όρο *ξένον* ως μέρος του παραδοξογραφικού λεξιλογίου. Ο εν λόγω, όμως, όρος στις υπόλοιπες φορές που εντοπίζεται στο λουκιάνειο κείμενο (1.33 *ξενίων*, 2.46 *ξένης*) αναφέρεται στους ταξιδιώτες ως ξένους και άρα δεν φέρει τη σημασία του παράξενου. Θα μπορούσε να γίνει αποδεκτός ως παραδοξογραφικός όρος μόνο υπό την έννοια ότι οι ξένοι ταξιδιώτες μοιάζουν αλλόκοτοι/παράξενοι οπτικά. Σε αυτό το σημείο αξίζει να αναφερθεί ότι το παραδοξογραφικό λεξιλόγιο απαντά και στα πέντε αρχαία μυθιστορήματα. Ενδεικτικά, στο *Τὰ κατὰ Χαιρέαν καὶ Καλλιρρόην* του Χαρίτωνος απαντούν τα *παράδοξα* (4.1.12), *ἐθαύμασεν* (1.3.3 , 2.5.9), *θαυμαστὸν* (7.2.6), *τὸ καινόν* (3.2.7, 3.4.2), *τὸ ξένον* (6.9.7). Στο *Ἐφρεσιακά* του Ξενοφάντος τα *ἐπεθαυμάκεσαν* (2.2.4), *ξένον* (5.10.3), στο *Τὰ κατὰ Λευκίππην καὶ Κλειτοφῶντα* του Αχιλλέα Τατίου τα *θέαμα ἰδὼν παραδοξότατον* (6.2.3), *καινόν* (5.14.4, 6.21.2), *τὸ ξένον* (4.12.5). Στο *Αἰθιοπικά* του Ηλιοδώρου τα *παράδοξον* (5.18.2) *ὑπερθαυμάζων* (5.8.5), *καινόν* (7.6.4), *ξένοις* (5.18.6, 6.6.2, 7.16.1) και στο *Δάφνης καὶ Χλόη* του Λόγγου τα *θαύματι, θαυμασιώτερα* (2.29), *τὸ καινότατον* (3.30, 4.22), *ξένον* (3.18).

⁵⁷ Popescu (2009: 69).

⁵⁸ Keller (1872: 5).

⁵⁹ Μετάφραση χωρίου από τον Καλοκύρη (2006: 16).

(1.3 πολλοὶ δὲ καὶ ἄλλοι τὰ αὐτὰ τούτοις προελόμενοι συνέγραψαν ὡς δὴ τινὰς ἑαυτῶν πλάνας τε καὶ ἀποδημίας, θηρίων τε μεγέθη ἱστοροῦντες καὶ ἀνθρώπων ὠμότητος καὶ βίων καινότητος) κατακρίνονται ἐξίσου ἀπὸ τὸν συνθέτη τῆς Ἀληθοῦς Ἱστορίας γιὰ ὅλα αὐτὰ τὰ παράδοξα. Ως πρῶτος ευρετῆς ὄλων ἐκείνων τῶν συγγραφέων, κατονομαζόμενων ἢ μη, ποὺ ενσωμάτωσαν ψεύδη στὰ ἔργα τους λογίζεται ὁ ὀμηρικὸς Ὀδυσσεύς (1.3 ἀρχηγὸς δὲ αὐτοῖς καὶ διδάσκαλος τῆς τοιαύτης βωμολοχίας ὁ τοῦ Ὀμήρου Ὀδυσσεύς), λόγῳ τῆς ἀπίστευτης ἱστορίας ποὺ διηγήθηκε στὸν Ἀλκίνοο καὶ τοὺς Φαίακες (1.3 τοῖς περὶ τὸν Ἀλκίνοον διηγούμενος ἀνέμων τε δουλείαν καὶ μονοφθάλμους καὶ ὠμοφάγους καὶ ἀγρίους τινὰς ἀνθρώπους, ἔτι δὲ πολυκέφαλα ζῶα καὶ τὰς ὑπὸ φαρμάκων τῶν ἑταίρων μεταβολάς, οἷς πολλὰ ἐκεῖνος πρὸς ἰδιώτας ἀνθρώπους τοὺς Φαίακας ἑτερατεύσατο). Επιπλέον, ἡ σύνδεση με τὸ εἶδος τῆς παραδοξογραφίας τονίζεται ἀπὸ τὸν τύπο ἑτερατεύσατο, ὁ ὁποῖος φέρει τὴ σημασία "λέγω υπερθαύμαστα καὶ ἀλλόκοτα πράγματα" καὶ "αφηγούμαι φαινόμενα ὑπερφυσικά ἢ ἀπίθανα".⁶⁰

Οἱ πρῶτοι παραδοξογράφοι ἐκδηλώνουν, ἐπίσης, μίαν προτίμηση γιὰ θαύματα ποὺ σχετίζονται με τὸ νερό. Τὸ νερό εἶναι συμβολικὰ σημαντικό γιὰ τὸ παρόν ἔργο τόσο ὡς ὄχημα γιὰ ἀναζήτηση καινούριων κόσμων (1.5 καὶ ἀφείς εἰς τὸν ἑσπέριον ὠκεανὸν οὐρίῳ ἀνέμῳ τὸν πλοῦν ἐποιούμην) ὅσο καὶ ὡς στοιχεῖο ποὺ συνδέεται με θαυμαστά γεγονότα (2.43 πόρρωθεν γέφυραν ἐπεξευγμένην ὕδατος συνάπτοντος τὰ πελάγη). Εἰδικότερα, στὴν πρώτη τους ἀφιξη οἱ ταξιδιώτες συναντοῦν ἕνα ποταμὸ ἀπὸ κρασί (1.7 οὐπω δὲ πολὺ παρήμεν καὶ ἐφιστάμεθα ποταμῷ οἶνον ῥέοντι). Τὰ ψάρια τοῦ ποταμοῦ αὐτοῦ ἔμοιαζαν καὶ ὡς πρὸς τὸ χρῶμα καὶ ὡς πρὸς τὴ γεύση με κρασί (1.7 ἦν δὲ καὶ ἰχθῦς ἐν αὐτῷ πολλοὺς ἰδεῖν, οἶνω μάλιστα καὶ τὴν χροάν καὶ τὴν γεῦσιν προσεοικότας) καὶ προκαλοῦσαν μέθη (1.7 ἡμεῖς γοῦν ἀγρεύσαντες αὐτῶν τινὰς καὶ ἐμφαγόντες ἐμεθύσθημεν). Γι' αὐτὸν τὸν λόγο οἱ ταξιδιώτες τὰ ἀνακάτεψαν με ψάρια τοῦ γλυκοῦ νεροῦ (1.7 τοὺς ἄλλους ἰχθῦς, τοὺς ἀπὸ τοῦ ὕδατος παραμιγνύντες ἐκεράννυμεν). Ἡ ἀνάμειξη ψαριῶν ἀπὸ διαφορετικὲς υγρὲς πηγὲς ἀντὶ γιὰ τὰ ἴδια τὰ υγρά (κρασί, νερό) εἶναι παραδοξογραφικὴ, ὅπως παραδοξογραφικὴ εἶναι καὶ ἡ οἰνοφαγία (1.7 τὸ σφοδρὸν τῆς οἰνοφαγίας). Υπάρχουν πολλὰ χωρία στὸ παραδοξογραφικὸ *corpus* ποὺ σχετίζονται με τὸ νερό καὶ τὸ κρασί. Λόγῳ χάρις, ἀναφορὰ γιὰ μίαν πηγὴ ἀφιερωμένη στὴν Ἴσιδα, ἡ ὁποία ἐμπεριέχει ἕνα εὐχάριστο μείγμα νεροῦ καὶ κρασιοῦ ὅποτε βυθίζεται σὲ ἕνα φλυτζάνι κρασί, ἀπαντᾷ στὸ ἔργο

⁶⁰ LSJ καὶ Montanari (2016: 2113) ἀντίστοιχα, στὸ λήμμα *τερατεύομαι*.

του Αντίγονου του παραδοξογράφου⁶¹ (164 *εἰς τὴν καλούμενην Ἰσιδος κρήνην ἂν τις οἴνου ἐπιχέη κοτύλην, διότι γίνεταί τὸ πότον εὐκρατον*).⁶²

Οι παραδοξογράφοι δεν περιορίζονται μόνο στα οινώδη νερά, αλλά μπορεί να αναφέρονται και σε νερά που είναι ανακατεμένα και με άλλα στοιχεία. Στα έργα τους εμφανίζονται πολυάριθμες αναφορές για πλούσια νερά που εμπεριέχουν λάδι (Αντίγ. 154 *τὴν δὲ ἐν ᾗ Κυστιπράτῳ οἶον ἐλαίῳ ῥεῖν*,⁶³ Par. Flor. 5 *φανῆναι κρήνην ἐλαίου πληρουμένην*),⁶⁴ ξύδι (Αντίγ. 154 *τὴν μὲν ἐν Σικανῶν χῶρα φέρειν ὄξος*).⁶⁵ Αντίστοιχη περίπτωση αποτελούν οι πηγές και οι ποταμοὶ στο νησί των Μακάρων που ρέουν μύρο, μέλι, γάλα (2.11 *περὶ δὲ τὴν πόλιν ῥεῖ ποταμὸς μύρου τοῦ καλλίστου*, 2.13 *πηγαὶ δὲ περὶ τὴν πόλιν ὕδατος μὲν πέντε καὶ ἐξήκοντα καὶ τριακόσiai, μέλιτος δὲ ἄλλαι τσσαῦται, μύρου δὲ πεντακόσiai, μικρότεραι μέντοι αὗται, καὶ ποταμοὶ γάλακτος ἑπτὰ*).⁶⁶

Ο Λουκιανός, ενσωματώνοντας αναφορές για τη Σελήνη και τους κατοίκους της, εντάσσει στοιχεία της επιστημονικής φαντασίας στο έργο του. Επιπλέον, παραπέμπει στις συμβάσεις της παραδοξογραφίας για να τις ειρωνευτεί, καθώς στηρίζεται στις παραδοξογραφικές πηγές και παρουσιάζει σε μεγέθυνση τα απίστευτα γεγονότα που εκείνες περιγράφουν ή τα τοποθετεί σε ένα ακόμα πιο υπερβολικό περιεχόμενο. Όπως επισημαίνουν και οι σχολιαστές Georgiadou και Larmour "τέτοια απίστευτα πράγματα είναι δίχως αμφιβολία στόχος της σάτιρας της *Ἀληθοῦς Ἱστορίας*".⁶⁷ Παράλληλα όμως, η ενσωμάτωση στοιχείων και από τα δύο αυτά είδη αναδεικνύει το ειδολογικό εύρος του έργου, αφού εμπλουτίζεται με στοιχεία επιστημονικής φαντασίας και παραδοξογραφίας.

1.3 Φιλοσοφία

Ένα επιπλέον λογοτεχνικό είδος που έχει ενσωματώσει ο Σαμοσατεύς στην *Ἀληθῆ Ἱστορίαν* του είναι η φιλοσοφία.⁶⁸ Από το εναρκτήριο κιάλας προοιμιακό κεφάλαιο γίνεται αναφορά στην αθλητική εξάσκηση (1.1 *Ὡσπερ τοῖς ἀθλητικοῖς καὶ περὶ τὴν*

---

⁶¹ Popescu (2009: 63).

⁶² Keller (1872: 36).

⁶³ Keller (1872: 34).

⁶⁴ Öhler (1913: 39).

⁶⁵ Keller (1872: 34).

⁶⁶ Popescu (2009: 67).

⁶⁷ Georgiadou-Larmour (1998a: 33).

⁶⁸ Όπως αναφέρει και ο Swanson (1976: 231) "η μείξη του Λουκιανού φέρνει τη φιλοσοφία στη σφαίρα της μυθοπλασίας".

τῶν σωμάτων ἐπιμέλειαν ἀσχολουμένοις). Η σχέση με τη φιλοσοφία δηλώνεται με μια αναλογία μεταξύ αθλητικής εξάσκησης και εξάσκησης της ψυχῆς καθώς και μέσω της ιδέας της ψυχῆς ως αθλητή. Αυτές οι αντιλήψεις, περί της ψυχῆς που αθλείται, είναι κοινὸί τόποι στους φιλοσόφους και εμφανίζονται σε μερικά έργα πιθανότατα οικεία στον Λουκιανό. Στα πλατωνικά έργα *Φαῖδρος* και *Πολιτεία* στα χωρία 256b (ψυχῆς ἐνεγίγνετο, ἐλευθέρωσαντες δὲ ᾧ ἀρετῇ· τελευτήσαντες δὲ δὴ ὑπόπτεροι καὶ ἐλαφροὶ γεγονότες τῶν τριῶν παλαισμάτων τῶν ὡς ἀληθῶς Ὀλυμπιακῶν ἐν νενικήκασιν)⁶⁹ και 621c-d ἀντίστοιχα (καὶ τὴν ψυχὴν οὐ μίανθησόμεθα...νομίζοντες ἀθάνατον ψυχὴν καὶ δυνατὴν πάντα μὲν κακὰ ἀνέχεσθαι...καὶ ἐπειδὴν τὰ ἄλλα αὐτῆς κομιζόμεθα, ὥσπερ οἱ νικηφόροι περιαιρούμενοι, καὶ ἐνθάδε καὶ ἐν τῇ χιλιέτει πορεία, ἣν διεληλύθαμεν, εἴ πράττωμεν)⁷⁰ απαντούν ἀπόψεις σχετικές με την ψυχὴ και την ἀθληση.⁷¹

Ἐν συνεχείᾳ, στο τρίτο προοιμιακὸ κεφάλαιο γίνεται λόγος για τις ιστορίες που διηγούνταν ο Οδυσσεύς στον Αλκίνοο (1.3 ὁ τοῦ Ὀμήρου Ὀδυσσεύς, τοῖς περὶ τὸν Αλκίνου διηγούμενος ἀνέμων τε δουλείαν καὶ μονοφθάλμους καὶ ὠμοφάγους καὶ ἀγρίους τινὰς ἀνθρώπους, εἴτι δὲ πολυκέφαλα ζῶα καὶ τὰς ὑπὸ φαρμάκων τῶν ἐταίρων μεταβολάς). Η αναφορά του Λουκιανού στον Οδυσσεύα και τον Αλκίνοο υποδηλώνει σύνδεση με τον Πλάτωνα, και ειδικότερα με την προεισαγωγικὴ φράση του καλούμενου μύθου του Ηρόδ⁷² (614b Ἄλλ' οὐ μέντοι σοι, ἦν δ' ἐγώ, Αλκίνου γε ἀπόλογον ἐρῶ, ἀλλ' ἀλκίμου μὲν ἀνδρός, Ἡρόδ τοῦ Ἀρμενίου, τὸ γένος Παμφύλου). Και ἐνὸ φαινομενικὰ μοιάζει να ταυτίζονται οι ἀπόψεις τους ως προς το ἀπίστευτο της διήγησης του Οδυσσεύα, ὅπως ισχυρίζεται και ο Laird "ἴσως να ὑπάρχει κάποια δόση ειρωνείας στον συγκαλυμμένο αὐτὸ υπαινιγμὸ ἀπὸ μέρους του συγγραφέα της *Ἀληθοῦς Ἱστορίας*".⁷³ Αὐτὴ η ἀντίληψη του Laird περί ειρωνείας πιθανόν ενισχύεται ἀπὸ την συνέχεια του λουκιανείου προοιμίου. Ἀμέσως μετὰ την κατηγορία περί φανταστικῶν διηγήσεων του Οδυσσεύα, ο Λουκιανὸς στρέφεται στους φιλοσόφους, τους οποίους ψέγει για τα ψεῦδη τους, δηλώνοντας ὅτι το ψεῦδος ἦταν κάτι συνηθισμένο στα ἔργα τους (1.4 τοῦ ψεύσασθαι μὲν οὐ σφόδρα τοὺς ἀνδρας

⁶⁹ Το χωρίο για τον *Φαῖδρον* ἀντλήθηκε ἀπὸ την ἔκδοση του Burnet (1910b).

⁷⁰ Ὅλα τα χωρία της Πλατωνικῆς *Πολιτείας* ἀντλήθηκαν ἀπὸ την ἔκδοση του Burnet (1905).

⁷¹ Georgiadou-Larmour (1998a: 52). Ὅπως ἐπισημαίνει και ο Branham (1989: 85-6) "δεδομένης της σημασίας του αθλητισμοῦ στα παραδοσιακὰ ἑλληνικὰ εκπαιδευτικὰ και πολιτιστικὰ ἰδανικά, δεν προκαλεῖ ἐκπληξη το γεγονός ὅτι η ἀξία της αθλητικῆς ἀσκησης και η φύση της αθλητικῆς ἀριστείας εἶναι ἐπαναλαμβανόμενα θέματα στην ἑλληνικὴ λογοτεχνία του 2ου π.Χ. α'".

⁷² Georgiadou-Larmour (1998a: 56), Clay-Brusuelas (2021: 152-3).

⁷³ Laird (2003: 119).

έμεμψάμην, ὀρῶν ἤδη σύνηθες ὄν τοῦτο καὶ τοῖς φιλοσοφεῖν ὑπισχνουμένοις). Μάλιστα, ο αρχαῖος σχολιαστής του Λουκιανού σημειώνει ότι η δήλωση που προηγείται αποτελεί επίθεση του τελευταίου στον Πλάτωνα ιδίως για τα ψεύδη του στον μύθο του Ηρός (*τάχα εἰς Πλάτωνα ἀποτείνεται πολλαχοῦ μὲν καὶ ἄλλαχοῦ μυθολογοῦντα, μάλιστα δὲ ἐν τῷ δεκάτῳ τῆς Πολιτείας [614A sq.]*).⁷⁴ Ο Λουκιανός, λοιπόν, ψέγει ταυτόχρονα και τον Οδυσσεά και τους φιλοσόφους στο προοίμιό του.

Η επιρροή όμως του σπουδαίου φιλοσόφου δεν διαφαίνεται μόνο από το προοίμιο της *Ἀληθοῦς Ἱστορίας*. Όπως σημειώνει και ο Tackaberry "ο Λουκιανός προβάλλει παντού την επιρροή του Πλάτωνα".⁷⁵ Στο εναρκτήριο κεφάλαιο της κύριας αφήγησης, το 1.5, ο αφηγητής παραθέτει την αιτία του ταξιδιού αυτού, που δεν είναι άλλη από το να γνωρίσει καινούρια πράγματα και να μάθει ποιο είναι το τέλος του ωκεανού και ποιοι κατοικούν μετά από αυτόν (*1.5 αἰτία δέ μοι τῆς ἀποδημίας καὶ ὑπόθεσις ἢ τῆς διανοίας περιεργία καὶ πραγμάτων καινῶν ἐπιθυμία καὶ τὸ βούλεσθαι μαθεῖν τί τὸ τέλος ἐστὶν τοῦ ὠκεανοῦ καὶ τίνες οἱ πέραν κατοικοῦντες ἄνθρωποι*),⁷⁶ αποσκοπώντας στην παρωδία⁷⁷ της αναζήτησης της φιλοσοφικής αλήθειας, καθώς τα ταξίδια για την αναζήτηση της φιλοσοφικής αλήθειας πρέπει να ήταν κοινός φιλοσοφικός τόπος, όπως μαρτυρεί ένα παράδειγμα από το δεύτερο βιβλίο του πλατωνικού *Ἀλκιβιάδη*⁷⁸ (147a *Δεῖ ἄρα καὶ πόλιν καὶ ψυχὴν τὴν μέλλουσαν ὀρθῶς βιώσεσθαι ταύτης τῆς ἐπιστήμης ἀντέχεσθαι, ἀτεχνῶς ὥσπερ ἀσθενοῦντα ἰατροῦ ἢ τινος κυβερνήτου τὸν ἀσφαλῶς μέλλοντα πλεῖν*).⁷⁹

Το επεισόδιο της Φάλαινας, που καλύπτει τα κεφάλαια 1.30-2.1, έχει εμφανή πλατωνική επιρροή από την *Πολιτεία* και ειδικότερα από τον μύθο του Σπηλαίου. Μεταξύ των χωρίων επισημαίνονται ομοιότητες και διαφορές. Στο πλατωνικό σπήλαιο οι φυλακισμένοι είναι δεμένοι (514a-b *ἐκ παίδων ὄντας ἐν δεσμοῖς καὶ τὰ σκέλη καὶ τοὺς ἀγχένας, ὥστε μένειν τε αὐτοὺς εἷς τε τὸ πρόσθεν μόνον ὀρᾶν, κύκλω δὲ*

⁷⁴ Rabe (1906: 18).

⁷⁵ Tackaberry (1930: 62).

⁷⁶ Georgiadou-Larmour (1998b: 311).

⁷⁷ Οι Georgiadou-Larmour (1998a: 42) δηλώνουν ότι "ὅσον αφορά τους φιλοσόφους, είναι αξιοσημείωτο το γεγονός ότι ο Λουκιανός δεν κατονομάζει ούτε εν είδει παραδείγματος έναν φιλόσοφο ως ψεύτη στο προοίμιο του υπό ανάλυση έργου, όμως αυτοί αποτελούν τους βασικούς αποδέκτες της παρωδίας του". Οι ίδιοι μελετητές (1998a: 57) επισημαίνουν ότι "η απογοήτευση του Λουκιανού για τα ψέματα των φιλοσόφων διατρέχει σχεδόν ολόκληρο το *corpus* των έργων του", δίνοντας ως ενδεικτικά παραδείγματα μερικούς τίτλους (*Δραπέται, Ἐρμότημος ἢ Περὶ Αἰρέσεων, Ἀναβιοῦντες ἢ Ἀλιεύς, Συμπόσιον ἢ Λαπίθαι*), (1998a: 43). Η de Romilly (2014: 302) παρατηρεῖ ότι "ο Λουκιανός επιφυλάσσει τις πιο δηλητηριώδεις επικρίσεις του στους φιλοσόφους, στις δυσνόητες θεωρίες τους και στις ἐριδές τους".

⁷⁸ Georgiadou-Larmour (1998b: 312).

⁷⁹ Το παράθεμα για τον *Ἀλκιβιάδη* προέρχεται από την στερεότυπη έκδοση του Burnet (1910b).

τὰς κεφαλὰς ὑπὸ τοῦ δεσμοῦ ἀδυνάτους περιάγειν) και χαρακτηρίζονται ως αιώνια φυλακισμένοι (516e *τοῖς ἀεὶ δεσμώταις ἐκείνοις*). Η ακινησία των πλατωνικών φυλακισμένων μεταβάλλεται στην παρωδία της *Ἀληθοῦς Ἱστορίας*, όπου οι ταξιδιώτες είναι ελεύθεροι να αποχωρήσουν, αλλά παραμένουν στη φυλακή. Στο πλατωνικό σπήλαιο οι κάτοικοι βρίσκονται για μεγάλο χρονικό διάστημα εκεί, από τα παιδικά τους χρόνια (514a *ἐν ταύτῃ ἐκ παίδων ὄντας*). Στο 1.39 της *Ἀληθοῦς Ἱστορίας* αναφέρεται ότι παρέμειναν εκεί για ένα χρόνο και 8 μήνες (*Ἐνιαυτὸν μὲν οὖν καὶ μῆνας ὀκτὼ τοῦτον διήγομεν τὸν τρόπον*). Στο 1.40 της *Ἀληθοῦς Ἱστορίας* ακούγεται βοή και θόρυβος και αυτό οδηγεί τον αφηγητή και τους συντρόφους του στο στόμα της φάλαινας, στο οποίο βλέπουν το πιο παράδοξο από όλα τα θεάματα (*ἄφνω βοή τε πολλή καὶ θόρυβος ἠκούετο καὶ ὥσπερ κελεύσματα καὶ εἴρεσσαι· ταραχθέντες οὖν ἀνειρπύσαμεν ἐπ’ αὐτὸ τὸ στόμα τοῦ θηρίου καὶ στάντες ἐνδοτέρω τῶν ὀδόντων καθεωρῶμεν ἀπάντων ὧν ἐγὼ εἶδον θεαμάτων παραδοξότατον*), κάτι που αποτελεί παρόμοια εμπειρία με εκείνη των δεσμοτῶν που σύρθηκαν έξω από το σπήλαιο και, εξαιτίας του φωτός του ήλιου, δεν δύνανται να δουν τίποτε αληθινό⁸⁰ (516a *ἀγῆς ἂν ἔχοντα τὰ ὄμματα μεστὰ ὀρᾶν οὐδ’ ἂν ἐν δύνασθαι τῶν νῦν λεγομένων ἀληθῶν; Οὐ γὰρ ἂν, ἔφη, ἐξαίφνης γε*). Κατά την Ni-Mheallaigh η κατάποση από την φάλαινα υπαινίσσεται την απορρόφηση στον τεχνητό κόσμο της λουκιάνειας μυθοπλασίας,⁸¹ ενώ η διαφυγή από την φάλαινα δραματοποιεί την διαδικασία διάκρισης της πραγματικότητας από τη μυθοπλασία με τρόπο ανάλογο με εκείνον της πλατωνικής αλληγορίας, αλλά με μια ειρωνική ανατροπή: ο φανταστικός κόσμος εντός της φάλαινας έχει εμφανή τα σημάδια του ανθρώπινου (ελληνικού) πολιτισμού [γεωργία (1.34 *λάχανα μὲν κηπεύοντες*), άρδευση (1.34 *καὶ τὴν πηγὴν δὲ ἴσως εἶδετε καλλίστου καὶ ψυχροτάτου ὕδατος*), ανέγερση ναῶν (1.34 *καὶ ναὸν τῷ Ποσειδῶνι δειμάμενοι*), ταφικές τελετές (1.34 *θάψαντες δὲ τοὺς ἐταίρους*)] και είναι πιο κοντά στην πραγματικότητα του αναγνώστη εν συγκρίσει με τον φανταστικό κόσμο εκτός της φάλαινας, του οποίου ο αφηγητής και οι συνταξιδιώτες του αποτελούν μέρος.⁸²

Παρά τους τόσους υπαινιγμούς σε πλατωνικά έργα, σε ολόκληρη την *Ἀληθῆ Ἱστορίαν* εμφανίζεται μόνο μία ονομαστική αναφορά στον Πλάτωνα και αυτή για να δηλώσει την απουσία του (2.17 *Πλάτων δὲ μόνος οὐ παρῆν*). Όπως παρατίθεται στο υπό εξέταση έργο, ο φιλόσοφος ζει απομονωμένος από τους υπόλοιπους νεκρούς του

⁸⁰ Georgiadou-Larmour (1998a: 159).

⁸¹ Ni-Mheallaigh (2014: 227).

⁸² Ni-Mheallaigh (2014: 229).

νησιού των Μακάρων στη δική του *Πολιτεία*, που οργανώθηκε βάσει των δικών του νόμων (2.17 *ἀλλ' ἐλέγετο αὐτὸς ἐν τῇ ἀναπλασθείσῃ*⁸³ *ὑπ' αὐτοῦ πόλει οἰκεῖν χρώμενος τῇ πολιτεία καὶ τοῖς νόμοις οἷς συνέγραψεν*).⁸⁴ Η απουσία του Πλάτωνος ανακαλεί τον διάλογό του, *Φαίδων*. Στο χωρίο 59b ο ομώνυμος χαρακτήρας Φαίδων, παρουσιάζοντας όλους τους παρευρισκόμενους, δηλώνει ότι ο Πλάτων δεν ήταν εκεί⁸⁵ (*Πλάτων δὲ, οἶμαι, ἡσθένει*),⁸⁶ απουσίαζε δηλαδή λόγω ασθένειας, από την τελευταία συγκέντρωση στο κελί του Σωκράτη, πριν ο τελευταίος πει το κώνειο. Αυτή η απουσία του Πλάτωνος από τη συγκέντρωση στο κελί του Σωκράτη, ανακλά την γενικότερη απουσία του συγγραφέα από το κείμενό του.⁸⁷ Αυτή η αναφορά στον Πλάτωνα, όπως δηλώνει και η Ni-Mheallaigh, στο έργο του Λουκιανού δείχνει ξεκάθαρα ότι ο τελευταίος γνώριζε επαρκώς την «απουσία» του Πλάτωνα από τους διαλόγους του,⁸⁸ καθώς και ότι παράλληλα υιοθετούσε διάφορα προσωπεία συνήθως με ονόματα, που υποδηλώνουν περιπαιχτικά την ταυτότητα/ταυτοποίηση με τον συγγραφέα.⁸⁹ Αυτές τις πρακτικές του Πλάτωνος, δηλαδή την απουσία του από τα έργα του καθώς και τα διάφορα προσωπεία, φαίνεται ότι ακολουθεί και ο Λουκιανός στο υπό ανάλυση αφήγημα.

Ο Λουκιανός δέχθηκε επίσης επιρροή από τις φιλοσοφικές απόψεις που διατύπωσε ο Πλούταρχος. Σύμφωνα με τους σχολιαστές Georgiadou και Larmour ως πιθανή πηγή έμπνευσης για το επεισόδιο στη Σελήνη λογίζεται το έργο *Περί τοῦ ἐμφαινομένου προσώπου τῷ κύκλῳ τῆς σελήνης* και ειδικότερα ο καλούμενος μύθος του Σύλλα.⁹⁰ Ενδεικτικό παράδειγμα αποτελεί το λουκιάνειο χωρίο 1.23, στο οποίο παρατίθεται η αντίληψη ότι όταν ο άνθρωπος γεράσει δεν πεθαίνει, αλλά διαλύεται όπως ο καπνός και γίνεται αέρας (*ἐπειδὴν δὲ γηράσῃ ὁ ἄνθρωπος, οὐκ ἀποθνήσκει, ἀλλ' ὥσπερ καπνὸς διαλυόμενος ἀήρ γίνεται*). Η ίδια αυτή αντίληψη, ότι δηλαδή τα σώματα των νεκρῶν αποσυντίθενται στη Σελήνη όπως κάνουν και στη γη,

---

⁸³ Το ρήμα *ἀναπλάττω*, το οποίο χρησιμοποιεί ο Λουκιανός για να περιγράψει την πόλη που ο Πλάτων δημιούργησε σχετίζεται, κατά τη Ni-Mheallaigh (2005b: 97), με το πλάσμα, τον αρχαιοελληνικό ορό για τη μυθοπλασία (δηλαδή την επινοημένη ιστορία) και υπονοεί ότι η κατασκευή της πόλεως από τον Πλάτωνα είναι μία πράξη μυθοπλασίας.

⁸⁴ Tackaberry (1930: 63).

⁸⁵ Ni-Mheallaigh (2005b: 90).

⁸⁶ Το κείμενο του *Φαίδωνος* ανήκει στην έκδοση του Burnet (1910a).

⁸⁷ Ni-Mheallaigh (2005a: 131).

⁸⁸ Ni-Mheallaigh (2005b: 98).

⁸⁹ Ni-Mheallaigh (2005b: 99).

⁹⁰ Georgiadou-Larmour (1998a: 16).

εμφανίζεται και στο προαναφερθέν πλουτάρχειο έργο⁹¹ (945a τούτων δ' ή σελήνη, καθάπερ εἴρηται, στοιχεῖον έστι· ἀναλύονται γάρ εἰς ταύτην, ὡσπερ εἰς τήν γῆν τὰ σώματα τῶν νεκρῶν).⁹²

Η επιρροή του Πλουτάρχου στο υπό εξέταση έργο δεν περιορίζεται μόνο στις ιδέες του αλλά επεκτείνεται και στο λεξιλόγιο. Το 1.19 της *Άληθοῦς Ἱστορίας* συνάδει και λεξιλογικά με το 933a του *Περὶ τοῦ ἐμφαινομένου προσώπου τῶ κύκλῳ τῆς σελήνης*. Τα εν λόγω χωρία πραγματεύονται την έκλειψη της σελήνης, γι' αυτό και παρατηρούνται λεξιλογικές ομοιότητες (ενδεικτικά παραθέτω: σχετικά με τον ήλιο και τη σελήνη: 1.19 τὰς ἀγὰς ἀπὸ τοῦ ἡλίου πρὸς τήν σελήνην, 933a ἡλιος δὲ και σελήνη τούναντίον ἐπὶ τὰς ἀνατολας.⁹³ αναφορικά με την έκλειψη 1.19 ὡστε σαφῆς ἔκλειψις τῆς σελήνης, 933a ἐκ δὲ τούτων ή αἰτία βεβαιούται τῆς ἐκλείψεως). Το γεγονός μάλιστα πως ο ήλιος δεν μπορεί να αναχαιτίσει το φως του ώστε να μη φτάνει στη Σελήνη, δημιουργεί μια παρωδία εκ μέρους του Λουκιανού, όταν αναφέρει πως ο Φαέθων χτίζει τείχος για να αποτρέψει την ομαλή λειτουργία της φύσεως.⁹⁴

Εκτός όμως του Πλάτωνος και του Πλουτάρχου, στην *Άληθῆ Ἱστορίαν* έχουν ενσωματωθεί εν είδει παρωδίας θεωρίες και άλλων φιλοσόφων. Η γενικότερη ιδέα ότι η Σελήνη κατοικείται απηχεί πυθαγόρειες απόψεις, και μάλιστα ο Στοβαίος αποδίδει την εν λόγω αντίληψη σε έναν πυθαγόρειο, τον Φιλόλαο⁹⁵ (44 a 20 τῶν *Πυθαγορείων* τινὲς μὲν, ὧν έστι Φ., γεώδη φαίνεσθαι τήν σελήνην διὰ τὸ περιοικεῖσθαι αὐτὴν καθάπερ τήν παρ' ἡμῖν γῆν ζώοις και φυτοῖς μείζοσι και καλλίοσι).⁹⁶ Η ίδια αντίληψη απαντά και στη λουκιάνεια διήγηση (στο 1.9-1.26, όπου ο αφηγητής και οι σύντροφοί του έχουν ταξιδέψει στο Σελήνη και συναντούν έμβια όντα), παρωδώντας τους Πυθαγόρειους.

Επίσης, το όνομα των Κεγχροβόλων που αναφέρονται στο κεφ. 1.13 (ἐπὶ δὲ τούτοις οἱ *Κεγχροβόλοι τετάχατο*) φαίνεται να έχει επηρεαστεί από ένα παράδοξο, εκείνο το καλούμενο του σπόρου του κεγχριού, του Ζήνωνα,⁹⁷ το οποίο έθετε το

---

⁹¹ Georgiadou-Larmour (1998a: 132). Οι ίδιοι μελετητές σημειώνουν επίσης ότι ο καπνός μέσα στον οποίο διαλύονται οι Σεληνίτες είναι ανάλογος της άυλης μορφής των ψυχών στο νησί των Μακάρων (κεφ. 2.12 αὐτοὶ δὲ σώματα μὲν οὐκ ἔχουσιν, ἀλλ' ἀναφεῖς και ἄσαρκοὶ εἰσιν, μορφήν δὲ και ἰδέαν μόνην ἐμφαίνουσιν, και ἄσώματοι όντες).

⁹² Cherniss- Helmbold (1957: 216).

⁹³ Cherniss- Helmbold (1957: 126).

⁹⁴ Georgiadou-Larmour (1998a: 119).

⁹⁵ Morgan (1985: 480).

⁹⁶ Το χωρίο του Στοβαίου παρατίθεται στην έκδοση των Diels-Kranz (1960: 404).

⁹⁷ Georgiadou-Larmour (1998a: 44).

ζήτημα του εάν είναι το κεγγρί ή ο σπόρος του κάνει θόρυβο (19 a 29 *τοῦτο λύει καὶ τὸν Ζήνωνος τοῦ Ἐλεάτου λόγον, ὃν ἤρετο Πρωταγόραν τὸν σοφιστήν. εἶπε γάρ μοι, ἔφη, ὦ Πρωταγόρα, ἄρα ὁ εἶς κέγγρος καταπεσὼν ψόφον ποιεῖ ἢ τὸ μυριοστὸν τοῦ κέγγρου;*),⁹⁸ ενισχύοντας την πεποίθηση περί παρωδίας των φιλοσοφικών θεωριών εκ μέρους του Σαμοσατέως.

Όλες αυτές οι αναφορές στους φιλοσόφους που εντοπίζονται στην *Ἀληθῆ Ἱστορίαν* αποσκοπούν στο να αναδείξουν τις υπερβολές που συμπεριλαμβάνονταν στα έργα των φιλοσόφων, οι οποίες προκαλούν την παρωδία του Λουκιανού, και παράλληλα στο να καταδείξουν με έμμεσο τρόπο την απομάκρυνσή τους από τον σκοπό της φιλοσοφίας, που είναι η αλήθεια.

1.4 Ιστοριογραφία

Όπως σημειώνει και ο Price "δεν υπάρχει αμφιβολία ότι η ιστοριογραφία είναι το λογοτεχνικό εκείνο είδος, στο οποίο ο Λουκιανός επιστὰ την αναγνωστική προσοχή ήδη από την έναρξη του έργου του".⁹⁹ Στο 1.4 προοιμιακό κεφάλαιο ο Σαμοσατεύς ισχυρίζεται ότι συνθέτει το έργο του παρακινημένος από ματαιοδοξία να αναγνωσθεί και από τις μετέπειτα γενιές (*ὑπὸ κενοδοξίας ἀπολιπεῖν τι σπουδάσας τοῖς μεθ' ἡμᾶς*). Με αυτήν του δήλωση, ο Λουκιανός επιδεικτικά ανατρέπει τους κοινούς τόπους των ιστοριογραφικών προλόγων, όπως εκείνων του Ηροδότου και του Θουκυδίδη.¹⁰⁰ Διαφοροποιείται, δηλαδή, από τους ιστοριογράφους ως προς το γεγονός ότι το κίνητρό του δεν είναι να διατηρήσει "ζωντανές" τις ένδοξες πράξεις του ανθρώπινου γένους, όπως επιθυμεί ο Ηρόδοτος (1.1 *ὡς μήτε τὰ γενόμενα ἐξ ἀνθρώπων τῷ χρόνῳ ἐξίτηλα γένηται, μήτε ἔργα μεγάλα τε καὶ θωμαστά, τὰ μὲν Ἕλλησι, τὰ δὲ βαρβάροισι ἀποδεχθέντα, ἀκλέα γένηται*),¹⁰¹ ούτε να υπενθυμίζει τις πολεμοχαρείς τάσεις της ανθρώπινης φύσης με στόχο τον παραδειγματισμό των επόμενων γενεών, όπως κάνει ο Θουκυδίδης (1.22 *ὅσοι δὲ βουλήσονται τῶν τε γενομένων τὸ σαφὲς σκοπεῖν καὶ τῶν μελλόντων ποτὲ αὖθις κατὰ τὸ ἀνθρώπινον τοιούτων καὶ παραπλησίων ἔσσεσθαι,*

⁹⁸ Diels-Kranz (1960: 254-5).

⁹⁹ Price (2017: 226).

¹⁰⁰ Georgiadou-Larmour (1998a: 57). Την ίδια άποψη εκφέρει και η Ni-Mheallaigh (2005a: 179).

¹⁰¹ Για τα βιβλία 1-4 του Ηροδότου βλέπε την στερεότυπη έκδοση του Wilson (2015).

ὀφέλιμα κρίνειν αὐτὰ ἀρκούντως ἔξει),¹⁰² αλλά λόγω προσωπικής φιλοδοξίας (1.4 ὑπὸ κενοδοξίας).¹⁰³

Σε επόμενο χωρίο του ίδιου προοιμιακού κεφαλαίου, ο συγγραφέας της *Ἀληθοῦς Ἱστορίας* καθιστά σαφές ότι δεν έχει δει, ούτε του έχει συμβεί, ούτε του έχει περιγράψει κάποιος άλλος (μάρτυρας ή αξιόπιστος πληροφοριοδότης) όλα αυτά τα οποία αφηγείται στο εν λόγω κείμενό του (*γράφω τοίνυν περὶ ὧν μήτε εἶδον μήτε ἔπαθον μήτε παρ' ἄλλων ἐπυθόμην*). Με αυτή του τη δήλωση αποσκοπεί στο να παρωδήσει παρόμοιους ισχυρισμούς των ιστοριογράφων περί αυτοψίας. Τέτοιοι ισχυρισμοί απαντούν στο έργο του Ηροδότου¹⁰⁴ (1.22 *ὡς ἐγὼ πυνθάνομαι*, 2.99.1 *Μέχρι μὲν τούτου ὄψις τε ἐμὴ καὶ γνώμη καὶ ἱστορίη ταῦτα λέγουσά ἐστι, τὸ δὲ ἀπὸ τοῦδε Αἴγυπτίους ἔρχομαι λόγους ἐρέων κατὰ τὰ ἤκουον προσέεται δὲ τι αὐτοῖσι καὶ τῆς ἐμῆς ὄψις*) αλλά και σε εκείνο του Θουκυδίδη (1.22 *χαλεπὸν τὴν ἀκρίβειαν αὐτῆν τῶν λεχθέντων διαμνημονεῦσαι ἦν ἐμοὶ τε ὧν αὐτὸς ἤκουσα καὶ τοῖς ἄλλοθεν ποθεν ἐμοὶ ἀπαγγέλλουσιν*).

Όμως οι νύξεις στους ιστοριογράφους δεν περιορίζονται μόνο στο λουκιάνειο προοίμιο, αλλά διατρέχουν και την κύρια αφήγηση της *Ἀληθοῦς Ἱστορίας*. Ήδη στο κεφ. 1.7 η αναφορά στο αποτύπωμα του Ηρακλή συνιστά υπαινιγμό στον Ηρόδοτο. Αναλυτικότερα, ο αφηγητής και οι σύντροφοί του στην έναρξη του ταξιδιού τους συναντούν μια στήλη χαλκού που σημείωνε την άφιξη του Διονύσου και του Ηρακλή στο σημείο εκείνο (*Ἄχρι τούτων Ἡρακλῆς καὶ Διόνυσος ἀφίκοντο*), ενώ κοντά υπήρχαν και δύο αποτυπώματα, (*ἦν δὲ καὶ ἔχνη δύο πλησίον ἐπὶ πέτρας*). Ο αφηγητής δηλώνει πως το ένα ήταν μεγαλύτερο σε μέγεθος και το άλλο μικρότερο, αποδίδοντας, κατά την κρίση του (*ἐμοὶ δοκεῖν*), το μικρότερο αποτύπωμα στο Διόνυσο και το μεγαλύτερο στον Ηρακλή (*τὸ μὲν πλεθριαῖον, τὸ δὲ ἔλαττον ἐμοὶ δοκεῖν, τὸ μὲν τοῦ Διονύσου, τὸ μικρότερον, θάτερον δὲ Ἡρακλέους*). Αυτή η αφηγηματική κρίση αποτελεί παρωδιακή νύξη στην ηροδότεια περιγραφή για το δίπηχο αποτύπωμα του Ηρακλή που βρίσκεται στη Σκυθία κατά τον Ηρόδοτο¹⁰⁵ (4.82

¹⁰² Για τα βιβλία 1-4 του Θουκυδίδη βλέπε την έκδοση του Hude (1915).

¹⁰³ Ni-Mheallaigh (2005a: 179). Όπως σημειώνουν και οι σχολιαστές Georgiadou και Larmour (1998a: 57), "η ανησυχία του Λουκιανού να διατηρηθεί το όνομά του/η φήμη του στην αιωνιότητα είναι ένα ζήτημα που πραγματεύεται συχνά στο έργο του *Πῶς Δεῖ Ἱστορίαν Συγγράφειν* στα κεφάλαια 5, 9, 13, 40, 42, 61-63" (παραθέτω ενδεικτικά το χωρίο του 9^{ου} κεφ., *καὶ ὅλως πρὸς τὰ ἔπειτα κανονιστέον τὰ τοιαῦτα*, Macleod 1980: 292).

¹⁰⁴ Georgiadou-Larmour (1998a: 57).

¹⁰⁵ Marsh (1992: 138). Η παρωδία της ηροδότειας περιγραφής για το αποτύπωμα από μέρους του Λουκιανού σημειώνεται και από άλλους μελετητές. Ο Robinson (1979: 25) χαρακτηρίζει το λουκιάνειο χωρίο "ως κωμική υπερβολή της ηροδότειας αφήγησης". Η Ni-Mheallaigh (2014: 210)

ἶχνος Ἡρακλέος φαίνουσι ἐν πέτρῃ ἐνεόν, τὸ ἔοικε μὲν βήματι ἀνδρός, ἔστι δὲ τὸ μέγαθος δίπηχυ, παρὰ τὸν Τύρην ποταμόν).

Ένα ακόμη ηροδότειο χωρίο το οποίο αποτελεί στόχο της παρωδίας του Λουκιανού είναι εκείνο του πλωτού νησιού.¹⁰⁶ Ο αφηγητής της *Ἀληθοῦς Ἱστορίας* κατά την διάρκεια της νησομαχίας, περιγράφει και τους αντιπάλους τους. Ανάμεσα σε αυτούς είναι και οι άνδρες που βρίσκονται πάνω σε πλωτά νησιά (1.40 *ἄνδρας μεγάλους, ὅσον ἡμισταδιαίους τὰς ἡλικίας, ἐπὶ νήσων μεγάλων προσπλέοντας ὥσπερ ἐπὶ τριήρων*). Το προαναφερθέν χωρίο ανακαλεί στον αναγνωστικό νου την περιφημη αναφορά του Ηροδότου στο νησί Χέμμης (2.156.1-2 *ἢ Χέμμης καλευμένη...λέγεται δὲ ὑπ' Αἰγυπτίων εἶναι αὕτη ἡ νῆσος πλωτή*).

Εν ολίγοις, ὅπως παρατηρεῖ και η Tamiolaki, ο Λουκιανός διακωμωδεῖ κατ' αὐτὸν τον τρόπο ορισμένες περιγραφές των ηροδότειων *Ἱστοριῶν*.¹⁰⁷ Στην περίπτωση του αποτυπώματος του Ηρακλή, η ειρωνεία του Λουκιανού προς τον Ηρόδοτο διαφαίνεται ἀπὸ το γεγονός ὅτι παρουσιάζει ἕνα πολὺ μεγαλύτερο ἀποτύπωμα. Ὅμως ὅπως ἐπισημαίνει η Tamiolaki "ὁ Αλικαρνασσεύς ἀναφέρει τις πληροφορίες που του ἔδωσαν οἱ Σκύθες, καθὼς, ὅπως υποδεικνύει τὸ ρήμα *φαίνουσι* (4.28 *ἶχνος Ἡρακλέος φαίνουσι ἐν πέτρῃ ἐνεόν...ἔστι δὲ τὸ μέγαθος δίπηχυ*), δὲν ἦταν ὁ ιστοριογράφος ευρετῆς αὐτῆς τῆς παράδοσης".¹⁰⁸ Στην περίπτωση του πλωτοῦ νησιού στόχος τοῦ αφηγητῆ εἶναι νὰ παρωδήσει ἕνα ἀπόσπασμα τοῦ Ηροδότου που προέρχεται ἀπὸ τον αἰγυπτιακό του λόγο. Και σε αὐτὴν τὴν περίπτωση μαρτυρεῖται κατὰ τὴν μελετήτρια πιθανῶς κάποια δυσπιστία, ὅταν σημειώνει ὅτι "οἱ Αἰγύπτιοι ἰσχυρίσθησαν (2.156.2 *λέγεται*) ὅτι τὸ νησί εἶναι πλωτό (2.156.2 *λέγεται δὲ ὑπ' Αἰγυπτίων εἶναι αὕτη ἡ νῆσος πλωτή*)"¹⁰⁹ και ἄρα ὅτι ὁ Ηρόδοτος παραθέτει κάτι που ἀκουσε ἀπὸ ἄλλους.

Τὸ βασικότερο στοιχεῖο τῆς ιστοριογραφίας, που ἀποτελεῖ *ἴδιον* τοῦ Θουκυδίδη, εἶναι ἡ παράθεση τῶν αἰτιῶν. Ὁ Λουκιανός δίδει ἔμφαση στὴν παράθεση αἰτιῶν ἤδη ἀπὸ τὸ πρῶτο κεφάλαιο τῆς κύριας ἀφήγησης, με τον αφηγητῆ νὰ δηλώνει ὅτι ἡ αἰτία που τον παρακίνησε νὰ ταξιδέψει εἶναι ἡ περιέργεια (1.5 *αἰτία δέ μοι τῆς ἀποδημίας*

υποστηρίζει ὅτι "ὁ Λουκιανός ἔχει μεγεθύνει τὸ ηροδότειο πρότυπο του σε φανταστικές ἀναλογίες, προσφέροντας στον ἀναγνώστη μία λογοτεχνικὴ μίμηση διευρυμένη, μεγαλύτερη και πιο θαυμαστὴ ἀπὸ τὴν προηγούμενη".

¹⁰⁶ Tamiolaki (2013: 153).

¹⁰⁷ Tamiolaki (2013: 151). Ὅπως παρατηρεῖ και η Καπούζου (2022: 117) "ὁ Ηρόδοτος κατηγορήθηκε ὅτι οἱ πληροφορίες του εἶναι μείξη ἱστορίας, μύθου και γεωγραφίας. Γενικότερα, λογίζονταν ὡς δεδομένο ὅτι οἱ συγγραφεῖς ταξιδιῶν βρισκόταν στα ὅρια/σύνορα αὐτοψίας, πληροφόρησης ἀπὸ δεύτερο χέρι και ἀχαλίνωτης φαντασίας και οἱ ἀναγνώστες τους δὲν μπορούσαν νὰ πουν μετὰ βεβαιότητος ὅτι ἀν αὐτὸ που διαβάζουν εἶναι πραγματικότητα ἢ μυθοπλασία".

¹⁰⁸ Tamiolaki (2013: 152).

¹⁰⁹ Tamiolaki (2013: 153).

καὶ ὑπόθεσις ἢ τῆς διανοίας περιεργία καὶ πραγμάτων καινῶν ἐπιθυμία καὶ τὸ βούλεσθαι μαθεῖν τί τὸ τέλος ἐστὶν τοῦ ὠκεανοῦ καὶ τίνες οἱ πέραν κατοικοῦντες ἄνθρωποι). Κατὰ τους σχολιστὲς Georgiadou-Larmour μια παρόμοια αἰτία προβάλλει καὶ ὁ Θουκυδίδης. Παρὰ τὴν προσπάθεια τοῦ στρατηγοῦ Νικία νὰ αποτρέψει τοὺς Ἀθηναίους ἀπὸ τὴν διεξαγωγή ἐκστρατείας ἐνάντια στὴ Σικελία, ἡ δημηγορία τοῦ ἐνέπνευσε ἀκόμη μεγαλύτερο ἐνθουσιασμό στους νέους ἄνδρες¹¹⁰ (6.24.3 καὶ ἔρωσ ἐνέπεσε τοῖς πᾶσιν ὁμοίως ἐκπλεῦσαι).¹¹¹ Καὶ στὶς δύο περιπτώσεις παρακινούνται τόσο ὁ Λουκιανὸς ὅσο καὶ οἱ στρατιῶτες τοῦ Νικία ἀπὸ ἐσωτερικὰ αἰτία, ὁ ἓνας ἀπὸ τὴν περιέργεια καὶ τὴν ἐπιθυμία νὰ γνωρίσει καινούρια πράγματα (1.5 ἢ τῆς διανοίας περιεργία καὶ πραγμάτων καινῶν ἐπιθυμία), τὸ στράτευμα ἀπὸ τὸν πόθο γιὰ μάχη (6.24.3 καὶ ἔρωσ ἐνέπεσε τοῖς πᾶσιν ὁμοίως ἐκπλεῦσαι). Ἡ παράθεση αἰτιῶν, ἐπίσης, εἶναι ἓνα χαρακτηριστικὸ που ἀπαντᾷ συνήθως σὲ στρατιωτικὰ συμφραζόμενα στο θουκυδίδειο ἔργο. Στὸ 1.12 γίνεται ἀναφορὰ στὴν αἰτία τοῦ πολέμου μεταξὺ Σεληνιτῶν-Ἡλιωτῶν (τὴν αἰτίαν τῆς διαφορᾶς, ἥρξατο δὲ ἐξ αἰτίας τοιαύτης) καὶ θυμίζει τὶς αἰτίες που οδήγησαν τελικὰ στὸν Πελοποννησιακὸ πόλεμο¹¹² (1.23.5 δι' ὃ τι δ' ἔλυσαν, τὰς αἰτίας προύγραφα πρῶτον καὶ τὰς διαφορὰς, τοῦ μὴ τινα ζητῆσαί ποτε ἐξ ὅτου τοσοῦτος πόλεμος τοῖς Ἑλλησι κατέστη).¹¹³

Ἐνα ἄλλο στοιχεῖο τῆς θουκυδίδειας μεθόδου που ἀκολουθεῖ ὁ Λουκιανὸς εἶναι ἐκεῖνο τῆς ἀποφυγῆς ἀναφορὰς κάποιου ἀπίστευτου πλάσματος ἢ γεγονότος. Στὸ χωρίο 1.13 ὁ ἀφηγηματικὸς χαρακτήρας ἀποφεύγει νὰ περιγράψει τοὺς Στρουθοβάλανους καὶ τοὺς Ἴππογέρανους, διότι δὲν τοὺς εἶδε ἰδίως ὄμμασιν, ἢ νὰ παραθέσει τὰ ὅσα ἀκούσε γιὰ αὐτούς, γιὰτὶ λεγόταν υπερβολικὰ καὶ ἀπίστευτα πράγματα γι' αὐτούς (Στρουθοβάλανοι μὲν ἑπτακισμύριοι, Ἴππογέρανοι δὲ πεντακισχίλιοι. τούτους ἐγὼ οὐκ ἔθεασάμην· οὐ γὰρ ἀφίκοντο. διόπερ οὐδὲ γράψαι τὰς φύσεις αὐτῶν ἐτόλμησα· τεράστια γὰρ καὶ ἄπιστα περὶ αὐτῶν ἐλέγετο).¹¹⁴ Ἡ πραγματικὴ ἀρνήση ἀναφορὰς ἐνὸς ἀπίστευτου πράγματος ἀνακαλεῖ τὸν Θουκυδίδη, κάτι που μαρτυρεῖ τὸ κεφ. 3.113.6,¹¹⁵ στὸ ὁποῖο ὁ ιστοριογράφος δὲν παραθέτει τὸν ἀριθμὸ τῶν νεκρῶν διότι θὰ φαινόταν ἀπίστευτος ἐν συγκρίσει μὲ τὸ πλῆθος τῶν

¹¹⁰ Georgiadou-Larmour (1998a: 63).

¹¹¹ Για τὰ βιβλία 5-8 τοῦ Θουκυδίδη βλέπε τὴν ἔκδοση τοῦ Hude (1901).

¹¹² Georgiadou-Larmour (1998a: 99).

¹¹³ Hude (1915: 35).

¹¹⁴ Bartley (2003: 227).

¹¹⁵ Georgiadou-Larmour (1998a: 105). Τὸ ἴδιο χωρίο ἀναφέρουν καὶ οἱ Bartley (2003: 227) καὶ Price (2017: 231).

κατοίκων της πόλης (και ἀριθμὸν οὐκ ἔγραψα τῶν ἀποθανόντων, διότι ἄπιστον τὸ πλῆθος λέγεται ἀπολέσθαι ὡς πρὸς τὸ μέγεθος τῆς πόλεως).

Ο Θουκυδίδης παρέχει κυρίως το πρότυπο για περιγραφές των στρατών και των στρατιωτικών μαχών.¹¹⁶ Η πρώτη ένοπλη σύρραξη στο έργο είναι εκείνη που διεξήγαγαν οι Σεληνίτες ενάντια στους Ηλιώτες (1.12 νῦν δὲ βούλομαι αὐθις ἐξενεγκεῖν τὸν πόλεμον καὶ ἀποστεῖλαι τὴν ἀποικίαν). Η πρώτη αυτή, λοιπόν, φάση της μάχης Σεληνιτών-Ηλιωτών (1.17-18) έχει κάποια ομοιότητα, κατά τον Robinson, με την εμπλοκή Βοιωτών-Αθηναίων στον Θουκυδίδη (4.96).¹¹⁷ Προς επίρρωση της άποψης του Robinson παρατίθενται τα παράλληλα χωρία των δύο έργων, από το κεφ. 1.17 της *Άληθοῦς Ιστορίας* (τὸ δεξιὸν δὲ αὐτῶν ἐκράτει τοῦ ἐπὶ τῷ ἡμετέρῳ εὐώνυμον, καὶ ἐπεξῆλθον οἱ ἀεροκάνωπες διώκοντες ἄχρι πρὸς τοὺς πεζοὺς) και το κεφ. 4.96.3 των *Ιστοριῶν* (καὶ τὸ μὲν εὐώνυμον τῶν Βοιωτῶν καὶ μέχρι μέσου ἠσῶτο ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων, καὶ ἐπίεσαν τοὺς τε ἄλλους ταύτη καὶ οὐχ ἦκιστα τοὺς Θεσπιᾶς), τα οποία καθιστούν φανερή τη λεκτική και υφολογική ομοιότητα του Λουκιανού με τον Θουκυδίδη.

Επίσης, η καλούμενη νησομαχία (στο 1.42) παρουσιάζει ομοιότητες με κεφάλαια που εμπεριέχουν ναυμαχίες από το ιστοριογραφικό έργο του Θουκυδίδη. Ειδικότερα, ο Stengel (1911: 45) σημειώνει λεκτικούς απόηχους της ναυμαχίας ανάμεσα στις δυνάμεις Κορίνθου-Κοκύρας (1.48-55) με τα κεφάλαια 1.40-2 της *Άληθοῦς Ιστορίας*.¹¹⁸ Λόγου χάρη, η φράση 1.40 ἄφνω βοή τε πολλή καὶ θόρυβος ἠκούετο καὶ ὥσπερ κελεύσματα καὶ εἰρεσίαι· ταραχθέντες οὖν του λουκιάνειου έργου ανακαλεί τη θουκυδίδεια έκφραση 1.49.4 πανταχῇ μὲν οὖν πολὺς θόρυβος καὶ ταραχώδης ἦν ἡ ναυμαχία. Λεκτικό απόηχο αποτελεί και η καταληκτική φράση της νησομαχίας στο κεφ. 1.42 (ταῦτα μὲν τὰ κατὰ τὴν νησομαχίαν γενόμενα) με το 7.87.6 του Θουκυδίδη¹¹⁹ (ταῦτα μὲν τὰ περὶ Σικελίαν γενόμενα).

Στοιχεῖα που αντλούνται από το θουκυδίδειο έργο *Ιστορίαι* είναι και το στήσιμο *τροπαίων* και οι συνθήκες ειρήνης μετά από κάποια μάχη. Στο λουκιάνειο κεφ. 1.18

¹¹⁶ Όπως σημειώνει και ο Bompaire (1958: 660) "οι πολλές αφηγήσεις μαχών, οι πολλές περιγραφές στρατών και οπλισμών είναι γραμμένες βάσει του θουκυδίδειου ύφους".

¹¹⁷ Robinson (1979: 25). Την ίδια άποψη έχει και η Futre-Pinheiro (2009: 30).

¹¹⁸ Georgiadou-Larmour (1998a: 172).

¹¹⁹ Price (2017: 232). Ο ίδιος μελετητής αναφέρει και άλλες λεκτικές ηχώ ανάμεσα στη νησομαχία του Λουκιανού και τις θουκυδίδειες ναυμαχίες. Η λέξη *ἀντίπρωροι* (1.41) εμφανίζεται 10 φορές στο θουκυδίδειο έργο (ενδεικτικά παραθέτω 7.34.5 *ἀντίπρωροι* , 7.40.5 *ἀντιπρώροις*, 8.75.1 *ἀντιπρώρων*). Η έκφραση *τὰ μακρὰ τῶν πλοίων* εμφανίζεται στο 1.40 της *Άληθοῦς Ιστορίας* αποτελεί μια διαφοροποίηση του *πλοῖα μακρὰ*, ορολογίας που χρησιμοποιούν τόσο ο Θουκυδίδης όσο και ο Ηρόδοτος.

οι Σεληνίτες υψώνουν δύο τρόπαια για τη νίκη τους ενάντια στους κατοίκους του Ήλιου (*δύο τρόπαια ἐστήσαμεν, τὸ μὲν ἐπὶ τῶν ἀραχνίων τῆς πεζομαχίας, τὸ δὲ τῆς ἀερομαχίας ἐπὶ τῶν νεφῶν*) και ακολουθεῖ το στήσιμο *τροπαίων* από μέρους των Ηλιωτῶν (*ὁ Φαέθων καὶ αὐθις ἄλλα τρόπαια ὑπ' ἐκείνων ἴστατο*). Αυτὴ ἡ ἀνύψωση *τροπαίων* και ἀπὸ τις δύο ἀντιμαχόμενες πλευρὲς βρῖσκει το ἀντίστοιχὸ της στη μάχη Αθηναίων-Κορινθίων, οι οποίοι στήνουν ξεχωριστὰ τρόπαια για την ἴδια μάχη στο 1.105.6 του Θουκυδίδη¹²⁰ (*καὶ οἱ μὲν Ἀθηναῖοι (ἐκράτησαν γὰρ ὁμῶς μᾶλλον) ἀπελθόντων τῶν Κορινθίων τροπαῖον ἔστησαν· οἱ δὲ Κορίνθιοι...ἡμέραις ὕστερον δώδεκα μάλιστα ἐλθόντες ἀντίστασαν τροπαῖον καὶ αὐτοὶ ὡς νικήσαντες*). Επιπρόσθετα ἡ συνθήκη εἰρήνης που παρατίθεται στην *Ἀληθῆ Ἱστορίαν* (1.20), ἔχει παρόμοια μορφή με ἐκείνη μεταξύ Αθῆνας-Σπάρτης (5.18) και ο Λουκιανὸς εἶχε ὡς πρότυπο τον Θουκυδίδη,¹²¹ καθὼς πολλοὶ ὅροι και ἐκφράσεις της μίας συνθήκης ἀνακαλοῦν ὅρους και ἐκφράσεις της ἄλλης. Στην ἐναρκτήρια φράση γίνεται ἀναφορὰ στις συνθήκες (1.20 *συνθήκας*, 5.18.1 *Σπονδὰς*), χρησιμοποιεῖται κοινὸς ρηματικὸς τύπος (1.20, 5.18.1 *ἐποίησαντο*) και παρουσιάζονται οι ἀντίπαλες πλευρὲς και οι σύμμαχοι τους (1.20 *Ἡλιῶται καὶ οἱ σύμμαχοι πρὸς Σεληνίτας καὶ τοὺς συμμάχους*, 5.18.1 *Ἀθηναῖοι καὶ Λακεδαιμόνιοι καὶ οἱ ζύμμαχοι*). Κοινὸς ὅρος εἶναι και το *αὐτονόμους* στο κεφ. 1.20 (με τον ὅρο να ἀναφέρεται στους Σεληνίτες) και στο κεφ. 5.18.2 (με τον ὅρο να ἀναφέρεται στους Δελφούς) και στο 5.18.5 (με τον ὅρο να ἀφορὰ ὡς πολιεῖς θα παραδώσουν οι Λακεδαιμόνιοι στους Αθηναίους). Παρόμοιες εἶναι οι ἐκφράσεις που χρησιμοποιεῖται για την δήλωση ἀποφυγῆς μελλοντικὸ πολέμου (1.20 *ὄπλα δὲ μὴ ἐπιφέρειν*, 5.18.4, 5 *ὄπλα δὲ μὴ ἐξέστω ἐπιφέρειν*) καθὼς και για πληρωμὲς φόρων (1.20 *φόρον δὲ ὑποτελεῖν*, 5.18.5 *ἀποδιδόντων τὸν φόρον*). Οι συνθήκες ολοκληρώνονται τόσο με ἀναφορὰ ὅτι θα ἀναγραφοῦν σε στήλη (1.20 *ἐγγράψαι δὲ τὰς συνθήκας στήλῃ ἡλεκτρίνῃ καὶ ἀναστήσαι ἐν μέσῳ τῶ ἀέρι ἐπὶ τοῖς μεθορίοις*, 5.18.10 *στήλας δὲ στήσαι Ὀλυμπίασι καὶ Πυθοῖ καὶ Ἰσθμοῖ καὶ Ἀθήνησιν ἐν πόλει καὶ ἐν Λακεδαίμονι ἐν Ἀμυκλαίῳ*) και με τον ὅρο μεταξύ ἀντίπαλων πλευρῶν για τήρηση των συμφωνηθέντων (1.20 *ὄμοσαν*, 5.18.9 *ὀμνύντων δὲ τὸν ἐπιχώριον ὄρκον*).

¹²⁰ Bartley (2003: 229). Οι σχολιαστὲς Georgiadou-Larmour (1998a: 114, 117) παραθέτουν και ἄλλες μάχες στις οποίες ἀνυψώθηκαν περισσότερα του ἐνὸς τρόπαια. Τέτοιες περιπτώσεις ἀπαντοῦν στα θουκυδίδεια χωρία 1.54.1, 2.92.4-5, 4.134.1, 5.3.4, 7.24.1, 7.54.1.

¹²¹ Futre-Pinheiro (2009: 31). Παραθέτω ἐνδεικτικὰ την ἐναρξη των δύο συνθηκῶν, πρὸς ἐπίρρωση της λεκτικῆς και υφολογικῆς ομοιότητος (1.20 *Κατὰ τὰδε συνθήκας ἐποίησαντο Ἡλιῶται καὶ οἱ σύμμαχοι πρὸς Σεληνίτας καὶ τοὺς συμμάχους*, 5.18.1 *Σπονδὰς ἐποίησαντο Ἀθηναῖοι καὶ Λακεδαιμόνιοι καὶ οἱ ζύμμαχοι κατὰ τὰδε*).

Η επιρροή του Ηροδότου και του Θουκυδίδη στον Λουκιανό είναι εμφανής τόσο σε γλωσσικό/υφολογικό επίπεδο όσο και σε επίπεδο μεθόδου και θεμάτων, με κύριο σκοπό την παρωδία των ιστοριογράφων. Εν αντιθέσει όμως με τον Ηρόδοτο που παρωδείται κυρίως για την απροθυμία του να απορρίψει αναφορές για εκπληκτικά και απίστευτα φαινόμενα,¹²² η παρωδία προς τον Θουκυδίδη έγκειται στην εφαρμογή των τεχνικών του ιστοριογράφου, όπως στην παράθεση μιας συνθήκης, σε ένα εντελώς παράλογο θέμα.¹²³

1.5 Κωμωδία

Η προοιμιακή έκφραση του Λουκιανού *οὐκ άκωμωδήτως ἦνικται* (1.2) περιλαμβάνει τη λέξη κωμωδία, υπονοώντας τη σύνδεση του υπό ανάλυση έργου με την κωμωδία, κάτι που ενισχύεται και από την φράση *πρός τινας τῶν παλαιῶν ποιητῶν*, που βρίσκεται στην ίδια πρόταση.¹²⁴ Όπως σημειώνουν και οι Hawkins και Marshall "ο Λουκιανός εμφανίζεται ως συγγραφέας ιδιαίτερα ξεκάθαρος για τις οφειλές του στην Παλαιά Κωμωδία".¹²⁵

Πράγματι, είτε ονομαστικά είτε υπαινικτικά, ο Αριστοφάνης έχει διαρκή παρουσία στην *Άληθῆ Ιστορίαν*. Επί παραδείγματι, οι Νεφελοκένταυροι που αναφέρονται στο κεφ. 1.18 (*οἱ Νεφελοκένταυροι προσελαύνοντες*), ανακαλούν την συζήτηση του Σωκράτη με τον Στρεψιάδη για τις *Νεφέλες*,¹²⁶ κατά την οποία ο Σωκράτης ισχυρίζεται ότι τα σύννεφα μπορούν να λάβουν διάφορες μορφές. Ανάμεσα σε αυτές τις πιθανές μορφές που μπορούν να έχουν τα σύννεφα είναι και εκείνη του κενταύρου (346 *εἶδες νεφέλην κενταύρω ὁμοίαν*).¹²⁷ Κατά τους σχολιαστές Georgiadou και Larmour, τα παράξενα σχήματα των νεφών στον ουρανό πάνω από το φροντιστήριο

---

¹²² Lateiner (1990: 234).

¹²³ Robinson (1979: 25). Την εν λόγω άποψη του Robinson ασπάζονται και ο Bartley (2003: 222) με την Futre-Pinheiro (2009: 31-2). Σε αντίθεση με τις απόψεις των προηγούμενων μελετητών περί παρωδίας του Θουκυδίδη, ο Bartley (2003: 234) υποστηρίζει ότι τα δάνεια από τον Θουκυδίδη αποτελούν μία μορφή επαίνου προς τον ιστοριογράφο.

¹²⁴ Ni-Mheallaigh (2005a: 194).

¹²⁵ Hawkins– Marshall (2016: 15). Την επίδραση της Αρχαία Κωμωδίας στην *Άληθῆ Ιστορίαν* του Λουκιανού επισημαίνουν τόσο ο Anderson (1976a: 6), όσο και η Ni-Mheallaigh (2010: 88), (2014: 175).

¹²⁶ Αξίζει να σημειωθεί ότι τα σύννεφα (νεφέλαι) αποτελούν το χορό του έργου, και εμφανίζονται μπροστά τους κατά την διάρκεια της συζήτησης (323 *δη γάρ ὀρῶ κατιούσας ἡσυχῆ αὐτάς*, Wilson 2007: 150).

¹²⁷ Όλα τα χωρία για όλες τις κωμωδίες του Αριστοφάνη, οι οποίες εμφανίζονται στο εν λόγω υποκεφάλαιο, προέρχονται από την έκδοση του Wilson (2007).

του Σωκράτη στις *Νεφέλες* ίσως αποτελούν τη βάση για τις φανταστικές μορφές που συνθέτει ο Λουκιανός στο σκηνικό μάχης της *Άληθοῦς Ἱστορίας*.¹²⁸

Στο κεφάλαιο που έπεται υπάρχει και άλλη νύξη σε αριστοφανικό έργο. Οι Ηλιώτες αντί να κάνουν πολιορκία στους Σεληνίτες μετά τη μάχη, επιλέγουν να χτίσουν ένα τείχος, για να αποτρέψουν το ηλιακό φως να φτάνει στους Σεληνίτες (1.19 *ἀναστρέψαντες δὲ τὸ μεταξὺ τοῦ ἀέρος ἀπετείχιζον, ὥστε μηκέτι τὰς αὐγὰς ἀπὸ τοῦ ἡλίου πρὸς τὴν σελήνην διήκειν. τὸ δὲ τείχος ἦν διπλοῦν, νεφελωτόν· ὥστε σαφῆς ἔκλειψις τῆς σελήνης ἐγγόνει καὶ νυκτὶ διηνεκεῖ πᾶσα κατείχετο*). Η ιδέα του επιτειχισμού, όπως επισημαίνουν και οι σχολιαστές Clay και Brusuelas, μπορεί να ήταν εμπνευσμένη από το σχέδιο του Πεισέταιρου για το κτίσιμο τείχους,¹²⁹ στους *Ὅρνιθες* του Αριστοφάνη¹³⁰ (551-2 *κάπειτα τὸν ἀέρα πάντα κύκλω καὶ πᾶν τοῦτὶ τὸ μεταξὺ / περιτειχίζειν μεγάλαις πλίνθοις ὅπταῖς ὥσπερ Βαβυλῶνα*).

Το κεφάλαιο που έχει σαφέστατα επηρεαστεί από τον Αριστοφάνη είναι το 1.29, στο οποίο ο Λουκιανός αφενός κάνει έμμεσους υπαινιγμούς σε κωμωδίες του Αριστοφάνη, αφετέρου μνημονεύει τον ίδιο τον κωμικό ποιητή¹³¹ (*καὶ ἐγὼ ἐμνήσθην Ἀριστοφάνους τοῦ ποιητοῦ*). Ο πρώτος υπαινιγμός αφορά την αριστοφανική κωμωδία *Εἰρήνη* και εντοπίζεται στην αναφορά του αφηγητή για την παρουσία λύχνων στο σημείο από το οποίο περνούσαν κατά τη διάρκεια του ταξιδιού (*λύχνους δὲ πολλοὺς περιθέοντας*). Ανακαλεί, συγκεκριμένα, στην αναγνωστική μνήμη τη συνάντηση του Τρυγαίου με τους διατρέχοντες αστέρες¹³² στην *Εἰρήνη* του Αριστοφάνη¹³³ (στ. 838 *τίνες γάρ εἰς' οἱ διατρέχοντες ἀστέρες, / οἱ καόμενοι θεοῦσιν*). Η επόμενη νύξη σχετίζεται με τους αριστοφανικούς *Ὅρνιθες*. Ο Ευελπίδης, ο ένας εκ των δύο πρωταγωνιστῶν του έργου, κάνει μία σύντομη περιγραφή της Νεφελοκοκκυγίας,¹³⁴ της νέας πόλης που δημιουργούν οι δύο πρωταγωνιστές στίχ. 821-6 *ἄρ' ἐστὶν αὐτηγὶ*

¹²⁸ Georgiadou-Larmour (1998a: 25).

¹²⁹ Οι δύο πρωταγωνιστές, ο Πεισέταιρος και ο Ευελπίδης, αναγκάζονται να εγκαταλείψουν την Αθήνα και επιθυμούν να δημιουργήσουν μια νέα πόλη εκεί που κατοκούν τα πουλιά (την Νεφελοκοκκυγία) την οποία επιθυμούν να επιτειχίσουν (αποπάσματα της *ὑπόθεσις*, Wilson 2007: 344-5).

¹³⁰ Clay-Brusuelas (2021: 168). Οι σχολιαστές Georgiadou-Larmour (1998a: 118) παραθέτουν επιπλέον στίχους από τους *Ὅρνιθες* με αναφορά στο τείχος (183, 839-42, 1.124-62).

¹³¹ Όπως σημειώνει και ο Storey (2016: 163) "εκτός της *Άληθοῦς Ἱστορίας*, το όνομα του Αριστοφάνη ενυπάρχει σε τρία ακόμα λουκιάνεια έργα, το *Δις κατηγορούμενος* (33 καὶ τὸν Ἀριστοφάνη, Macleod 1974: 111), το *Πρὸς τὸν ἀπαίδευτον καὶ πολλὰ βιβλία ὀνούμενον* (27 τὸν δὲ Ἀριστοφάνη, Macleod 1974: 133) και το *Αναβιοῦντες ἢ Ἄλιεὺς* (25 καὶ ἄλλαι ἔχαιρον Ἀριστοφάνει, Macleod 1974: 68)".

¹³² Σύμφωνα με τον σχολιαστή Olson (1998: 233) οι *διατρέχοντες ἀστέρες* του Αριστοφάνη είναι τα shooting stars, δηλαδή τα πεφταστέρια.

¹³³ Anderson (1976a: 23), Georgiadou-Larmour (1998: 153).

¹³⁴ Anderson (1976a: 23).

Νεφελοκοκκυγία, / ἵνα καὶ τὰ Θεογένους τὰ πολλὰ χρήματα / τὰ τ' Αἰσχύνου 'σθ' ἅπαντα; †καὶ λῶστον† μὲν οὖν / τὸ Φλέγγας πεδίον, ἵν' οἱ θεοὶ τοὺς γηγενεῖς / ἀλαζονευόμενοι καθυπερηκόντισαν. / λιπαρὸν τὸ χρῆμα τῆς πόλεως). Το ὄνομα της εν λόγω πόλης εμφανίζεται και στο λουκιάνειο κείμενο (καὶ τὴν Νεφελοκοκκυγίαν πόλιν ἰδόντες ἐθαυμάσαμεν).

Ἡ ονομαστική αναφορά στον Αριστοφάνη προσελκύει την προσοχή των αναγνωστών, κυρίως για το αφηγηματικό σχόλιο που τη συνοδεύει. Πετώντας πάνω από την Νεφελοκοκκυγία, ο αφηγητής θυμάται τον Αριστοφάνη, τον δημιουργό της πόλης αυτής (καὶ ἐγὼ ἐμνήσθην Ἀριστοφάνους τοῦ ποιητοῦ), τον οποίο χαρακτηρίζει σοφό και αξιόπιστο, που άδिका δεν γίνεται πιστευτός για τα όσα συνέθεσε (άνδρὸς σοφοῦ καὶ ἀληθοῦς καὶ μάτην ἐφ' οἷς ἔγραψεν ἀπιστουμένου). Ἡ ερμηνεία της Ni-Mheallaigh είναι πως "επαινώντας τον Αριστοφάνη για την ιδιότητά του ως δημιουργού φανταστικών κόσμων, ο Λουκιανός χρησιμοποιεί τον ποιητή της Αρχαίας Κωμωδίας ως φιγούρα-κλειδί και συγγραφικό συνεργό στο λογοτεχνικό παιχνίδι αλήθειας-ψεύδους".¹³⁵ Οι σχολιαστές Clay-Brusuelas σημειώνουν ότι το αφηγηματικό αυτό σχόλιο για τον Αριστοφάνη "αποτελεί ταυτόχρονα μια επιβεβαίωση της "αλήθειας" της κωμικής ποίησης και της φαντασίας του Αριστοφάνη και ίσως ακόμη και μια επιβεβαίωση της "αλήθειας" του Λουκιανού, αφού η Παλαιά Κωμωδία είναι ένα ουσιαστικό συστατικό στη λογοτεχνική εφευρετικότητα του Λουκιανού".¹³⁶ Κατά τους Georgiadou και Larmour το εν λόγω σχόλιο περί ειλικρίνειας και αξιοπιστίας του κωμωδιογράφου, υποδηλώνει ότι ο συγγραφέας "είναι τόσο αξιόπιστος όσο και ο Αθηναίος κωμωδιογράφος".¹³⁷ Ο Couvalis δηλώνει ότι "ένας πιθανός τρόπος ερμηνείας του χωρίου είναι πως ο Αριστοφάνης είναι ειλικρινής με τον τρόπο που είναι ειλικρινής και ο Λουκιανός, δηλαδή όπως ένας σατιριστής".¹³⁸ Τέλος, ο Swanson τονίζει ότι "εάν συμφωνούμε με την προλογική ρήση ότι οι αναγνώστες δεν πρέπει να πιστέψουν τίποτα από αυτά που θα διηγηθεί ο αφηγητής στην κύρια αφήγηση (1.4 διὸ δεῖ τοὺς ἐντυγχάνοντας μηδαμῶς πιστεύειν αὐτοῖς), δηλαδή ότι τίποτα δεν πρέπει να γίνει πιστευτό από την εν λόγω αφήγηση, τότε μπορούμε να υποθέσουμε ότι οι πραγματικές του απόψεις για τον Αριστοφάνη είναι το αντίθετο αυτών που παραθέτει. Ὅμως, ο προσεκτικός αναγνώστης θα αγνοήσει αυτήν την υπόθεση, διότι θα αντιληφθεί ότι τα φανταστικά γεγονότα είναι

¹³⁵ Ni-Mheallaigh (2005a: 196).

¹³⁶ Clay-Brusuelas (2021: 172).

¹³⁷ Georgiadou-Larmour (1998a: 155).

¹³⁸ Couvalis (2017: 260).

εκείνα που θεωρούνται απίστευτα και όχι οι αντιδράσεις του αφηγητή στα εν λόγω γεγονότα ή στις σκέψεις που του προκαλούν αυτά”.¹³⁹ Όλες οι προαναφερθείσες απόψεις μελετητών αλλά και σχολιαστών του Λουκιανού δεν τονίζουν μόνο τον υπερασπιστικό τόνο του αφηγηματικού σχολίου προς το πρόσωπο του Αριστοφάνη, αλλά εστιάζουν και στην επιρροή που δέχτηκε ο συγγραφέας των Αυτοκρατορικών χρόνων από τον κωμωδιογράφο και από το λογοτεχνικό είδος της Αρχαίας Κωμωδίας.

1.6 Γεωγραφία & Εθνογραφία

Εκτός των προαναφερθέντων λογοτεχνικών ειδών, στο εν λόγω αφήγημά του ο Λουκιανός έχει ενσωματώσει και στοιχεία Γεωγραφίας και Εθνογραφίας, καθώς η *Άληθής Ιστορία* αφηγείται τα όσα συνέβησαν κατά τη διάρκεια ενός φανταστικού ταξιδιού, το οποίο εκτεινόταν πέρα των ορίων του μέχρι τότε γνωστού κόσμου, δηλαδή πέρα των Ηράκλειων στηλών (1.5 *Όρμηθεις γάρ ποτε από Ήρακλείων στηλών*).

Στο τρίτο προοιμιακό κεφάλαιο ο Λουκιανός αναφέρεται στον Ιάμβουλο, ο οποίος συνέθεσε μια ταξιδιωτική ιστορία για απίστευτα πράγματα που βρίσκονται στη μεγάλη θάλασσα (1.3 *Έγραψε δέ και Ίαμβούλος περί τῶν ἐν τῇ μεγάλῃ θαλάττῃ πολλὰ παράδοξα*).¹⁴⁰ Στο έργο του Ιαμβούλου, το οποίο διασώζεται μόνο σε περιληπτική μορφή από τον Διόδωρο Σικελιώτη,¹⁴¹ περιγράφεται η ουτοπική ζωή ενός νησιού (2.55 *ἤξειν γὰρ αὐτοὺς εἰς νῆσον εὐδαίμονα καὶ ἐπιεικεῖς ἀνθρώπους, παρ’ οἷς μακαρίως ζῆσεσθαι*),¹⁴² οι κάτοικοι του οποίου παρουσιάζουν παράξενα εξωτερικά χαρακτηριστικά (κεφ. 2.56), όπως λόγου χάρι το γεγονός ότι είναι άτριχοι στο σώμα τους, διαθέτουν όμως τρίχες μόνο σε ορισμένα σημεία του προσώπου τους (2.56 *τρίχας δ’ ἀπλῶς μηδαμῆ τοῦ σώματος ἔχειν πλὴν ἐν τῇ κεφαλῇ καὶ ὀφρύσι καὶ βλεφάροις, ἔτι δὲ καὶ πώγωνι, τὰ δὲ ἄλλα μέρη τοῦ σώματος οὕτω λεῖα ὥστε μηδὲ τὸν ἐλάχιστον χνοῦν ἐν τῷ σώματι φαίνεσθαι*). Επιπλέον, ο Ιάμβουλος, κατά τη διάρκεια αυτού του ταξιδιού του, συναντά τον βασιλιά της Παλιβόθρας, ο οποίος είναι

---

¹³⁹ Swanson (1976: 231).

¹⁴⁰ Στο σημείο αυτό αξίζει μνείας η αναφορά της Καρπούζου (2022: 122) πως “η ταξιδιωτική γραφή είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με το ζήτημα της αναπαράστασης του Άλλου που συναντά ο ταξιδιώτης”.

¹⁴¹ Hägg (1992: 151).

¹⁴² Τα χωρία προέρχονται από τους Bekker-Dindorf-Vogel (1988).

φιλέλληνας και υποδέχθηκε εγκάρδια τον Ιάμβουλο (2.60 *ἀναχθῆναι πρὸς τὸν βασιλέα εἰς πόλιν Παλίβοθρα, πολλῶν ἡμερῶν ὁδὸν ἀπέχουσαν τῆς θαλάττης. ὄντος δὲ φιλέλληνος τοῦ βασιλέως καὶ παιδείας ἀντεχομένου, μεγάλης αὐτὸν ἀποδοχῆς καταξιῶσαι*).

Ἡ *Ἀληθῆς Ἱστορία* αποτελεί παρωδία τέτοιων ταξιδιωτικῶν ιστοριῶν.¹⁴³ Το νησί των Μακάρων, που περιγράφει ο Λουκιανός στα κεφάλαια 5-29 του δευτέρου βιβλίου του, ανακαλεί την αναφορά του Ιάμβουλου στο ουτοπικό νησί (2.55). Τα παράξενα χαρακτηριστικά των κατοίκων του νησιού του Ιάμβουλου παρωδούνται από τον Λουκιανό, όταν παρουσιάζει τους κατοίκους της Σελήνης να διαθέτουν εξίσου αξιοπερίεργα χαρακτηριστικά και περιγράφει και εκείνος φαλακρούς κατοίκους (1.23 *Καλὸς δὲ νομίζεται παρ' αὐτοῖς ἦν πού τις φαλακρὸς καὶ ἄκομος ἦ*). Ἡ συνάντηση του αφηγητή και των συντρόφων του με τον Ενδυμίωνα, τον βασιλιά της Σελήνης (κεφ. 1.10) αποτελεί παρωδιακό υπαινιγμό στη συνάντηση του Ιάμβουλου με τον βασιλιά της Παλιβόθρας. Ειδικότερα, ανακαλεί στον νου του αναγνώστη τον Ενδυμίωνα που μιλώντας ελληνικά υποδέχθηκε τον αφηγητή και τους συντρόφους του και συζήτησε μαζί τους (1.10 *καὶ ἡμεῖς τὸ πᾶν αὐτῷ διηγούμεθα· καὶ ὃς ἀρξάμενος τὸ καθ' αὐτὸν ἡμῖν διεξήκει, ὡς καὶ αὐτὸς ἄνθρωπος ὢν τοῦνομα Ἐνδυμίων ἀπὸ τῆς ἡμετέρας γῆς καθεύδων ἀναρπασθεῖη ποτὲ καὶ ἀφικόμενος βασιλεύσειε τῆς χώρας*).

Εκτός της παρωδίας των ταξιδιωτικῶν ιστοριῶν, παρωδεῖται επίσης και η εθνογραφία.¹⁴⁴ Ὅπως τονίζει και η Ni-Mheallaigh, δεν αποτελεί έκπληξη το γεγονός ότι η σεληνιακή εθνογραφία του Λουκιανού στην *Ἀληθῆ Ἱστορίαν* του παρωδεῖ τις εθνογραφίες που συναντάμε σε συγγραφείς ὡπως ο Ηρόδοτος και ο Κτησίας.¹⁴⁵ Ἡ αναφορά του αφηγητή σε βατράχους που τους ψήνουν και εισπνέουν την τσίκνα τους (1.23 *βατράχους ὀπτῶσιν ἐπὶ τῶν ἀνθράκων...κάπτουσιν τὸν ἀναθυμιώμενον καπνὸν καὶ εὐωχοῦνται*) ανακαλεί στο νου του αναγνώστη τον ισχυρισμό του Ηροδότου για τους κατοίκους του ποταμοῦ Ἄραξα, οι οποίοι μεθούν με την μυρωδιά ορισμένων φρούτων που καίνε¹⁴⁶ (1.202.2 *ἄλλα δὲ σφι ἐξευρησθαι δένδρεα καρποὺς τοιούσδε*

¹⁴³ Ράιος (2012: 87). Την ίδια άποψη εκφέρουν και οι Marsh (1992: 137), Tamiolaki (2015: 931).

¹⁴⁴ Lawrence (2010: 141). Η Brilllet-Dubois (2006: 220) επισημαίνει ότι "η *Ἀληθῆς Ἱστορία* είναι ένα φανταστικό ταξίδι που παρωδεῖ κυρίως ιστοριογραφικές και εθνογραφικές μαρτυρίες: ο Κτησίας, ο Ιάμβουλος, ο Ηρόδοτος είναι ὄλοι ρητοῖ στόχοι του Λουκιανού".

¹⁴⁵ Ni-Mheallaigh (2014: 219).

¹⁴⁶ Georgiadou-Larmour (1998a: 133). Οι ίδιοι σημειώνουν επίσης ότι και οι Σκύθες είχαν την ίδια συνήθεια αλλά, αντί για αναθυμιάσεις φρούτων, εισέπνεαν τον καπνό καηγόμενων καναββόσπορων (4.75.1-2, *ταύτης ὢν οἱ Σκύθαι τῆς καννάβιος τὸ σπέρμα ἐπεὰν λάβωσι, ὑποδύνουσι ὑπὸ τοὺς πῖλους καὶ ἔπειτα ἐπιβάλλουσι τὸ σπέρμα ἐπὶ τοὺς διαφανέας λίθους [τῷ πυρὶ]· τὸ δὲ θυμᾶται ἐπιβαλλόμενον καὶ*

τινὰς φέροντα, τοὺς ἐπέιτε ἂν ἐς τούτῳ συνέλθωσι κατὰ ἴλας καὶ πῦρ ἀνακαύσωνται κύκλῳ περιζομένους ἐπιβάλλειν ἐπὶ τὸ πῦρ, ὄσφραινομένους δὲ καταγιζομένου τοῦ καρποῦ τοῦ ἐπιβαλλομένου μεθύσκεσθαι τῇ ὁσμῇ).

Κατὰ την μάχη Σεληνιτῶν-Ηλιωτῶν, γίνεται λόγος και για τα παράξενα πλάσματα που απαρτίζουν τα αντίπαλα στρατόπεδα. Ανάμεσα σε αυτά βρίσκονται και οι Νεφελοκένταυροι, ένας συνδυασμός φτερωτῶν αλόγων και ανθρώπων (1.18 *οἱ Νεφελοκένταυροι προσελαύνοντες... θέαμα παραδοξότατον, ἐξ ἵππων πτερωτῶν καὶ περιάνθρώπων συγκείμενοι*). Ο συνδυασμός ζωόδους και ανθρωπίνου μέρους σε ένα πλάσμα πιθανόν να αποτελεί παρωδία της περιγραφῆς που κάνει ο Κτησίας ο Κνίδιος για την ύπαρξη ανθρώπων με κεφάλι σκύλου στην Ινδία (72, 47a *Ἐν τοῖσδε τοῖς ὄρεσσι φασιν ἀνθρώπους βιοτεύειν κυνὸς ἔχοντας κεφαλὴν*).¹⁴⁷

Ἐνα ἀκόμη εθνογραφικὸ στοιχεῖο που ἀπαντᾶ στον Κτησία και ἐνυπάρχει και στο παρὸν ἔργο εἶναι η περιγραφή των ποταμῶν μιας περιοχῆς, που ἦταν ξεχωριστοὶ εἴτε λόγῳ του μεγέθους τους εἴτε για τα ἀξιοπερίεργα συστατικά τους.¹⁴⁸ Ο ἀφηγητῆς της *Ἀληθοῦς Ἱστορίας* στο κεφάλαιο 2.11 κάνει λόγο για ἕναν εὐμεγέθη ποταμὸ (*περὶ δὲ τὴν πόλιν ῥεῖ ποταμὸς μύρου τοῦ καλλίστου, τὸ πλάτος πήχεων ἑκατὸν βασιλικῶν, βάθος δὲ [πέντε] ὥστε νεῖν εὐμαρῶς*) ἀνακαλώντας την ἀναφορὰ του Κτησία σε ἕναν ἐξίσου τεράστιο σε μέγεθος ποταμὸ (72, 45a *Λέγει περὶ τοῦ Ἰνδοῦ ποταμοῦ τὸ μὲν στενὸν αὐτοῦ τὸ εὖρος μ' σταδίων εἶναι, τὸ δὲ πλατύτατον, καὶ διακοσίῳ*).

Παρόλο που παρωδεῖ τόσο την ταξιδιωτικὴ ἱστορία του Ἰαμβούλου ὅσο και το εθνογραφικὸ ἔργο του Κτησία του Κνίδιου, κατὰ τον Hägg, "ὁ σκοπὸς του δεν ἦταν να υπονομεύσει τα ἐν λόγῳ εἶδη, ἀλλὰ να διηγηθεῖ μια ωραία ἱστορία, ξεπερνώντας στην τέχνη τους προγενέστερους του συγγραφεῖς".¹⁴⁹

ἀτμίδα παρέχεται τοσαύτην ὥστε Ἑλληνικὴ οὐδεμία ἂν μιν πυρὴ ἀποκρατήσσει. οἱ δὲ Σκύθαι ἀγάμενοι τῇ πυρὴν ὠρύνονται (Wilson: 2015).

¹⁴⁷ Το ἔργο του Κτησία του Κνίδιου με τίτλο *Ἰνδικὰ* δεν σώζεται. Οι πληροφορίες γι' αὐτὸ καθὼς και τα χωρία προέρχονται ἀπὸ την *Βιβλιοθήκη* του Φωτίου (Bekkeri 1824: 47).

¹⁴⁸ Κωνσταντάκος (2017: 408). Η ἀναφορὰ σε ἀξιοπερίεργα χαρακτηριστικά ἢ στοιχεῖα που ἐνυπάρχουν στα νερά ποταμῶν ἀνακαλεῖ την παραδοξογραφία. Πράγματι, στα εθνογραφικὰ ἔργα συμπεριλαμβάνονται στοιχεῖα παραδοξογραφίας (υπὸ την ἔννοια ὅτι και οἱ εθνογράφοι ἀναφέρονται σε ἀξιοθαύμαστα που παρατηροῦν στη φύση). Ὅμως οἱ εθνογράφοι διαφοροποιοῦνται ἀπὸ τους παραδοξογράφους με δύο τρόπους: α) Ὡς πρὸς το γεγονός ὅτι το ἔργο τους δεν περιοριζόταν μόνο σε θαυμαστά, ἀλλὰ περιελάμβανε και πιο συνηθισμένα στοιχεῖα, ὅπως τα Ἰνδικὰ ἔθιμα και ἡ ἰατρικὴ, και β) διότι ο Κτησίας, ἐν ἀντιθέσει με τους παραδοξογράφους που συλλέγουν τα παράδοξα ἀπὸ τα ἔργα ἄλλων, δηλαδή ἔχουν ὡς πηγὴ ἄλλους συγγραφεῖς, περιγράφει πράγματα και γεγονότα που ἔχει δεῖ ο ἴδιος, Nichols (2018: 13-4).

¹⁴⁹ Hägg (1992: 152).

1.7 Επιστολογραφία

Ένα ακόμη λογοτεχνικό είδος που συναντούμε στο υπό ανάλυση λουκιάνειο έργο είναι οι επιστολές. Όπως σημειώνει και ο Συκουτρής "δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι οι αρχαίοι παρεμβάλλουν επιστολές στα μυθιστορήματά τους".¹⁵⁰ Πράγματι, τόσο η *Άληθής Ιστορία* του Λουκιανού, που φέρει τα χαρακτηριστικά ενός μυθιστορήματος, όσο και το *Τὰ κατὰ Χαιρέαν καὶ Καλλιρρόην* του Χαρίτωνος, το *Έφεσιακὰ* του Ξενοφώντος, το *Τὰ κατὰ Λευκίππην καὶ Κλειτοφῶντα* του Αχιλλέα Τατίου, καθώς και το *Αἰθιοπικὰ* του Ηλιοδώρου εμπεριέχουν τουλάχιστον μία επιστολή.

Ο αναγνώστης προϋδεάζεται συνήθως από τον συγγραφέα ότι ακολουθεί επιστολή,¹⁵¹ μέσω διαφόρων τυπικών εκφράσεων. Στον Λουκιανό χρησιμοποιείται η εισαγωγική φράση *δ' ἐγὼ λύσας τὴν ἐπιστολὴν ἀνεγίνωσκον τὰ γεγραμμένα* (2.35) και στον Χαρίωνα στο 4.4.6 *ἤρξατο τοιαύτης ἐπιστολῆς*. Στον Ξενοφώντα γράφει *γραμματίδιον πρὸς τὸν Ἀμβροκόμη* (2.5.1), στον Τάτιο *ἐγγράπτο δὲ τάδε* (5.18.2) και στον Ηλιοδωρο *εἶχε δὲ ὧδε τὰ ἐπεσταλμένα* (5.9.2).

Αφού ο εκάστοτε συγγραφέας έχει προκαταλάβει τον αναγνώστη του για την επιστολή, ακολουθεί η προσαγόρευση. Στην προσαγόρευση παρατηρείται ότι το όνομα του αποστολέα παρατίθεται σε ονομαστική πτώση, του παραλήπτη σε δοτική, ενώ σε ορισμένες προσφωνήσεις συμπεριλαμβάνεται και τύπος του *χαίρειν*. Στο έργο *Άληθής Ιστορία* του Λουκιανού, η επιστολική προσφώνηση στο κεφάλαιο 2.35 υποδεικνύει ότι ο Οδυσσεάς αποστέλλει γράμμα στην Καλυψώ (*Ὀδυσσεὺς Καλυψοῖ χαίρειν*). Στο έργο *Τὰ κατὰ Χαιρέαν καὶ Καλλιρρόην*, ο Χαιρέας είναι ο αποστολέας και παραλήπτης η αγαπημένη του Καλλιρρόη (4.4.7 *Καλλιρρόη Χαιρέας*). Στα *Έφεσιακὰ* η Ανθία (αποστολέας) στέλνει επιστολή στο αντικείμενο του πόθου της, τον Αμβροκόμη (2.5.1 *Ἀμβροκόμη τῷ καλῷ δέσποινα ἢ ση χαίρειν*). Η επιστολή στο *Τὰ κατὰ Λευκίππην καὶ Κλειτοφῶντα* αποστέλλεται από την ομώνυμη ηρωίδα στον αγαπημένο της Κλειτοφώντα (5.18.2 *Λευκίππη Κλειτοφῶντι τῷ δεσπότη μου*). Τέλος, στο έργο *Αἰθιοπικὰ* συντάκτης της επιστολής είναι ο Μιτράνης ο φρούραρχος και την

¹⁵⁰ Συκουτρής (1988: 75).

¹⁵¹ Σε ορισμένα εκ των άνωθεν μυθιστορημάτων ενυπάρχουν και άλλες επιστολές. Στον Χαρίωνα στα κεφάλαια 8.4.2-3 και 8.4.5-6, στον Τάτιο στο κεφάλαιο 5.20.4-5 και στον Ηλιοδωρο στα 2.10.1-4 και 8.3.1-3. Επιλέχθησαν όμως μόνο όσες διαθέτουν τα περισσότερα εκ όλων των χαρακτηριστικών της τυπικής μορφή μιας επιστολής (*προσαγόρευση, περιεχόμενο, τελικό χαιρετισμό*, Συκουτρής (1988: 61).

αποστέλλει στον ανώτερό του σατράπη Οροονδάτη (5.9.2 *Όροονδάτη σατράπη Μιτράνης φρούραρχος*).

Ως προς το περιεχόμενο των επιστολών, όπως υποστηρίζει και ο Συκουτρός, “δεν είναι δυνατό να ισχύσουν πολλές προδιαγραφές”,¹⁵² δηλαδή ότι δεν υπάρχει απαραίτητα μόνο ένα συγκεκριμένο θέμα που αναπτύσσεται.¹⁵³ Πράγματι, οι επιστολές στρέφονται γύρω από πολλά και διάφορα θέματα, ανάλογα με τα όσα θέλει να μεταφέρει ο αποστολέας στον παραλήπτη. Ενδεικτικά, η επιστολή του Οδυσσέα στην Καλυψώ πραγματεύεται διάφορα ζητήματα. Ο επικός ήρωας αρχικά περιγράφει τα όσα ακολούθησαν στη ζωή του από τη στιγμή που αναχώρησε από την Ωγυγία μέχρι και τον θάνατό του. Έπειτα, την πληροφορεί ότι πλέον βρίσκεται στις Μακάριες νήσους, μετανιώνοντας που απέρριψε την πρόταση αθανασίας της και πως επιθυμεί να αποδράσει για να πάει κοντά της (2.35). Το ίδιο συμβαίνει και με την επιστολή του Χαιρέα. Ο Χαιρέας, απευθυνόμενος στην Καλλιρρόη, στην αρχή την ενημερώνει πως σώθηκε από βέβαιο θάνατο από τον Μιθριδάτη, ο οποίος όμως του μετέφερε το κακό μαντάτο για τον γάμο της. Εν συνεχεία την παρακαλεί να μετανιώσει για αυτό το γάμο και έπειτα να θυμηθεί τις ωραίες στιγμές που έζησαν, ενώ δεν παραλείπει να αναφέρει πως ήδη έχει τιμωρηθεί για την ζήλια του με όλα αυτά που έχει πάθει (4.4.7-10). Από τα προαναφερθέντα παραδείγματα είναι φανερό πως οι επιστολές δεν περιορίζονται γύρω από έναν θεματικό άξονα.

Στο τέλος των επιστολών κανονικά αναμένεται η ύπαρξη τελικού χαιρετισμού. Όμως εξ όλων των προαναφερθεισών επιστολών, μόνο εκείνη του Τατίου περιλαμβάνει τελικό χαιρετισμό (5.18.6 *Έγώ δέ ἔτι σοι ταῦτα γράφω παρθένος*). Στις υπόλοιπες ο τελικός χαιρετισμός παρακάμπτεται και το τέλος της επιστολής δηλώνεται με τυπική έκφραση από τον συγγραφέα. Στο λουκιάνειο κείμενο εμπεριέχεται η έκφραση *ταῦτα μὲν ἐδήλου ἢ ἐπιστολή* (2.35), ενώ στο έργο του Χαρίτωνος το *Ταύτην τὴν ἐπιστολὴν ἔδωκε <Μιθριδάτης> Ὑγίνω τῷ πιστοτάτῳ* (4.5.1). Στον Ξενοφόντα το *ταῦτα τὰ γράμματα λαβούσα* (5.18.3) και στον Ηλιόδωρο το *Ταῦτα μὲν ἐκεῖνος ἐπέστελλεν* (5.10.1).

---

¹⁵² Συκουτρός (1988: 29).

¹⁵³ Ο ίδιος ο Συκουτρός στο υποκεφάλαιο για το περιεχόμενο (1988: 29) παραθέτει ότι σε γενικές γραμμές δεν υπήρχε θεματικός περιορισμός, παρά μόνο σε θέματα που σχετίζονταν με προβλήματα φυσικών επιστημών (Δημ. 231), με σοφίσματα ~εκτός εάν ήταν διατυπωμένα με χαριτωμένο τρόπο~ (Φίλοστρ. *Βίοι Σοφ.* 2.33.3), με εκτενή ηθικά διδάγματα (Δημ. 232) ή επίδειξη πολυμάθειας (Ιούλιος 447, 42). Ο Πλίνιος και ο Σενέκας αντιτίθενται σε αυτόν τον περιορισμό. Ο Πλίνιος ακολούθησε έμπρακτα τον κανόνα, κατά τον οποίο πρέπει κάθε επιστολή να πραγματεύεται ένα θέμα, ενώ ο Σιδώνιος Απολλινάριος (7.18.4) τον διατυπώνει ρητά.

Όλα τα ανωτέρω αποδεικνύουν ότι η επιστολή του Οδυσσέα στην Καλυψώ (2.35) εμπεριέχει (σχεδόν) όλα τα τυπικά χαρακτηριστικά μιας επιστολής, εκτός του τελικού χαιρετισμού, έτσι όπως αυτά παρουσιάζονται από τον Συκουτρή και όπως εμφανίζονται και στα άλλα τέσσερα αρχαία μυθιστορήματα. Ωστόσο, η εισαγωγή μιας επιστολής στο αφήγημα του Λουκιανού δεν έχει ως στόχο να μιμηθεί τα υπόλοιπα μυθιστορήματα, αλλά να σατιρίσει ακριβώς αυτή τη συνήθεια των μυθιστορημάτων να εισάγουν πολλές επιστολές στην αφηγηματική πλοκή.¹⁵⁴ Επίσης, δεδομένου ότι οι τρεις εκ των τεσσάρων επιστολών που εξετάσαμε, από τα έργα του Χαρίτωνος, του Ξενοφώντος και του Ηλιοδώρου, αφορούν το ερωτικό ενδιαφέρον κάποιου, είναι πιθανό και αυτό να αποτελεί στόχο της λουκιάνειας παρωδίας. Μέσω της επιστολής που στέλνει ο Οδυσσέας στην Καλυψώ, στο πλαίσιο ενός έργου που δεν εμπεριέχει γενικά το ερωτικό στοιχείο, ο Σαμοσατεύς στηλιτεύει το ερωτικό περιεχόμενων των επιστολών και γενικότερα των αρχαίων μυθιστορημάτων.

1.8 Μυθιστόρημα

Το μυθιστόρημα είναι εκείνο το λογοτεχνικό είδος, το οποίο οφείλει πολλά στα προγενέστερά του είδη, καθώς κατά τον Hägg "ο συγγραφέας του πρώτου ελληνικού μυθιστορήματος, όποιος κι αν ήταν, δεν το δημιούργησε εκ του μηδενός. Και εκείνος, όπως και οι διάδοχοί του στο νέο είδος, ήταν πολύ επηρεασμένος από όσα διάβαζε, άκουγε και έβλεπε, από το έπος, την ιστοριογραφία, τις ταξιδιωτικές διηγήσεις, το δράμα".¹⁵⁵ Επομένως, το συγκεκριμένο λογοτεχνικό είδος εμπεριέχει διάφορα λογοτεχνικά είδη, ένα χαρακτηριστικό που εντοπίζεται και στο υπό εξέταση λουκιάνειο κείμενο, το οποίο συμπεριλαμβάνει όλα τα προαναφερθέντα λογοτεχνικά είδη.

Η *Αληθής Ιστορία* λογίζεται από τους μελετητές ως ένα ουτοπικό μυθιστόρημα¹⁵⁶ και, όπως και τα περισσότερα έργα του λουκιάνειου *corpus*, δημιουργήθηκε από την

---

¹⁵⁴ Συκουτρή (1988: 67).

¹⁵⁵ Hägg (1992: 141). Παρόμοια άποψη εξέφρασε και ο Bakhtin (1981: 65) τονίζοντας για το μυθιστόρημα πως "αυτό που δημιουργήθηκε ήταν ένα νέο και μεγάλο πολυγενές είδος, ένα είδος που περιλάμβανε από μόνο του διάφορα λογοτεχνικά είδη... Ήταν μια εγκυκλοπαίδεια ειδών". Επίσης, όπως και η ταξιδιογραφία, κατά τον Thompson (2011: 11), "ανέκαθεν διατηρούσε μια σύνθετη και περίπλοκη σχέση με τα υπόλοιπα (λογοτεχνικά) είδη, με τα οποία είτε συνδεόταν είτε συχνά τα επικάλυπτε", κατ' αναλογία και το μυθιστόρημα έχει μια τέτοια σχέση με τα υπόλοιπα λογοτεχνικά είδη.

¹⁵⁶ Ράιος (2012: 87), Gabba (1981: 54).

μείξη ορισμένων λογοτεχνικών ειδών.¹⁵⁷ Η μείξη αυτή αποτυπώνεται και λεκτικά στο κείμενο με την εμφάνιση αντίστοιχης ορολογίας, καθώς στο κεφάλαιο 1.7 εμφανίζονται οι όροι *παραμιγνύντες έκεράννυμεν*, οι οποίοι αναφέρονται σε μείξη των ψαριών του γλυκού νερού με το νερωμένο κρασί. Η ανάμειξη των ψαριών και του κρασιού θα μπορούσε να ερμηνευθεί ως αλληγορία της συγγραφικής του τακτικής, δηλαδή της μείξης διαφόρων λογοτεχνικών ειδών σε ένα μόνο έργο, παραπέμποντας κατ' αυτόν τον έμμεσο τρόπο στο μυθιστόρημα. Κατ' αναλογία λειτουργεί και ο τύπος *μίγνυσθαι* (1.8), ο οποίος αφορά στην επιθυμία των κληματογυναικών να σμίξουν ερωτικά με τους ταξιδιώτες. Επίσης, οι ίδιες οι κληματογυναίκες αποτελούν υβριδικά πλάσματα, όντας μισές αμπέλια και μισές γυναίκες (1.8 *άμπέλων χρῆμα τεράστιον· τὸ μὲν γὰρ ἀπὸ τῆς γῆς, ὁ στέλεχος αὐτὸς εὐερνῆς καὶ παχύς, τὸ δὲ ἄνω γυναῖκες ἦσαν*). Αυτή η υβριδικότητα των κληματογυναικών πιθανώς αποτελεί ενσάρκωση της υβριδικής μορφής του λογοτεχνικού έργου του Λουκιανού.¹⁵⁸

Επιπλέον, το μυθιστόρημα λογίζεται ως μια φανταστική διήγηση,¹⁵⁹ ακριβώς σαν αυτή που γράφει ο Λουκιανός, ο οποίος δηλώνει ότι πρόκειται να περιγράψει καταστάσεις και γεγονότα που ούτε τα έχει ο ίδιος βιώσει, ούτε τα έχει πληροφορηθεί από άλλους, αλλά ούτε συνέβησαν (1.4 *γράφω τοίνυν περὶ ὧν μήτε εἶδον μήτε ἔπαθον μήτε παρ' ἄλλων ἐπυθόμην, ἔτι δὲ μήτε ὄλως ὄντων μήτε τὴν ἀρχὴν γενέσθαι δυναμένων*). Με την προαναφερθείσα δήλωση καθιστά σαφές πως ὅ,τι ακολουθεί στην κύρια αφήγηση δεν σχετίζεται με τον πραγματικό κόσμο, αλλά είναι φανταστικό. Επίσης, τύποι του *διηγείσθαι*, που αποτελούν σταθερά ειδολογικά σήματα στο μυθιστόρημα,¹⁶⁰ εμφανίζονται και στο υπό εξέταση λουκιάνειο έργο, λειτουργώντας ως αυτοαναφορικοί δείκτες της αφηγηματικής αυτοσυνειδησίας του έργου, ὅπως 1.8 και 1.11 *διηγούμεθα*, 1.22 και 2.22 *διηγῆσομαι*, 1.33 *διηγησάμην* 2.10 *διηγησάμεθα*. Μάλιστα, τύπος του *διηγείσθαι* αποτελεί την καταληκτική λέξη

¹⁵⁷ Camerotto (1998: 77).

¹⁵⁸ Αναλογικά, το ίδιο ισχύει και για όλα τα υβριδικά πλάσματα που εμφανίζονται στην *Αληθῆ Ἱστορίαν*, λόγου χάρι οι Φελλόποδες, ἄνθρωποι με φέλλινα πόδια (2.4 *ἅπαντα ἡμῖν προσεοικότας, καὶ τὰ σώματα καὶ τὰ μεγέθη, πλὴν τῶν ποδῶν μόνων· ταῦτα γὰρ φέλλινα εἶχον*), οι Βουκέφαλοι, ἄνθρωποι με κέρατα (2.44 *ἄνθρωποι ἄγριοι, Βουκέφαλοι, κέρατα ἔχοντες*) και οι γαιδαροσκέλες, γυναίκες με σκέλη γαιδάρου (2.46 *εἶδον τὰ σκέλη οὐ γυναικός, ἀλλ' ὄνου ὀπλάς*).

¹⁵⁹ Ράιος (2012: 50).

¹⁶⁰ Σε αυτό το σημείο αξίζει να αναφερθεί ὅτι τύποι του *διηγείσθαι* εμφανίζονται και στα πέντε αρχαία μυθιστορήματα. Ενδεικτικά, στον Χαρίτωνα, Molinié (1979), απαντούν τα *διηγῆσομαι* (1.1.1), *διήγημα* (1.10.7, 2.5.10, 3.2.7, 3.4.2, 5.5.1, 5.6.9, 7.1.8, 8.1.15) και στον Ξενοφόντα, Galmeyda (1926), τα *διηγῆσασθαι* (3.1.4), *διηγήματα* (5.9.7), *διηγῆσομαι διηγήματα* (5.10.4). Στον Αχλλέα Τάτιο, Garnaud (1991), τα *διηγῆται* (1.12.2, 2.12.2), *διηγοῦμαι* (4.17.5, 8.5.1), ἢ *διήγησις* (8.4.4). Στον Ηλιόδορο, Rattenbury-Lumb-Maillon (1960), τα *διηγήματος* (2.30.1, 2.33.6), *διήγησιν* (4.4.2, 5.1.4, 5.1.5, 5.16.2) και στο Λόγγο, Dalmeyda (1960), τα *διηγῆτο* (3.7), *διηγῆται* (3.25, 3.29).

του λουκιάνειου έργου (2.47 *διηγήσομαι*), όπου ο συγγραφέας δηλώνει την πρόθεσή του να συνεχίσει τη διήγησή του σε επόμενο βιβλίο.

Εξίσου ενδεικτικό στοιχείο του μυθιστορήματος είναι και ο στόχος του, που δεν είναι άλλος από την ψυχαγωγία του αναγνωστικού κοινού.¹⁶¹ Ο εν λόγω στόχος στην *Άληθῆ Ἱστορίαν* διαφαίνεται μέσω των φράσεων *τὴν ψυχαγωγίαν, ἐπαγωγὸν ἔσται* του 2^{ου} προοιμιακού κεφαλαίου. Ο συγγραφέας κατ' αυτόν τον τρόπο επισημαίνει την επίδραση που φιλοδοξεί ότι θα προσφέρει το έργο του στους αναγνώστες, δηλαδή να τέρψει το αναγνωστικό κοινό¹⁶² με το αστείο και το ευχάριστο (1.2 *ἐκ τοῦ ἀστείου τε καὶ χαρίεντος ψιλὴν παρέξει τὴν ψυχαγωγίαν*),¹⁶³ ενώ παράλληλα θα προσφέρει και *θεωρίαν οὐκ ἄμουσον* (κάτι που να ερεθίζει και λιγάκι το μυαλό).¹⁶⁴

Το σχετικό με το μυθιστόρημα λεξιλόγιο ενεργοποιεί το γνωστό "παράδοξο της μεταμυθοπλασίας"¹⁶⁵ για τον αναγνώστη", κατά την Hutcheon.¹⁶⁶ Εν ολίγοις, το αναγνωστικό κοινό της *Άληθοῦς Ἱστορίας* είναι εκ προοιμίου προϊδεασμένο ότι διαβάξει μυθοπλασία, ότι το έργο που θα αναγνώσει έχει φανταστική υπόθεση και δεν αναφέρεται σε πραγματικά γεγονότα. Πράγματι, δεν είναι λίγα εκείνα τα προοιμιακά χωρία, στα οποία ο συγγραφέας στηλιτεύει τα ψεύδη άλλων συγγραφέων και παραδέχεται και τα δικά του ψεύδη. Στο προοιμιακό κεφάλαιο 1.3 όταν κάνει λόγο για τον Ιάμβουλο, σημειώνει πως είναι ολοφάνερο ότι ο τελευταίος λέει ψεύδη που όλοι τα αντιλαμβάνονται, αλλά τουλάχιστον το κάνει με κάποια χάρη (*γνώριμον μὲν ἅπασι τὸ ψεῦδος πλασάμενος, οὐκ ἀτερπὴ δὲ ὄμως συνθεὶς τὴν ὑπόθεσιν*). Στο κεφάλαιο 1.2 κάνει λόγο για ποιητές, ιστοριογράφους και φιλοσόφους που συνθέτουν για απίθανα και μυθικά γεγονότα (*τινας τῶν παλαιῶν ποιητῶν τε καὶ συγγραφέων καὶ φιλοσόφων πολλὰ τεράστια καὶ μὐθώδη συγγεγραφότων*) και λίγο παρακάτω παραδέχεται ότι και ο ίδιος έχει καταφύγει στη συγγραφή μυθικών πραγμάτων (1.4 *ἵνα μὴ μόνος ἄμοιρος ὦ τῆς ἐν τῷ μυθολογεῖν ἐλευθερίας*) και πως το υπό ανάλυση

¹⁶¹ Όπως σημειώνει και ο Goldhill (2008: 187) "η δύναμη της σύμβασης του είδους έχει έντονο συναισθηματικό αποτέλεσμα" και "τα είδη δομούν το συναισθηματικό συμβόλαιο του αναγνώστη με τη μυθοπλασία (και άλλες μορφές γραφής)".

¹⁶² Οι όροι *ἡδόμενοι καὶ γελῶντες* στο 2.16 (που αφορούν τους παρευρισκόμενους στα νησιά των Μακάρων, οι οποίοι πίνουν από τις βρύσες του γέλιου και της ηδονής) θα μπορούσαν να λειτουργούν και ως ένα σχόλιο για την αντίδραση του αναγνωστικού κοινού προς το λουκιάνειο έργο. Γενικότερα τα κεφάλαια 2.15-16, κατά τους σχολιαστές Clay–Brusuelas (2021: 1) "αποτελούν ίσως την καλύτερη περιγραφή της ευχαρίστησης της ανάγνωσης του Λουκιανού και της *Άληθοῦς Ἱστορίας* του". Πιο αναλυτικά για το αναγνωστικό κοινό του Λουκιανού βλ. το επόμενο υποκεφάλαιο της εργασίας 2.3 Αναγνωστικό κοινό.

¹⁶³ Maciver (2016: 14).

¹⁶⁴ Η μετάφραση του χωρίου ανήκει στον Καλοκύρη (2006: 15).

¹⁶⁵ Όπως σημειώνει η Hutcheon (1991: 1) "η μεταμυθοπλασία περιλαμβάνει μέσα της ένα σχόλιο για την ίδια της την αφηγηματική ή/και γλωσσική ταυτότητα".

¹⁶⁶ Hutcheon (1991: 7).

έργο βασίζεται στο ψεύδος και τη φαντασία, με τη μόνη διαφορά ότι εκείνος, εν αντιθέσει με όλους τους ανωτέρω συγγραφείς που συνέγραφαν ψεύδη, παραδέχεται τον ψευδή χαρακτήρα του πονήματός του (*ἐπεὶ μηδὲν ἀληθὲς ἱστορεῖν εἶχον οὐδὲν γὰρ ἐπεπόνθειν ἀξιόλογον ἐπὶ τὸ ψεῦδος ἐτραπόμην πολὺ τῶν ἄλλων εὐγνωμονέστερον· κἂν ἔν γὰρ δὴ τοῦτο ἀληθεύσω λέγων ὅτι ψεύδομαι. οὕτω δ' ἂν μοι δοκῶ καὶ τὴν παρὰ τῶν ἄλλων κατηγορίαν ἐκφυγεῖν αὐτὸς ὁμολογῶν μηδὲν ἀληθὲς λέγειν*). Η ορολογία *μυθώδη*, *μυθολογεῖν* προσδιορίζει τη διήγησή του ως φανταστική ή εφευρημένη λογοτεχνία, δηλαδή μυθοπλαστική αφήγηση που συνδέεται με το μυθιστόρημα. Δεν είναι λίγα και τα χωρία που είναι ενδεικτικά της μυθοπλαστικής αφήγησης του Λουκιανού. Στη μυθοπλαστική αφήγηση, όλα, όπως ο τόπος, οι ήρωες, τα γεγονότα είναι εξ ολοκλήρου ή σε μεγάλο βαθμό μια φαντασία του συγγραφέα.¹⁶⁷ Αναφορικά με τις τοποθεσίες, στις οποίες (υποτίθεται ότι) εκτυλίσσεται η λουκιάνεια περιπέτεια, ενώ το ταξίδι εκκινεί από ένα σημείο στα πέρατα της γης (1.5 *Ὀρμηθεὶς γὰρ ποτε ἀπὸ Ἡρακλείων σπηλῶν καὶ ἀφείς εἰς τὸν ἐσπέριον ὠκεανὸν*) και άρα μια υπαρκτή και ρεαλιστική τοποθεσία, το υπόλοιπο ταξίδι σχετίζεται με φανταστικές ή απίθανες τοποθεσίες, λόγου χάρι στην κοιλιά της φάλαινας (1.31 *εἴ ποτε ἀναχάνοι τὸ κῆτος, ἐωρῶμεν ἄλλοτε μὲν ὄρη, ἄλλοτε δὲ μόνον τὸν οὐρανόν, πολλάκις δὲ καὶ νήσους*). Οι περισσότερες συναντήσεις του αφηγητή και των συνταξιδιωτών του σχετίζονται με υπερφυσικά όντα, με φανταστικά εν ολίγοις πλάσματα, όπως είναι επί παραδείγματι στα κεφ. 1.13 *Ἄνεμοδρόμοι*, 2.4 *Φελλόποδες*. Ακόμη και τα γεγονότα είναι υπερβολικά και φανταστικά, με τον αφηγητή να περιγράφει μάχες στη Σελήνη μεταξύ Σεληνιτών και Ηλιωτών (1.13-18) ή η μάχη των νεκρών του νησιού των Μακάρων και εκείνων του νησιού των Ασεβών (2.23). Όμως παράλληλα δίδεται η εντύπωση στον αναγνώστη ότι μερικά από τα περιγραφόμενα, πέραν του υπερβολικού στοιχείου, θα μπορούσαν να συμβούν και στον ίδιο,¹⁶⁸ όπως το να βρεθεί σε έναν τόπο κατοικούμενο και οργωμένο (1.10 *προσενεχθέντες δὲ αὐτῇ καὶ ὀρμισάμενοι ἀπέβημεν, ἐπισκοποῦντες δὲ τὴν χώραν εὐρίσκομεν οἰκουμένην τε καὶ γεωργουμένην*), ή να συναντηθεί με κάποιον ελληνόφωνο σε ξένο τόπο (1.12 *ὁ δὲ θεασάμενος καὶ ἀπὸ τῆς στολῆς εἰκάσας, "Ἕλληνες ἄρα, ἔφη, ὑμεῖς, ὦ ξένοι; συμφησάντων δέ, Πῶς οὖν*

¹⁶⁷ Μερακλής - Μητσάκης - Ζήρας - Κουζέλη (2012: 1515).

¹⁶⁸ Ο ίδιος ο Bakhtin (1981: σελ. 13-16) επισημαίνει ότι η διαφορά του έπους από το μυθιστόρημα εντοπίζεται κυρίως στο γεγονός πως το έπος αφορά κυρίως το παρελθόν, ενώ το μυθιστόρημα το παρόν/μέλλον. Επίσης συνεχίζει παρακάτω (1981: 32) σημειώνοντας πως "μπορούμε να ζήσουμε αυτές τις περιπέτειες, να ταυτιστούμε με αυτούς τους ήρωες, τέτοια μυθιστορήματα σχεδόν γίνονται υποκατάστατο της δικής μας ζωής...Εμείς οι ίδιοι μπορεί πραγματικά να μπούμε στο μυθιστόρημα".

*ἀφίκεσθε, ἔφη, τοσοῦτον ἀέρα διελθόντες; καὶ ἡμεῖς τὸ πᾶν αὐτῷ διηγούμεθα· καὶ ὃς ἀρζάμενος τὸ καθ' αὐτὸν ἡμῖν διεξήκει, ὡς καὶ αὐτὸς ἄνθρωπος ὢν τοῦνομα Ἐνδυμίων ἀπὸ τῆς ἡμετέρας γῆς καθεύδων ἀναρπασθεῖη ποτὲ καὶ ἀφικόμενος βασιλεύσειε τῆς χώρας) καὶ τέλος, να του συμβεῖ κάποιο αξιοσημείωτο γεγονός (επί παραδείγματι παράξενα ἦθη καὶ ἔθιμα ενός λαοῦ, 1.23 *ἐπειδὴν γὰρ πῦρ ἀνακαύσωσιν, βατράχους ὀπτῶσιν ἐπὶ τῶν ἀνθράκων*). Συνεπώς, ἡ μυθοπλαστικὴ αφήγηση εἶναι φανταστικὴ, ἀλλὰ μπορεῖ να δείχνει ἀληθοφανῆς.*

Ἡ ἀνάλυση που προηγήθηκε ἀνέδειξε ἀκριβῶς αὐτὰ τα μυθοπλαστικὰ στοιχεῖα του ἔργου του Λουκιανού που συνιστοῦν χαρακτηριστικὰ του μυθιστορήματος. Το μυθιστόρημα εἶναι ἓνα υβριδικὸ εἶδος, μια διασταύρωση με ἄλλα λογοτεχνικὰ εἶδη, γεγονός που ἀνακλάται στις μείξεις υγρῶν στοιχείων ἢ ζῶων. Ἐπίσης, ἀποτελεῖ διήγηση φανταστικῶν γεγονότων καὶ ἀποβλέπει στην ψυχαγωγία του ἀναγνωστικοῦ κοινού. Τέλος, δεν ἀπουσιάζει ἀπὸ το ἐν λόγῳ λογοτεχνικὸ εἶδος το ψεῦδος, που δηλώνεται εἴτε με σαφήνεια, κυρίως στο προοίμιο του ἔργου, εἴτε μέσω της μυθοπλαστικῆς ἀφήγησης, μιας ἀφήγησης για φανταστικὲς τοποθεσίες, ἥρωες καὶ γεγονότα, που μπορεῖ ὅμως να ἐνέχουν το στοιχεῖο της ἀληθοφάνειας.

Στην ἀνάλυση που προηγήθηκε οἱ ἐνδοκειμενικὲς ἀναφορὲς στις ἐκλεκτικὲς συγγένειες του ἔργου που ἐπισημάναμε οδηγοῦν στο συμπέρασμα πως το λουκιάνειο ἀφήγημα ἐνσωματώνει μια ποικιλία λογοτεχνικῶν εἰδῶν. Ἐντοπίζονται, λοιπόν, στο ἐν λόγῳ ἔργο στοιχεῖα ἀπὸ το Ἔπος, την Ἐπιστημονικὴ Φαντασία καὶ την Παραδοξογραφία, τὴ Φιλοσοφία, τὴν Ἱστοριογραφία, τὴν Κωμῳδία, τὴ Γεωγραφία καὶ τὴν Ἐθνογραφία, τὴν Ἐπιστολογραφία καὶ το Μυθιστόρημα. Ἡ μείξη αὐτῆ ὅλων αὐτῶν των λογοτεχνικῶν εἰδῶν ἀνακλά τόσο τὴν δυσκολία τῆς εἰδολογικῆς κατὰταξης του λουκιάνειου ἔργου ὅσο καὶ τὴν πολυεῖδειά του, ἡ ὁποία ἀποτελεῖ τὸν πυρήνα του μυθιστορήματος. Ὅπως σημειώνει καὶ ὁ Bakhtin τὸ μυθιστόρημα εἶναι "ἓνα νέο καὶ μεγάλο πολυγενὲς εἶδος, ἓνα εἶδος που περιλάμβανε ἀπὸ μόνου του διάφορα λογοτεχνικὰ εἶδη ... Ἦταν μια ἐγκυκλοπαίδεια εἰδῶν".¹⁶⁹

---

¹⁶⁹ Bakhtin (1981: 65).

2. Η Αφήγηση, ο Αφηγητής και το Αναγνωστικό Κοινό της *Άληθοῦς Ιστορίας*

Ζητήματα σχετικά με την αφήγηση και τον αφηγητή της *Άληθοῦς Ιστορίας* αποτελούν αντικείμενο διχογνωμιών μεταξύ των διαφόρων μελετητών του έργου. Αναφορικά με την αφήγηση, αμφισβητείται η συνοχή και η συνεκτικότητα του έργου, δηλαδή ο τρόπος που συνδέονται μεταξύ τους τα επεισόδια. Ο Croiset θεωρεί πως η *Άληθής Ιστορία* αποτελεί "μια ακαθόριστη αλυσίδα γεγονότων, καθώς τα εν λόγω γεγονότα δεν υπόκεινται σε καμία σειρά" και ότι "τα περιστατικά διαδέχονται το ένα το άλλο με ανεξάντλητη αταξία".¹⁷⁰ Η Mossman σημειώνει επίσης πως "αντί για ένα οργανωμένο ταξίδι, η *Άληθής Ιστορία* αντιπροσωπεύει μια τυχαία αφηγηματική δομή. Είναι ακριβώς αυτή η χαοτική σειρά των ταξιδιωτικών επεισοδίων, η οποία διαταράσσει τη δομή του έργου".¹⁷¹ Ωστόσο, στον αντίποδα υπάρχουν και μελετητές που υποστηρίζουν την ύπαρξη συνοχής μεταξύ των επεισοδίων, όπως οι Anderson, Gassino και Larmour. Ο Anderson τονίζει την "ύπαρξη παρόμοιου σχεδίου και για τα δύο βιβλία",¹⁷² η Gassino κάνει λόγο για "πολλές αναλογίες μεταξύ των δύο βιβλίων της *Άληθοῦς Ιστορίας*"¹⁷³ και ο Larmour παραθέτει την άποψη πως "η αφήγηση δημιουργεί ένα κυκλικό σχήμα μέσω των διάφορων επεισοδίων".¹⁷⁴

Ως προς το ζήτημα του αφηγητή, η διαφωνία μεταξύ των μελετητών έγκειται στο γεγονός της ταύτισης του αφηγητή ή όχι με τον συγγραφέα. Από τη μια πλευρά υπάρχουν μελετητές που τάσσονται υπέρ της άποψης περί ταύτισης του συγγραφέα με τον αφηγητή. Οι σχολιαστές Georgiadou και Larmour σημειώνουν πως "ο αφηγητής τελικά ταυτίζεται με το συγγραφέα μέσω ενός επιγράμματος του Ομήρου στο 2.28"¹⁷⁵ και ότι "αυτή είναι η πρώτη φορά που αποκαλύπτεται το όνομα του αφηγητή και ταυτίζεται με τον συγγραφέα που μιλά στο προοίμιο".¹⁷⁶ Κατά τη Ni-Mheallaigh "ο συγγραφέας-αφηγητής αποκρύπτει μέχρι τα μέσα του δευτέρου βιβλίου το όνομά του, το οποίο αποκαλύπτεται τελικά σε επίγραμμα του Ομήρου (2.28)"¹⁷⁷ και "ακόμη και ο ίδιος ο πραγματικός συγγραφέας Λουκιανός μεταμορφώνεται

---

¹⁷⁰ Croiset (1882: 371 και 372).

¹⁷¹ Mossman (2009: 54).

¹⁷² Anderson (1976b: 8).

¹⁷³ Gassino (2011: 70).

¹⁷⁴ Larmour (1997: 140).

¹⁷⁵ Georgiadou-Larmour (1998a: 3).

¹⁷⁶ Georgiadou-Larmour (1998a: 213).

¹⁷⁷ Ni-Mheallaigh (2010: 85).

παραδόξως σε έναν φανταστικό χαρακτήρα, με την επιγραφή του ονόματός του σε ένα ομηρικό δίστιχο”.¹⁷⁸ Ο Maciver ισχυρίζεται ότι “ο Λουκιανός, ο οποίος τελικά κατονομάζεται από τον Όμηρο σε ένα επίγραμμα, είναι ταυτόχρονα ο συγγραφέας και ο αφηγητής του έργου, το ίδιο πρόσωπο του προοιμίου και της κύριας αφήγησης”.¹⁷⁹ Ο Larmour επισημαίνει πως “στο κεφάλαιο 2.28, ο Όμηρος συνθέτει ένα επίγραμμα για τον “Λουκιανό”, σηματοδοτώντας τη μοναδική φορά που ο αφηγητής παρουσιάζεται πραγματικά στο έργο” και ότι “αυτό το δίστιχο επίγραμμα υπαινίσσεται ότι ο αφηγητής ταυτίζεται με τον Λουκιανό συγγραφέα, ο οποίος παρουσίασε την *Άληθῆ Ἱστορίαν* του στο προοίμιο του έργου”.¹⁸⁰ Από την άλλη πλευρά υπάρχουν μελετητές που δεν ταυτίζουν τον αφηγητή με τον συγγραφέα. Οι σχολιαστές Clay-Bursuelas υπογραμμίζουν ότι “ο Λουκιανός έχει ψευδώνυμο. Ο Λουκιανός έχει προσωπεία. Είναι ένας ηθοποιός που παίζει ρόλους, οι οποίοι συνδυάζουν τον πραγματικό κόσμο με τον φανταστικό, με σκοπό να παίζει συνειδητά με την ίδια την πράξη της λογοτεχνικής σύνθεσης”.¹⁸¹ Ο Whitmarsh τονίζει πως “ο συγγραφέας Λουκιανός χρησιμοποιεί σειρά προσωπειών και ψευδωνύμων για να σημειώσει την αποστασιοποίησή του από την αφηγηματική του persona”¹⁸² και πως “η *Άληθῆς Ἱστορία* αποτελεί αδιαμφισβήτη περίπτωση εσωδιηγητικής αυτοαποκάλυψης. Το εν λόγω έργο, ωστόσο, λογίζεται ως ψέμα, βάσει της προοιμιακής παραδοχής (1.4)”.¹⁸³ Ο ίδιος μελετητής παραθέτει, επίσης, την άποψη “ο αφηγητής αναγνωρίζεται ως “Λουκιανός” σε μια επιγραφή (2.28), αλλά αυτή η ανάγνωση αποτρέπεται από την αναφορά στον πρόλογο ότι ο συγγραφέας τα εφηύρε όλα (1.4 *κὰν ἔν γὰρ δὴ τοῦτο ἀληθεύσω λέγων ὅτι ψεύδομαι*)”.¹⁸⁴ Κατά τον Hodkinson “ένας χαρακτήρας που είναι πάντα παρών στα αφηγηματικά κείμενα είναι ο Λουκιανός ή ο “Λουκιανός” ο αφηγητής”,¹⁸⁵ ενώ και ο Bär ισχυρίζεται πως “ο πρωτοπρόσωπος αφηγητής της *Άληθοῦς Ἱστορίας* καλείται Λουκιανός από τον Όμηρο σε ένα επίγραμμα που συντέθηκε γι’ αυτόν...Παρά τον υπονοούμενο αυτόν παραλληλισμό, οφείλουμε να θυμόμαστε ότι αυτός δεν είναι πραγματικός συγγραφέας, αλλά η κατασκευή ενός υπονοούμενου συγγραφέα”.¹⁸⁶

¹⁷⁸ Ni-Mheallaigh (2014:247).

¹⁷⁹ Maciver (2016: 30).

¹⁸⁰ Larmour (1997: 134).

¹⁸¹ Clay-Brusuelas (2021): 13.

¹⁸² Whitmarsh (2001: 253).

¹⁸³ Whitmarsh (2001: 253, υποσημ. 25).

¹⁸⁴ Whitmarsh (2004: 465).

¹⁸⁵ Hodkinson (2017: 543).

¹⁸⁶ Bär (2013: 222, υποσημ. 6).

Το υπό ανάλυση, λοιπόν, κεφάλαιο αποσκοπεί στον εντοπισμό των αφηγηματικών αυτοαναφορικών δεικτών που δια φωτίζουν ζητήματα δομικής αυτοσυνειδησίας και αναδεικνύουν την ενότητα του έργου καθώς και το θέμα της ταυτότητας του αφηγητή. Τέλος, φιλοδοξεί να προσφέρει μια εικόνα του υποθετικού αναγνωστικού κοινού και της δυναμικής του αντίδρασης στο έργο του Λουκιανού, έτσι όπως αποτυπώνεται μέσω των ενσωματωμένων στο λουκιάνειο κείμενο υπαινιγμών του ίδιου του συγγραφέα.

2.1 Αφηγηματική αυτοαναφορικότητα

Κατά τον Genette "η αφήγηση είναι ο προφορικός ή γραπτός λόγος που διαλαμβάνει την έκθεση ενός συμβάντος ή μιας σειράς συμβάντων" ή "η αφήγηση δηλώνει τη διαδοχή γεγονότων, πραγματικών ή πλασματικών, που αποτελούν το αντικείμενο αυτού του λόγου".¹⁸⁷ Πράγματι, όπως τα μυθιστορήματα, αποτελείται από σειρά πλασματικών συμβάντων ή επεισοδίων, αφού πρόκειται για έργα με φανταστική πλοκή. Η *Άληθής Ιστορία* είναι το πιο φημισμένο αφηγηματικό κείμενο του Λουκιανού,¹⁸⁸ στο οποίο απαντά η αλληλουχία φανταστικών γεγονότων, επί παραδείγματι 1.7-8 οι κληματογυναίκες, 1.9-10 το ταξίδι στο φεγγάρι, 1.11-1.21 η διαμάχη των Σεληνιτών και Ηλιωτών και ούτω καθεξής.

Την αφήγηση του υπό εξέταση έργου διατρέχει ο διαχωρισμός της αλήθειας από το ψεύδος, δηλαδή του πραγματικού/ρεαλιστικού από το μυθοπλαστικό/φανταστικό. Επίσης, η συνοχή του έργου μέσω των επεισοδίων είναι ένα περίπλοκο και αμφισβητούμενο ζήτημα, όπως φάνηκε και από τους μελετητές στο εισαγωγικό μέρος του 2^{ου} κεφαλαίου, που θα αναλυθεί στο παρόν υποκεφάλαιο. Αναφορικά με την πρώτη περίπτωση, το ζήτημα είναι πασιφανές ήδη από τον τίτλο.¹⁸⁹ Ένα έργο που τιτλοφορείται ως *Άληθής Ιστορία*¹⁹⁰ προδιαθέτει τους αναγνώστες του ότι επρόκειτο να διαβάσουν μια πραγματική ιστορία με αληθινά στοιχεία. Η εντύπωση αυτή εντείνεται από την επανάληψη αυτοαναφορικών προγραμματικών όρων, για

---

¹⁸⁷ Genette (2007: 85).

¹⁸⁸ Whitmarsh (2004: 465).

¹⁸⁹ Όπως σημειώνουν και οι σχολιαστές Georgiadou-Larmour (1998a: 1) "ο τίτλος μαρτυρεί ήδη ότι το βασικό ζήτημα που θέτει το έργο είναι ο διαχωρισμός της αλήθειας από το ψέμα".

¹⁹⁰ Στο κριτικό υπόμνημα της έκδοσης του Macleod (1972: 82) παραδίδονται οι τίτλοι *Άληθων* (ή *Άληθινων*) *Διηγημάτων*, *Άληθοῦς Ιστορίας λόγος πρῶτος*, *Περὶ Άληθοῦς Ιστορίας*. Επίσης, ο Swanson (1976: 230) παραδίδει την πληροφορία ότι "στην παράδοση του κειμένου αποδίδονται δύο τίτλοι στο λουκιάνειο έργο. Οι πρώτοι κώδικες (10^{ος}/11^{ος} αι.) έχουν το *Άληθής Ιστορία*, ενώ οι ύστεροι κώδικες (13^{ος} με 15^{ος} αι.) έχουν το *Άληθων Διηγημάτων*".

παράδειγμα η χρήση τύπων του ουδετέρου γένους του επιθέτου *ἀληθής* και η χρήση του ρήματος *ἀληθεύω*, οι οποίοι παραπέμπουν στο πρώτο τμήμα του τίτλου. Ωστόσο σύντομα ο τίτλος αυτός αποδεικνύεται ειρωνικός, δεδομένης της δήλωσης του συγγραφέα στο προοίμιο.¹⁹¹

Στο τέταρτο προοιμιακό κεφάλαιο διατυπώνεται η περίφημη λουκιάνεια δήλωση περί ψευδούς περιεχομένου της κύριας αφήγησης της *Ἀληθοῦς Ἱστορίας*, καθώς, ελλείψει κάποιου αξιοσημείωτου γεγονότος προς αφήγηση, ο Λουκιανός υποστηρίζει με σαφήνεια ότι θα στραφεί στο ψεύδος (1.4 *ἐπεὶ μηδὲν ἀληθὲς ἱστορεῖν εἶχον οὐδὲν γὰρ ἐπεπόνθειν ἀξιόλογον ἐπὶ τὸ ψεῦδος ἐτραπόμην...· κὰν ἔν γὰρ δὴ τοῦτο ἀληθεύσω λέγων ὅτι ψεύδομαι...· αὐτὸς ὁμολογῶν μηδὲν ἀληθὲς λέγειν. γράφω τοίνυν περὶ ὧν μήτε εἶδον μήτε ἔπαθον μήτε παρ' ἄλλων ἐπυθόμην, ἔτι δὲ μήτε ὄλως ὄντων μήτε τὴν ἀρχὴν γενέσθαι δυναμένων*). Μέσω αυτής της δήλωσης, ο αφηγητής αἶρει την εντύπωση περί αληθοῦς περιεχομένου της αφήγησης και προειδοποιεί τους αναγνώστες του ότι ὅλη η αφήγηση εἶναι ψευδής.

Ὅμως, αυτό το παιχνίδι με το δίπολο αλήθειας-ψεύδους δεν περιορίζεται μόνο στον τίτλο και στο προοίμιο του έργου (κεφ. 1.1-1.4), ἀλλὰ διατρέχει και ολόκληρη την κύρια αφήγηση (κεφ. 1.5-2.47). Σε μια γενικότερα ψευδή αφήγηση, ο αφηγητής ενσωματώνει την αλήθεια με δύο τρόπους: αφενός μέσω δηλώσεων προσποιητής απροθυμίας να περιγράψει κάτι εξωπραγματικό και δηλώσεων αξιοπιστίας, αφετέρου μέσω της ενσωμάτωσης ρεαλιστικῶν γεγονότων και στοιχείων που προσδίδουν αυθεντικότητα.¹⁹²

Στο 13^ο κεφάλαιο του πρώτου βιβλίου η αφηγηματική φωνή αποφεύγει να περιγράψει τους Στρουθοβάλανους και τους Ἴππογέρανους λόγω του ἀπίστευτου της φύσης τους (*Στρουθοβάλανοι μὲν ἑπτακισμῦριοι, Ἴππογέρανοι δὲ πεντακισχίλιοι. τούτους ἐγὼ οὐκ ἔθεασάμην· οὐ γὰρ ἀφίκοντο. διόπερ οὐδὲ γράψαι τὰς φύσεις αὐτῶν ἐτόλμησα· τεράστια γὰρ καὶ ἄπιστα περὶ αὐτῶν ἔλέγετο*). Αυτή η προσποιητή απροθυμία αφήγησης απαντά και στα κεφάλαια 25 και 40 του ἴδιου βιβλίου. Στο κεφάλαιο 25 ο αφηγητής διστάζει να αναφερθεῖ στα περίεργα μάτια των Σεληνιτῶν (1.25 *περὶ μέντοι τῶν ὀφθαλμῶν, οἷους ἔχουσιν, ὁκνῶ μὲν εἰπεῖν, μή τις με νομίση ψεύδεσθαι διὰ τὸ ἄπιστον τοῦ λόγου*), ἐνῶ στο 40^ο κεφ. υποκρίνεται κάποιον δισταγμὸ στο να περιγράψει αὐτά που αντικρίζει, δηλαδή κάποιους πελώριους ἄνδρες που κωπηλατοῦν πάνω σε νησιά (1.40 *ἄνδρας μεγάλους, ὅσον ἡμισταδιαίους τὰς ἡλικίας,*

¹⁹¹ Reardon (1989: 619).

¹⁹² Georgiadiou-Larmour (1998a: 59).

ἐπὶ νήσων μεγάλων προσπλέοντας ὥσπερ ἐπὶ τριήρων. οἶδα μὲν οὖν ἀπίστοις ἐοικότα ἱστορήσων, λέγω δὲ ὅμως). Ὅμως στις δύο αυτές προαναφερθείσες περιπτώσεις ο συγγραφέας τελικά ενδίδει στην επιθυμία του να τις παραθέσει (1.25 ὅμως δὲ καὶ τοῦτο ἔρω, 1.40 λέγω δὲ ὅμως) και με έναν εύστοχο αφηγηματικό ελιγμό αποκαλύπτει την ουσία του έργου του, τον φανταστικό και ψευδή χαρακτήρα του. Ο αφηγητής προσπαθεί, επίσης, να αποδειχθεί αξιόπιστος στους αναγνώστες του. Ἐτσι, στο κεφάλαιο 26 περιγράφει ένα πηγάδι στη Σελήνη, μέσω του οποίου βλέπει και ακούει κανείς όσα γίνονται στη γη. Δεδομένης της δυσπιστίας που θα δημιουργηθεί στους αναγνώστες του για το εάν πράγματι υπάρχει κάτι τέτοιο στη Σελήνη, η αφηγηματική φωνή τους προ(σ)καλεί να το διαπιστώσουν ίδιοι ὁμμασι (1.26 ὅστις δὲ ταῦτα μὴ πιστεύει οὕτως ἔχειν, ἂν ποτε καὶ αὐτὸς ἐκεῖσε ἀφίκηται, εἴσεται ὡς ἀληθῆ λέγω).

Εκτός της προσποιητής απροθυμίας να περιγράψει κάτι απίστευτο καθώς και της προσπάθειας αξιοπιστίας, ο αφηγητής διαθέτει και άλλο τρόπο για να τονίσει την αλήθεια των λεγομένων του μέσω ρεαλιστικών λεπτομερειών ή στοιχείων που προσδίδουν αυθεντικότητα στην αφήγηση. Ρεαλιστικό στοιχείο είναι, λόγου χάρη, η προετοιμασία του ταξιδιού, που περιγράφεται στο πρώτο κεφάλαιο της κύριας αφήγησης¹⁹³ (1.5 τούτου γέ τοι ἔνεκα πάμπολλα μὲν σιτία ἐνεβαλόμην, ἱκανὸν δὲ καὶ ὕδωρ ἐνεθέμην, πεντήκοντα δὲ τῶν ἡλικιωτῶν προσεποιησάμην τὴν αὐτὴν ἐμοὶ γνώμην ἔχοντας, ἔτι δὲ καὶ ὄπλων πολὺ τι πλῆθος παρεσκευασάμην καὶ κυβερνήτην τὸν ἄριστον μισθῷ μεγάλῳ πείσας παρέλαβον καὶ τὴν ναῦν ἄκατος δὲ ἦν ὡς πρὸς μέγαν καὶ βίαιον πλοῦν ἐκρατυνάμην).

Εξίσου ρεαλιστικό στοιχείο είναι και το ξέσπασμα πολέμου μεταξύ δύο λαών (1.12 τὸν πόλεμον ὃν ἐκφέρω νῦν πρὸς τοὺς τὸν ἥλιον κατοικοῦντας), ο οποίος ξεκίνησε διότι ο ένας λαός, εν προκειμένω οι Ηλιώτες, ήθελε να ανακόψει την εδαφική επέκταση του άλλου, των Σεληνιτών. Ειδικότερα, ὅπως παραθέτουν οι Georgiadou-Larmour, ήταν εθιμοτυπικό οι φτωχότεροι πολίτες να αποστέλλονται σε δημιουργία καινούριας αποικίας,¹⁹⁴ τακτική που εφαρμόζει και ο Ενδυμίων, ο βασιλιάς της Σελήνης, για τους φτωχότερους κατοίκους του (1.12 ἤρξατο δὲ ἐξ αἰτίας τοιαύτης· τῶν ἐν τῇ ἀρχῇ τῇ ἐμῇ ποτε τοὺς ἀπορωτάτους συναγαγὼν ἐβουλήθη ἀποικίαν ἐς τὸν Ἐωσφόρον στείλαι, ὄντα ἔρημον καὶ ὑπὸ μηδενὸς κατοικούμενον·) και που σημειώνει ότι ήταν και η αιτία έναρξης του πολέμου, αφού ο Φαέθων, ο βασιλιάς του Ἴλιου, ζηλεύοντας την εδαφική επέκταση των Σεληνιτών, την απέτρεψε (1.12 ὁ

¹⁹³ Georgiadou-Larmour (1998a: 59).

¹⁹⁴ Georgiadou-Larmour (1998a: 99).

τοίνυν Φαέθων φθονήσας ἐκόλυσε τὴν ἀποικίαν κατὰ μέσον τὸν πόρον ἀπαντήσας ἐπὶ τῶν Ἴππομυρμήκων). Ἐκτοτε ξεκίνησαν δύο πόλεμοι μεταξύ τους, με τον πρώτο να λήγει με ἴττα των Σεληνιτών (1.12 *τότε μὲν οὖν νικηθέντες οὐ γὰρ ἤμεν ἀντίπαλοι τῆ παρασκευῇ ἀνεχωρήσαμεν*) και τον δεύτερο με συνθήκη ειρήνης (1.21 *Τοιαύτη μὲν ἡ εἰρήνη ἐγένετο*·).

Επιπρόσθετα, ἓνας εκ των τρόπων που επιτυγχάνεται αὐτή η αἴσθηση αυθεντικότητας εἶναι μέσω της ενσωμάτωσης ψευδο-αποδεικτικῶν στοιχείων, δηλαδή μέσω αναφορῶν σε επιγραφές και επιστολές.¹⁹⁵ Τέτοιες αναφορές εμφανίζονται στα κεφάλαια 1.7, 2.28 και 2.35. Στο κεφ. 1.7 ο αφηγητής και οι σύντροφοί του βρίσκονται στον πρώτο σταθμό του ταξιδιού τους, στον οποίο βλέπουν μια επιγραφή που τους πληροφορεῖ για την πρότερη παρουσία του θεοῦ Διονύσου και του Ηρακλή στο σημείο αὐτό (1.7 *ὀρῶμέν τινα στήλην χαλκοῦ πεποιημένην, Ἑλληνικοῖς γράμμασιν καταγεγραμμένην, ἀμυδροῖς δὲ καὶ ἐκτετριμμένοις, λέγουσαν Ἐχρη τούτων Ἡρακλῆς καὶ Διόνυσος ἀφίκοντο*). Ὑπὲρ της αυθεντικότητας της επιγραφῆς αὐτῆς συνηγοροῦν και τα αποτυπώματα του Διονύσου και του Ηρακλή που εμφανίζονται κοντά της (1.7 *ἦν δὲ καὶ ἴχνη δύο πλησίον ἐπὶ πέτρας, τὸ μὲν πλεθριαῖον, τὸ δὲ ἔλαττον ἐμοὶ δοκεῖν, τὸ μὲν τοῦ Διονύσου, τὸ μικρότερον, θάτερον δὲ Ἡρακλέους*). Και στο 2.28 κεφάλαιο μια επιγραφή, η οποία συντέθηκε ἀπὸ τον Ὀμηρο κατόπιν αιτήματος του αφηγητή (2.28 *τῆ δὲ ἐπιούσῃ ἐλθὼν πρὸς Ὀμηρον τὸν ποιητὴν ἐδεήθην αὐτοῦ ποιῆσαί μοι δίστιχον ἐπίγραμμα· καὶ ἐπειδὴ ἐποίησεν, στήλην βηρύλλου λίθου ἀναστήσας ἐπέγραψα πρὸς τῷ λιμένι. τὸ δὲ ἐπίγραμμα ἦν τοιόνδε· Λουκιανὸς τάδε πάντα φίλος μακάρεσσι θεοῖσιν εἶδέ τε καὶ πάλιν ἦλθε φίλην ἐς πατρίδα γαῖαν*), πιστοποιεῖ την παρουσία του αφηγητή εκεί. Στο κεφ. 2.35 εμφανίζεται μια επιστολή του Οδυσσεῆ πρὸς την Καλυψώ (*Ὀδυσσεὺς Καλυψοῖ χαίρειν... ἀποδρᾶς ἀφίξομαι πρὸς σέ. ταῦτα μὲν ἐδήλου ἢ ἐπιστολή*) που αποτελεί και εκείνη γραπτὸ αποδεικτικὸ στοιχεῖο για την ὑπαρξὴ ὄλων αὐτῶν.

Στοιχεῖα αυθεντικότητας, εκτὸς των επιγραφῶν και της επιστολῆς, μπορούν να αποτελέσουν και τα δῶρα του Ενδυμῖωνος στον αφηγητή (1.27 *καὶ δῶρα ἔδωκενται ὁ Ἐνδυμῖων, δύο μὲν τῶν ὑαλίνων χιτῶνων, πέντε δὲ χαλκοῦς, καὶ πανοπλίαν θερμίνην*) καθώς και το νέο ἔπος που συνέθεσε ο Ὀμηρος για την μάχη μεταξύ των νεκρῶν του νησιού των Μακάρων και των νεκρῶν του νησιού των Φαύλων (2.24 *ἔγραψεν δὲ καὶ ταύτην τὴν μάχην Ὀμηρος καὶ ἀπιόντι μοι ἔδωκεν τὰ βιβλία κομίζειν τοῖς παρ' ἡμῖν*

---

¹⁹⁵ Ni-Mheallaigh (2008: 419).

ἀνθρώποις). Όμως στις εν λόγω περιπτώσεις και τα δώρα εγκαταλείφθηκαν στην κοιλιά της φάλαινας (1.27 *ἅ πάντα ἐν τῷ κήτει κατέλιπον*) και οι ταξιδιώτες έχασαν το νέο έπος του Ομήρου, εκ του οποίου ο αφηγητής παραθέτει μόνο τους δύο πρώτους στίχους (2.24 *ἀλλ' ὕστερον καὶ ταῦτα μετὰ τῶν ἄλλων ἀπωλέσαμεν. ἦν δὲ ἡ ἀρχὴ τοῦ ποιήματος αὕτη, Νῦν δέ μοι ἔννεπε, Μοῦσα, μάχην νεκῶν ἡρώων*). Η απώλεια των δώρων σημαίνει ότι ο αφηγητής δεν μπορεί να παράσχει αποδείξεις για τις περιπέτειές του,¹⁹⁶ όπως το ίδιο σημαίνει και η απώλεια του έπους.

Όλα αυτά τα προαναφερθέντα στοιχεία αποτελούν προσπάθεια του αφηγητή να αποδώσει αυθεντικότητα και ρεαλισμό στην αφήγηση. Όμως ο ρεαλισμός και η αληθοφάνεια καταρρέουν στα τελευταία κεφάλαια του έργου, όπου υπενθυμίζεται εκ νέου στον αναγνώστη η πλαστότητα της αφήγησης. Ειδικότερα, στο κεφάλαιο 33 του δευτέρου βιβλίου του λουκιάνειου έργου, η δήλωση του αφηγητή ότι εισήλθαν στην πόλη των Ονειρών από την ελεφάντινη πύλη (2.33 *ἢ μὲν κερατίνη, ἢ δὲ καθ' ἦν ἡμεῖς παρήλθομεν ἐλεφαντίνη*), κατευθύνει την αναγνωστική πρόσληψη προς το ψεύδος. Ο αναγνώστης του λουκιάνειου έργου θα ανακαλέσει στην μνήμη του το ανάλογο οδυσσειακό χωρίο (τ 562-5 *δοιαὶ γάρ τε πύλαι ἀμενηνῶν εἰσὶν ὄνειρων· / αἱ μὲν γὰρ κέρασσι τετεύχεται, αἱ δ' ἐλέφαντι· / τῶν οἱ μὲν κ' ἔλθωσι / διὰ πριστοῦ ἐλέφαντος, / οἱ ρ' ἐλεφαίρονται, ἔπε' ἀκράαντα φέροντες*), στο οποίο υπογραμμίζεται ότι η ελεφάντινη πύλη σχετίζεται με τα απραγματοποίητα όνειρα, που εξαπατούν τους ανθρώπους, όπως εξαπατά και ο αφηγητής τους αναγνώστες του.¹⁹⁷

Το τέλος του έργου αποδεικνύεται επίσης ένα μεγάλο ψέμα. Ο αφηγητής στην καταληκτική παράγραφο του έργου του υπόσχεται ότι θα συνεχίσει σε επόμενο βιβλίο την αφήγηση για την άλλη χώρα, στην οποία "ξεβράστηκαν" ο αφηγητής και το πλήρωμά του εξαιτίας μιας καταιγίδας που κατέστρεψε το πλοίο τους (2.47 *χειμῶν σφοδρὸς ἐπιπεσὼν καὶ προσαραξας τὸ σκάφος τῷ αἰγιαλῷ διέλυσεν...τὰ δὲ ἐπὶ τῆς γῆς ἐν ταῖς ἐξῆς βίβλοις διηγῆσομαι*). Ο αρχαίος σχολιαστής της *Ἀληθοῦς Ἱστορίας* δηλώνει για το τέλος αυτό ότι αποτελεί το μεγαλύτερο ψεύδος όλων (*καὶ τὸ τέλος ψευδέστατον μετὰ τῆς ἀνυποστάτου ἐπαγγελίας*),¹⁹⁸ καθώς όπως σημειώνουν και οι μελετητές¹⁹⁹ η υπόσχεση αυτή αθετήθηκε, δεδομένου ότι ο Λουκιανός δεν φαίνεται

¹⁹⁶ Georgiadou-Larmour (1998a: 208).

¹⁹⁷ Popescu (2009: 58).

¹⁹⁸ Rabe (1906: 24).

¹⁹⁹ Μεταξύ των μελετητών που κάνουν λόγο για αθέτηση υπόσχεσης ανήκουν οι σχολιαστές Clay-Brusuelas (2021: 209) δηλώνοντας ότι "η ιστορία αυτής της περιπέτειας, που υπόσχεται να αφηγηθεί, δεν εκπληρώνεται", ο Swanson (1976: 234) παραθέτοντας ότι "το τέλος αφήνει τον αναγνώστη με μια ανικανοποίητη περιέργεια για τα όσα συνέβησαν στη νέα γη και για το πώς εκτυλίσσεται η ιστορία,

να συνέθεσε εν τέλει κάποιο τρίτο βιβλίο, το οποίο να περιγράφει τα όσα έγιναν στην άλλη χώρα.

Όπως επισημαίνει ο Larmour "ο πρωταρχικός σκοπός της *Άληθοῦς Ἱστορίας* είναι να καταδείξει πόσο εύκολο είναι να εξαπατηθεί κανείς από αυτό το είδος της γραφής, στο οποίο το πλασματικό μετατρέπεται σε ρεαλιστικό και αληθινό".²⁰⁰ Εν ολίγοις, ο Λουκιανός επιθυμεί να καταδείξει πόσο θολά και δυσδιάκριτα μπορούν να γίνουν ορισμένες φορές τα όρια μεταξύ αληθινού και πλασματικού.

Μια δεύτερη παράμετρος της αφήγησης συναρτάται με τη συνοχή και τη συνεκτικότητα της. Παρόλο που η σύνθεση της *Άληθοῦς Ἱστορίας*, εκ πρώτης όψεως τουλάχιστον, δεν φαίνεται να ανταποκρίνεται σε συγκεκριμένο σχεδιασμό και η διαδοχή των επεισοδίων μοιάζει τυχαίο αποτέλεσμα,²⁰¹ ωστόσο, και τα δύο βιβλία που απαρτίζουν το λουκιανείο αφήγημα παρουσιάζουν συμμετρία,²⁰² κάτι που μπορεί να αναδειχθεί μέσω της εξέτασης σημείου προς σημείο των κοινών στοιχείων των επεισοδίων. Ενδεικτικά, η κύρια αφήγηση τόσο στο πρώτο όσο και στο δεύτερο βιβλίο εκκινεί με μια αναχώρηση, από τις στήλες του Ηρακλή (1.5 *Ὀρμηθεὶς γὰρ ποτε ἀπὸ Ἡρακλείων στηλῶν καὶ ἀφείς εἰς τὸν ἐσπέριον ὠκεανὸν οὐρίῳ ἀνέμῳ τὸν πλοῦν ἐποιούμην*) και από το εσωτερικό της φάλαινας αντίστοιχα (2.1 *οὕτω δὴ μεγάλοις δοκοῖς τὸ στόμα διερείσαντες τὴν ναῦν ἐπεσκευάζομεν ὕδωρ τε ὡς ἔνι πλεῖστον ἐμβαλλόμενοι καὶ τᾶλλα ἐπιτήδεια*).²⁰³

Εν συνεχεία συναντάμε το επεισόδιο εκείνο του πρώτου βιβλίου που έχει ίσως τα πιο πολλά κοινά στοιχεία με δύο διαφορετικά επεισόδια του δευτέρου βιβλίου, δηλαδή το επεισόδιο με τα αμπέλια και τις κληματογυναίκες (κεφ. 1.7-8). Το πρώτο κοινό στοιχείο αφορά το πλήρωμα που διαπλέει μέσω κεκραμένων υγρών στοιχείων, καθώς στο κεφ. 1.7 πλέει μέσα από ένα ποτάμι γεμάτο κρασί (1.7 *ἐφιστάμεθα ποταμῷ*

την οποία ο αφηγητής ψευδώς υποσχέθηκε να ολοκληρώσει" και ο Anderson (1976b: 11) σημειώνοντας ότι "ο Λουκιανός αφήνει τους αναγνώστες στο 2.47 με μια ανεκπλήρωτη υπόσχεση να αφηγηθεί τις περιπέτειές του στη γη". Επίσης, ο Marsh (1992: 139) επισημαίνει πως "ο αφηγητής υπόσχεται να συνεχίσει την αφήγηση του σε επόμενο βιβλίο, μία υπόσχεση που ο Λουκιανός δεν κράτησε ποτέ" και (1998: 186) πως "το βιβλίο τελειώνει με την υπόσχεση να συνεχιστεί η αφήγηση, μία αναληθής υπόσχεση που ο Λουκιανός δεν τηρεί", ο Larmour (1997: 136) εκφράζει την πεποίθηση ότι "η υπόσχεση για συνέχιση της αφήγησης δεν εκπληρώνεται και ούτε υπήρξε τέτοια πρόθεση ποτέ", η Popescu (2009: 84) διατείνεται πως "η "κενή" αυτή υπόσχεση γίνεται η ίδια ένα κείμενο αναληθές, φέρνοντας ένα τέλειο τέλος για το μεγαλύτερο κείμενο απαλλαγμένο από την αλήθεια" και η Gassino (2011: 67) ισχυρίζεται ότι "δεν ανακαλύφθηκε κάποια συνέχεια, ώστε η πρόταση αυτή να θεωρηθεί πραγματική πρόθεση του Λουκιανού".

²⁰⁰ Larmour (1997: 135).

²⁰¹ Gassino (2011: 68). Βλ. και στην εισαγωγή του συγκεκριμένου κεφαλαίου απόψεις μελετητών περί μη-συνοχής του έργου.

²⁰² Anderson (1976b: 8).

²⁰³ Anderson (1976b: 8), Gassino (2011: 70).

οἶνον ρέοντι) όπως στο κεφ. 2.3 πλέει μέσα σε ένα πέλαγος γάλακτος (2.3 εἰς πέλαγος ἐνεβαίνομεν, οὐχ ὕδατος, ἀλλὰ γάλακτος).²⁰⁴ Το δεύτερο κοινό στοιχείο εντοπίζεται στο χώρο. Στο νησί των Αμπελιών όλα εμπεριέχουν κρασί (1.7), και στο Τυρονήσι όλα συμπεριλαμβάνουν γάλα (2.3).²⁰⁵ Το τρίτο κοινό στοιχείο σχετίζεται με τις κληματογυναίκες. Οι κληματογυναίκες, που περιγράφονται στο κεφ. 1.8, βρίσκουν το αντίστοιχό τους στις γαῖδαροσκέλες, που περιγράφονται στο κεφ. 2.46, αφού και οι δύο αποσκοπούν να σαγηνεύσουν και να αιχμαλωτίσουν τα θύματά τους, οι πρώτες κάνοντάς τα αμπέλια (1.8 *συνεφύοντο γὰρ καὶ συνερριζοῦντο. καὶ ἤδη αὐτοῖς κλάδοι ἐπεφύκεσαν οἱ δάκτυλοι, καὶ ταῖς ἔλιξι περιπλεκόμενοι ὅσον οὐδέπω καὶ αὐτοὶ καρποφορήσειν*), οι δεύτερες τρώγοντάς τα (2.46 *τροφὴν δὲ ποιεῖσθαι τοὺς ἐπιδημοῦντας ξένους*).²⁰⁶

Κοινὰ στοιχεία των επεισοδίων στη Σελήνη και στο νησί των Μακάρων αποτελούν η περιγραφή των τόπων και των εθίμων τους (κεφ. 1.23-6 και 2.11-16), καθώς και διαμάχες που ξεσπούν μεταξύ των κατοίκων τους και εξωτερικών εχθρών (πόλεμος Σεληνιτών-Ηλιωτών 1.17-19, Μακάρων-Φαύλων 2.24).²⁰⁷ Επίσης, στο κεφ. 1.29 ο αφηγητής συναντά τον αξιόπιστο Αριστοφάνη (1.29 *καὶ ἐγὼ ἐμνήσθην Ἀριστοφάνους τοῦ ποιητοῦ, ἀνδρὸς σοφοῦ καὶ ἀληθοῦς καὶ μάτην ἐφ' οἷς ἔγραψεν ἀπιστουμένου*), εν αντιθέσει με το κεφ. 2.31, στο οποίο συναντά τους ψεύτες Ηρόδοτο και Κτησία (2.31 *οἱ ψευδάμενοι τι παρὰ τὸν βίον καὶ οἱ μὴ τὰ ἀληθῆ συγγεγραφότες, ἐν οἷς καὶ Κτησίας ὁ Κνίδιος ἦν καὶ Ἡρόδοτος*).²⁰⁸ Επιπλέον, σε ορισμένες περιπτώσεις ο αφηγητής αφηγείται τις προηγούμενές του περιπέτειες σε ένα νέο συνομιλητή: στο 1.11 κεφάλαιο στον Ενδυμίωνα, στο 1.33 στο γέροντα στη φάλαινα και στο 2.10 στους δικαστές στο νησί των Μακάρων (2.10).²⁰⁹

Όλες αυτές οι θεματικές επαναλήψεις καθώς και οι αντηχήσεις ανάμεσα στα δύο βιβλία αποδεικνύουν την συνοχή και συνεκτικότητα ολόκληρου του έργου, αλλά

---

²⁰⁴ Anderson (1976b: 8).

²⁰⁵ Gassino (2011: 70).

²⁰⁶ Larmour (1997: 140), Gassino (2011: 71). Στη δεδομένη περίπτωση ο Anderson (1976b: 8) αντί για ομοιότητα με τις γαῖδαροσκέλες, προβάλλει ομοιότητα των κληματογυναικών (1.8) με τους Φελλόποδες (2.4), διότι οι μεν αντί για πόδια έχουν ρίζες αμπελιών (1.8 *ἀπὸ δὲ τῶν δακτύλων ἄκρων ἐξεφύοντο αὐταῖς οἱ κλάδοι καὶ μεστοὶ ἦσαν βοτρύων*) και οι δε αντί για πόδια φελλό (2.4 *πλὴν τῶν ποδῶν μόνων· ταῦτα γὰρ φέλλινα εἶχον*).

²⁰⁷ Anderson (1976b: 9), Gassino (2011: 70).

²⁰⁸ Anderson (1976b: 9).

²⁰⁹ Gassino (2011: 72).

παράλληλα αναδεικνύουν και την ύπαρξη μιας πιο πολύπλοκης δομής πέραν της ευχάριστης φαντασίας, η οποία είναι φανερή.²¹⁰

2.2 Αφηγητής της *Άληθοῦς Ἱστορίας*

Ο αφηγητής είναι ο θεμέλιος λίθος του μυθιστορήματος, καθώς όπως επισημαίνει και ο Kayser (1954: 34) "ο θάνατος του αφηγητή είναι ο θάνατος του μυθιστορήματος".²¹¹ Ένα σημαντικό ζήτημα, το οποίο τίθεται γενικότερα για το λογοτεχνικό είδος του μυθιστορήματος²¹² αλλά και ειδικότερα για τον αφηγητή της *Άληθοῦς Ἱστορίας*, είναι εκείνο της ταυτότητας του αφηγητή και κατ' επέκταση της ταύτισής του ή μη με τον συγγραφέα του κειμένου. Το ζήτημα, όσον αφορά το λουκιάνειο αφήγημα, προέκυψε πρώτον, από την αίσθηση που δίδεται ότι η συγγραφική φωνή του προοιμίου (1.1-1.4) διαχωρίζεται από εκείνη της κύριας αφήγησης (1.5 και εξής). Δεύτερον, από την τάση του αφηγητή να συνεχίζει τη χρήση του πρώτου ενικού προσώπου (του "εγώ"), που ήδη χρησιμοποιείται από τη συγγραφική φωνή στο προοίμιο και τρίτον, από το επίγραμμα που ο Όμηρος συνέθεσε για τον αφηγητή και στο οποίο κατονομάζεται ως "Λουκιανός".

Αναλυτικότερα, αναφορικά με την αίσθηση ύπαρξης δύο διαφορετικών φωνών, καθίσταται σαφές ότι η φωνή του προοιμίου, η οποία καθοδηγεί την πρόσληψη του κειμένου από το αναγνωστικό κοινό (1.4 *διὸ δεῖ τοὺς ἐντυγχάνοντας μηδαμῶς πιστεύειν αὐτοῖς*), ανήκει στον συγγραφέα, ο οποίος προειδοποιεί τους αναγνώστες του για την πλαστότητα της κύριας αφήγησης (1.4 *γράφω τοίνυν περὶ ὧν μήτε εἶδον μήτε ἔπαθον μήτε παρ' ἄλλων ἐπυθόμην, ἔτι δὲ μήτε ὄλως ὄντων μήτε τὴν ἀρχὴν γενέσθαι δυναμένων*). Η συγγραφική αυτή φωνή διαχωρίζεται από εκείνη του αφηγητή, ο οποίος προσπαθεί να κάνει την ιστορία να μοιάζει ρεαλιστική²¹³ (λόγου χάρι όταν στο κεφ. 1.13 προβάλλει έναν δισταγμό στο να περιγράψει τους αλογολέεκες λόγω της απίστευτης φύσης τους, *Ἴππογέρανοι δὲ πεντακισχίλιοι*).

---

²¹⁰ Gassino (2011: 72).

²¹¹ Stanzel (1999: 53).

²¹² Margolin (2009: 365).

²¹³ Georgiadou-Larmour (1998a: 59). Η ίδια άποψη εκτίθεται και από τον Morgan (2003: 171), ο οποίος σημειώνει πως "ένα προφανές παράδειγμα διαχωρισμού φωνών εμφανίζεται στην *Άληθῆ Ἱστορίαν* του Λουκιανού, στην οποία υπάρχει μία καθορισμένη στιγμή μετάβασης από τη μία φωνή στην άλλη. Το προοίμιο, με μία φωνή που αποκαλούμε του συγγραφέα, υπογραμμίζει σθεναρά πως τίποτε στην αφήγηση που ακολουθεί δεν είναι αληθινό (1.4 *γράφω τοίνυν περὶ ὧν μήτε εἶδον μήτε ἔπαθον μήτε παρ' ἄλλων ἐπυθόμην, ἔτι δὲ μήτε ὄλως ὄντων μήτε τὴν ἀρχὴν γενέσθαι δυναμένων*). Η φωνή της κυρίας αφήγησης αφηγείται, όμως, σε πρώτο πρόσωπο ένα φανταστικό ταξίδι".

τούτους ἐγὼ οὐκ ἔθεασάμην· οὐ γὰρ ἀφίκοντο. διόπερ οὐδὲ γράψαι τὰς φύσεις αὐτῶν ἐτόλμησα· τεράστια γὰρ καὶ ἄπιστα περὶ αὐτῶν ἔλεγετο).

Αυτή την αποστασιοποίησή της συγγραφικῆς ἀπὸ την αφηγηματικὴ φωνή, στο μεγαλύτερο τουλάχιστον μέρος της *Ἀληθοῦς Ἱστορίας*, ο Λουκιανὸς την πραγματώνει κυρίως μέσω του προοιμίου με δύο τρόπους. Ο πρώτος τρόπος εἶναι ἔμμεσος και ἀφορὰ το σημεῖο, στο οποίο ο Λουκιανὸς περιγράφει ὡς ἀρχηγὸ και δάσκαλο του ψεύδους τον Οδυσσεά (1.3 *ἀρχηγὸς δὲ αὐτοῖς καὶ διδάσκαλος τῆς τοιαύτης βωμολοχίας ὁ τοῦ Ὀμήρου Ὀδυσσεύς*), ἀπομακρύνοντας τις κατηγορίες περὶ ψευδῶν ἀναφορῶν ἀπὸ το πρόσωπο του Ομήρου.²¹⁴ Καταλογίζοντας τα ψεύδη του Ομήρου στον Οδυσσεά, ο συγγραφέας της *Ἀληθοῦς Ἱστορίας* ἐπιζητᾶ ἀπὸ τους ἀναγνώστες του ἀνάλογη ἀντιμετώπιση για τον ἴδιο και τον "λογοτεχνικὸ χαρακτήρα" του, τον αφηγητῆ. Αὐτὸς ο διαχωρισμὸς του συγγραφέα ἀπὸ τον χαρακτήρα εἶναι προγραμματικὸς και για την *Ἀληθῆ Ἱστορία*, στην οποία ο συγγραφέας ἰσχυρίζεται ὅτι δεν προτίθεται να ἐξαπατήσει τους ἀναγνώστες του, ἀλλὰ ο αφηγητῆς-χαρακτήρας ψεύδεται καθ' ὅλη την διάρκεια της κύριας ἀφήγησης.²¹⁵ Ο δεύτερος τρόπος εἶναι ἄμεσος, ὅταν ο ἴδιος, ὡς συγγραφέας, ἐμφατικὰ ἰσχυρίζεται πὼς πρόκειται να περιγράψει καταστάσεις και γεγονότα που οὔτε τα ἔχει ο ἴδιος βιώσει, οὔτε τα ἔχει πληροφορηθεῖ ἀπὸ ἄλλους, ἀλλὰ οὔτε συνέβησαν (1.4 *γράφω τοίνυν περὶ ὧν μῆτε εἶδον μῆτε ἔπαθον μῆτε παρ' ἄλλων ἐπυθόμην, ἔτι δὲ μῆτε ὄλως ὄντων μῆτε τὴν ἀρχὴν γενέσθαι δυναμένων*). Κατὰ τον Maciver "ὁ συγγραφέας δεν μπορεῖ να ἐλέγξει τον τρόπο που εμεῖς διαβάζουμε το κείμενο, ἀλλὰ μπορεῖ να χειραγωγῆσει την ἀνάγνωσή μας βάσει του προοιμίου".²¹⁶

Προχωρώντας προς την κύρια ἀφήγηση, ἤδη ἀπὸ το μεταβατικὸ κεφάλαιο (1.5) παρατηρούμε ὅτι χρησιμοποιούνται το πρώτο ἐνικὸ και πληθυντικὸ ρηματικὸ πρόσωπο και τύποι της προσωπικῆς ἀντωνυμίας (*ἐποιοῦμην, μοι, ἐνεβαλόμην, ἐνεθέμην, προσεποιησάμην, ἐμοὶ, παρεσκευασάμην, παρέλαβον, ἐκρατυνάμην*) ὅπως και σε ὅλη την ὑπόλοιπη κύρια ἀφήγηση (ἐνδεικτικὰ 1.13 *ἐμείναμεν* 1.29 *ἀφικόμεθα*, 2.1 *διεκόπτομεν*, 2.20 *καὶ προσελθὼν ἐγὼ*), τα οποία χρησιμοποιούσε και η

---

²¹⁴ Ὅπως παρατηρεῖ ο König (2009: 39) "ὁ Οδυσσεάς λογίζεται ὡς ἀναξιόπιστος και ὑπουλὸς αφηγητῆς, ο οποίος διαστρεβλώνει την ἱστορία των ταξιδιῶν του για τους δικούς του σκοπούς", ἐνῶ ο Larmour (1997: 132) ἐπισημαίνει ὅτι "ὁ διαχωρισμὸς Λουκιανὸς συγγραφέα και Λουκιανὸς αφηγητῆ παραπέμπει στις *double-voices* ραψωδίες της *Ὀδύσσειας* (ι-μ), στις οποίες ο Οδυσσεάς, ἕνας περίφημος ψεύτης, σφετερίζεται τον συγγραφικὸ ρόλο του Ομήρου και ἀφηγεῖται τις δικές του περιπέτειες".

²¹⁵ Newman (2015: 23).

²¹⁶ Maciver (2016: 30).

συγγραφική φωνή στο προοίμιο (λόγου χάρη, 1.2 *ἔξενηνόχαμεν*,²¹⁷ *ἔγραφον*, 1.4 *ἔμεμψάμην, ἐθαύμασα, ἡμᾶς, μοι*). Παρόλη την εντύπωση, που δημιουργείται ακριβώς λόγω της διατήρησης του πρώτου ενικού και πληθυντικού ρηματικού προσώπου και των τύπων της προσωπικής αντωνυμίας, ότι η συγγραφική φωνή συνεχίζει την αφήγηση στο κύριο μέρος της ιστορίας,²¹⁸ όπως υποστηρίζει και ο Whitmarsh "κατά την ανάγνωση μιας λογοτεχνικής φαντασίας, ο αναγνώστης έχει την επίγνωση ότι το ομιλούν "εγώ" μπορεί να δηλώνει πράγματα που δεν πρέπει να λογίζονται ως αληθινά για τον συγγραφέα".²¹⁹ Αυτή η δήλωση του Whitmarsh ανακαλεί το λουκιάνειο προοίμιο, και ειδικότερα το κεφάλαιο 1.4, στο οποίο ο συγγραφέας που ενδιαφέρεται να μην παραπλανήσει τους αναγνώστες της *Ἀληθοῦς Ἱστορίας*, έχει προγραμματικά δηλώσει το ψευδές περιεχόμενο της κύριας πλοκής του έργου (1.4 *γράφω τοίνυν περὶ ὧν μήτε εἶδον μήτε ἔπαθον μήτε παρ' ἄλλων ἐπυθόμην, ἔτι δὲ μήτε ὄλων ὄντων μήτε τὴν ἀρχὴν γενέσθαι δυναμένων*). Όπως εξάλλου επισημαίνει και ο Genette "όταν πρόκειται για μία φανταστική αφήγηση, ο ίδιος ο αφηγητής είναι ένας ρόλος φανταστικός, ἔστω και αν ο συγγραφέας αναλαμβάνει ἄμεσα το ρόλο του".²²⁰

Το σημαντικότερο σημείο αναφορικά με το ζήτημα της ταυτότητας του αφηγητή βρίσκεται στο 2.28. Στην επίσκεψη των ταξιδιωτών στο νησί των Μακάρων, ο αφηγητής, ανάμεσα σε όλες τις υπόλοιπες συναντήσεις του με πραγματικούς ή λογοτεχνικούς χαρακτήρες, συναντά και τον επικό ποιητή Όμηρο. Κατά την αναχώρησή τους από το νησί, ο Όμηρος συνέθεσε προς τιμήν του αφηγητή ένα

---

²¹⁷ Οι σχολιαστές Georgiadou-Larmour (1998a: 53) προτείνουν πως "ο τύπος *ἔξενηνόχαμεν* (1.2) που είναι πρώτο πληθυντικό ρηματικό πρόσωπο χρησιμοποιείται για να δηλώσει τη συλλογική εμπειρία όλων των ταξιδιωτών". Οι ταξιδιώτες λίγο παρακάτω, στο 1.5 κεφάλαιο, περιγράφονται ως πενήντα άνθρωποι συνομήλικοι με τον αφηγητή, που είχαν τα ίδια μυαλά με εκείνον (*πεντήκοντα δὲ τῶν ἡλικιωτῶν προσεποιησάμην τὴν αὐτὴν ἐμοὶ γνώμην ἔχοντας*). Επομένως, μπορεί να είχαν κοινές αντιλήψεις τόσο για το ταξίδι όσο και για την τέχνη.

²¹⁸ Όπως σημειώνουν και οι σχολιαστές Georgiadou-Larmour (1998a: 3) "ο αναγνώστης είναι δύσκολο να διαχωρίσει τη συγγραφική φωνή από την αφηγηματική φωνή και διαρκώς δελεάζεται να αποκαλεί τον αφηγητή Λουκιανό".

²¹⁹ Whitmarsh (2013: 63).

²²⁰ Genette (2007: 286-7). Την ίδια αντίληψη για τον αφηγητή του μυθιστορήματος εκφράζουν και οι Whitmarsh, Morgan και Kayser. Ο Whitmarsh (2013: 63) ισχυρίζεται ότι "ο συγγραφέας ενός έργου μυθοπλασίας είναι και δεν είναι ταυτόχρονα αφηγητής. Λογίζεται ως αφηγητής, όντας υπεύθυνος για κάθε λέξη, αλλά την ίδια στιγμή δεν είναι αφηγητής, καθώς η αφηγηματική persona είναι εξωπραγματικός, μη αληθής χαρακτήρας". Ο Morgan (2003: 172) σημειώνει πως "ο διαχωρισμός του συγγραφέα από τον αφηγητή είναι χαρακτηριστικό των μυθιστορημάτων, που η αφήγησή τους πραγματώνεται σε πρώτο πρόσωπο και ο αφηγητής τους είναι εξ' ορισμού ένας φανταστικός χαρακτήρας, που βρίσκεται σε έναν φανταστικό κόσμο, ο οποίος αυτός κόσμος δημιουργήθηκε από τον συγγραφέα". Ο Kayser (1954: 17), στο Stanzel (1999: 140), έκανε τη διασάφηση πως "ο αφηγητής ενός μυθιστορήματος είτε είναι πρωτο-πρόσωπος είτε τριτοπρόσωπος, δεν ταυτίζεται με τον συγγραφέα".

επίγραμμα. Στο εν λόγω επίγραμμα, το οποίο χαράχθηκε σε στήλη βηρυλλίου και τοποθετήθηκε κοντά στο λιμάνι, ο Όμηρος συνθέτει το εξής:

*Λουκιανός τάδε πάντα φίλος μακάρεσσι θεοῖσιν
εἶδέ τε καὶ πάλιν ἦλθε φίλην ἐς πατρίδα γαῖαν*²²¹

Στο ομηρικό επίγραμμα, ο αφηγητής φαίνεται να φέρει το όνομα "Λουκιανός". Αυτή είναι και η μόνη στιγμή, κατά την οποία ο συγγραφέας και ο αφηγητής μοιάζει να συγχέονται.²²² Αυτόματα, οι αναγνώστες του λουκιάνειου πονήματος τείνουν να εξισώσουν τον συγγραφέα της *Ἀληθοῦς Ἱστορίας* με τον αφηγητή της. Ωστόσο, κατά τον Goldhill, "κάθε φορά που το όνομα "Λουκιανός" εμφανίζεται σε έργα του Λουκιανού είναι εξαιρετικά δύσκολο να το φανταστούμε ως άμεση ενέργεια αυτοπροσδιορισμού, μία σφραγίδα ταυτότητας σε ένα κείμενο".²²³ Πράγματι, ο συγγραφέας φαίνεται να χρησιμοποιεί σειρά προσωπείων και ψευδωνύμων για να σημειώσει την απόσταση/αποστασιοποίηση από την αφηγηματική του persona.²²⁴ Εκτός της *Ἀληθοῦς Ἱστορίας*, αρκετά είναι τα έργα στα οποία ο Λουκιανός χρησιμοποιεί προσωπεία. Στα έργα *Ἐρμότιμος ἢ Περί αἰρέσεων*, *Συμπόσιον ἢ Λαπίθαι*, *Λεξιφάνης*, *Εὐνόδχος* εμφανίζεται το προσωπείο Λύκινος,²²⁵ στα έργα *Πρὸς τὸν ἀπαίδευτον καὶ πολλὰ βιβλία ὠνούμενον*, *Δίς κατηγορούμενος* το Σύρ(ι)ος, ενώ στο *Ἀναβιοῦντες ἢ Ἀλιεύς* το Παρρησιάδης. Στα λουκιάνεια πονήματα *Φιλοψευδής ἢ Ἀπιστῶν* και *Περί τοῦ Παρασίτου ὅτι τέχνη ἢ παρασιτική* υπάρχει το προσωπείο

---

²²¹ Αξιοσημείωτες είναι οι απόψεις των μελετητών για τον αυτοαναφορικό χαρακτήρα του εν λόγω επιγράμματος. Η Ni-Mheallaigh (2014: 255) ισχυρίζεται ότι "η επιγραφή με το όνομα του Λουκιανού υποδηλώνει τη φιλοδοξία του να ενταχθεί στις τάξεις των κλασικών" και συμφωνεί μαζί της και ο Haller (2014: 35-6), ο οποίος παραθέτει ότι "το νησί των Μακάρων αποτελεί μια ευφάνταστη υλοποίηση των ουτοπικών φαντασιώσεων της Παιδείας στο κεφ. 12 του *Περί τοῦ Ἐνυπνίου ἤτοι Βίος Λουκιανού*. Η προσωποποιημένη Παιδεία επιθυμεί να εντάξει τον Λουκιανό στις τάξεις εκείνων που γίνονται αθάνατοι (12 *ὡς ἄρα καὶ ἀθάνατοι γίνονται τινες ἐξ ἀνθρώπων, τοῦτό σοι περιποιήσω*, Macleod, 1974: 139) και του υπόσχεται ότι όταν φύγει από τη ζωή, δεν θα πάψει να συναναστρέφεται με καλλιεργημένους και ευγενείς (12 *καὶ γὰρ ἦν αὐτὸς ἐκ τοῦ βίου ἀπέλθης, οὔποτε παύση συνὼν τοῖς πεπαιδευμένοις καὶ προσομιλῶν τοῖς ἀρίστοις*).

²²² Gassino (2011: 64).

²²³ Goldhill (2002: 117). Ὅπως σημειώνει ο προαναφερθείς (2002: 118-120), το όνομα του "Λουκιανού" εμφανίζεται, εκτός της *Ἀληθοῦς Ἱστορίας*, και στα εξής έργα του ίδιου: Στον τίτλο του *Περί τοῦ Ἐνυπνίου ἤτοι Βίος Λουκιανού*, στην προσαγόρευση (ορολογία του Συκουτρή για την προσφώνηση, 1988: 61) δύο επιστολῶν στα έργα *Περί τῆς Περειγρίνου Τελευτῆς* (1 *Λουκιανός Κρονίω εὐ πράττειν*, Macleod, 1980: 188) και *Νιγρίνου Φιλοσοφία* (1 *Λουκιανός Νιγρίνω εὐ πράττειν*, Macleod, 1972: 31). Τέλος, το όνομά του εμφανίζεται και στο *Ἀλέξανδρος ἢ Ψευδόμαντις* (55 *ὡς ἐκεῖνος εἶπεν ὁ Λουκιανός*, Macleod, 1974: 356). Την διαπίστωση αυτή του Goldhill παραθέτει σε υποσημείωση (25) και ο Whitmarsh (2001: 253).

²²⁴ Whitmarsh (2001: 253).

²²⁵ Το "Λύκινος" αποτελεί παραλλαγή του ονόματος του Λουκιανού, ενώ το Σύριος τον χαρακτηρίζει εθνολογικά, Hodkinson (2017: 546).

Τυχιάδης και, τέλος, στο *Θεῶν Ἐκκλησία* το *Μώμος*.²²⁶ Όλα τα προαναφερθέντα προσώπεια αποτελούν μέρος του σατιρικού παιχνιδιού του Λουκιανού, ο οποίος αρέσκεται να "παίζει" με την πιθανότητα να αναγνωρίζεται πίσω από τους χαρακτήρες του.²²⁷ Επίσης, μέσω του σατιρικού αυτού παιχνιδιού για την αφηγηματική ταυτότητα, δίδεται στον Λουκιανό μια ευκαιρία για αυτοπαρωδία, καθώς, όπως σημειώνει ο Goldhill, "το γεγονός ότι ο Λουκιανός απαθανατίζει έτσι το όνομά του σε μία επιγραφή τρίτης κατηγορίας, από έναν μυθοποιημένο και αναξιόπιστο αφηγητή, σε ένα μνημείο μιας άσημης μεταθανάτιας ζωής, που αναφέρεται εντός ενός έργου το οποίο καυχάται για τα ψεύδη του, συνοψίζει θαυμάσια την έμμεση και αστεία στάση του απέναντι στη διακήρυξη και διατήρηση της δόξας του ονόματός του".²²⁸

Αξιοσημείωτη για το ζήτημα του αφηγητή είναι και η δήλωσή της αφηγηματικής φωνής στο κεφάλαιο 2.31 που ισχυρίζεται ότι δεν έχει πει, συνειδητά τουλάχιστον, κάποιο ψέμα (*οὐδὲν γὰρ ἑμαυτῷ ψεῦδος εἰπόντι συνηπιστάμην*). Με την εν λόγω δήλωση, ο συγγραφέας διαχωρίζει έντεχνα για ακόμα μία φορά τον εαυτό του και από τους υπόλοιπους συγγραφείς ψευδών και από την αφηγηματική φωνή. Στην περίπτωση των λοιπών συγγραφέων, αναφέρεται σε εκείνους που έχουν πει ψέματα κατά την διάρκεια της ζωής τους και έχουν συνθέσει ψευδή γεγονότα και στα έργα τους, συμπεριλαμβανομένων του Ηροδότου και του Κτησία (2.31 *καὶ μεγίστας ἀπασῶν τιμωρίας ὑπέμενον οἱ ψευδάμενοί τι παρὰ τὸν βίον καὶ οἱ μὴ τὰ ἀληθῆ συγγεγραφότες, ἐν οἷς καὶ Κτησίας ὁ Κνίδιος ἦν καὶ Ἡρόδοτος καὶ ἄλλοι πολλοί*), πρακτική που έρχεται σε αντίθεση με τον αφηγητή, ο οποίος δηλώνει ότι έχει ελπίδες για το μέλλον, υπό την έννοια ότι δεν κινδυνεύει να καταλήξει στο νησί των Ασεβών τιμωρημένος μετά θάνατον, εφόσον συνειδητά δεν έχει πει κάποιο ψέμα (2.31 *τούτους οὖν ὁρῶν ἐγὼ χρηστὰς εἶχον εἰς τούπιόν τὰς ἐλπίδας· οὐδὲν γὰρ ἑμαυτῷ ψεῦδος εἰπόντι συνηπιστάμην*). Στην περίπτωση της αφηγηματικής φωνής, ενώ ο ίδιος ο συγγραφέας στο 1.4 προοιμακό κεφάλαιο έχει προγραμματικά παραδεχθεί με σαφήνεια το ψευδές περιεχόμενο του έργου, το οποίο δεν βασίζεται σε τίποτα

---

²²⁶ Whitmarsh (2001: 253). Την ίδια αντίληψη περί προσωπειών του Λουκιανού εκφέρουν και η Gassino (2011: 64) "σε πολλά έργα ο Λουκιανός χρησιμοποιεί προσώπεια, δηλαδή ονόματα (Λύκινος, Παρρησιάδης, ο Σύριος), πίσω από τις οποίες δύναται να αναγνωρίσουμε τον ίδιο τον Λουκιανό", καθώς και η Ni-Mheallaigh (2005b: 99) "ο Λουκιανός υιοθετεί διάφορα προσώπεια, με ονόματα που συνήθως υπαινίσσονται ολοφάνερα την ταυτότητα του συγγραφέα. Το πιο επιτυχημένο είναι το Λύκινος, που είναι και το πλησιέστερο στο όνομα Λουκιανός".

²²⁷ Deriu (2012/3: 329).

²²⁸ Goldhill (2002: 121).

αληθινό (*μηδὲν ἀληθὲς ἱστορεῖν εἶχον οὐδὲν γὰρ ἐπεπόνθειν ἀξιόλογον ἐπὶ τὸ ψεῦδος ἐτραπόμην...κἂν ἔν γὰρ δὴ τοῦτο ἀληθεύσω λέγων ὅτι ψεύδομαι...αὐτὸς ὁμολογῶν μηδὲν ἀληθὲς λέγειν*), η αφηγηματική φωνή ισχυρίζεται ότι δεν έχει πει κάποιο ψέμα, υποστηρίζοντας την αλήθεια της (εξωπραγματικής όμως) πλοκής του έργου.

Συμπερασματικά, ο Λουκιανός είναι ένας σατιρικός συγγραφέας, ο οποίος αρέσκεται στο να παραπλανά τον αναγνώστη σχετικά με το όνομά του²²⁹ και τα προσώπεία του. Παρόλο, λοιπόν, που η αφηγηματική φωνή δίδει την εντύπωση ότι πρόκειται να αφηγηθεί κάτι που πραγματικά βίωσε, σε ένα έργο που φέρει μάλιστα και τον τίτλο *Ἀληθῆς Ἱστορία*, μέσω δηλώσεών του ο συγγραφέας αίρει αυτήν την προσδοκία, δηλώνοντας σαφέστατα ότι στράφηκε στο ψεύδος (1.4 *μηδὲν ἀληθὲς ἱστορεῖν εἶχον οὐδὲν γὰρ ἐπεπόνθειν ἀξιόλογον ἐπὶ τὸ ψεῦδος ἐτραπόμην*). Έτσι, ο πρωτο-πρόσωπος αφηγητής δεν ταυτίζεται, παρά μόνο φαινομενικά, με τον συγγραφέα.

2.3 Αναγνωστικό κοινό

Ο συγγραφέας προετοιμάζει τον αναγνώστη του για το περιεχόμενο και το ύφος του κειμένου, ενώ ταυτόχρονα διαμορφώνει και τους όρους πρόσληψής του. Το επικοινωνιακό πλαίσιο είναι πάντοτε σημαντικό και γι' αυτό ο Λουκιανός φαίνεται να έχει ήδη κατά νου τον ιδανικό τύπο αναγνώστη για τα έργα του, που δεν είναι άλλος από τον πεπαιδευμένο. Ιδιαίτερα κατά την εποχή την οποία φαίνεται να συντέθηκαν τα περισσότερα σωζόμενα αρχαία μυθιστορήματα (1^ο π.Χ. με 3^ο μ.Χ. αι.),²³⁰ που τα έφερε στο φως η ανακάλυψη παπύρων, υπήρξε άνοδος στο επίπεδο αλφαριθμητισμού και μεγαλύτερη διαθεσιμότητα βιβλίων.²³¹ Αυτή η άνοδος, ωστόσο, του μορφωτικού επιπέδου, όπως σημειώνει ο Hägg, αφορά ένα μικρό ποσοστό του πληθυσμού, την εύπορη τάξη, η οποία αποτελείτο από Έλληνες ή εξελληνισμένους αστούς (κρατικούς λειτουργούς, εμπόρους, δικηγόρους, γιατρούς κ.λπ.) και τις οικογένειές τους. Αυτός ακριβώς ο κόσμος είναι ιδιαίτερα σημαντικός για το μυθιστόρημα.²³²

Όπως σημειώνει ο Bowie, παρόλο που δεν υπάρχουν ικανοποιητικά δεδομένα για το πραγματικό αναγνωστικό κοινό στον αρχαίο κόσμο, για δύο μόνο αρχαία μυθιστορήματα έχουμε κάποιες ενδείξεις για πραγματικό ή προσδοκώμενο κοινό, το

²²⁹ Goldhill (2002: 121).

²³⁰ Reardon (1989: 5).

²³¹ Hunter (2008: 261).

²³² Hägg (1992: 118-9).

έργο του Αντωνίου Διογένη *Τῶν ὑπὲρ Θούλην ἀπίστων λόγοι κδ'* καθώς και το αφήγημα του Λουκιανού *Ἀληθῆς Ἱστορία*.²³³ Ὅσον αφορά το ἔργο του Αντωνίου Διογένη, ο Φώτιος στη *Βιβλιοθήκη* του αναφέρει ὅτι ο Διογένης συνέθεσε ἕναν πρόλογο, στον οποίο αφιέρωνε στην αδερφή του Ἰσιδώρα τα 24 βιβλία του ἔργου του *Τῶν ὑπὲρ Θούλην ἀπίστων λόγοι κδ'* (166, 111a *Ἐπιστολὴν μὲν οὖν κατ' ἀρχὰς τοῦ βιβλίου γράφει πρὸς τὴν ἀδελφὴν Ἰσιδώραν, δι' ἧς εἰ καὶ τὴν προσφώνησιν αὐτῇ τῶν συγγραμμάτων δείκνυται πεποιημένος*). Κατά τον Bowie, "αὐτὴ ἡ αναφορὰ εἶναι ἴσως το μόνο αρχαῖο στοιχεῖο που υποστηρίζει τὴν ὑπόθεση ἐνός γυναικεῖου ἀναγνωστικοῦ κοινού, ὑποθετικοῦ ἢ πραγματικοῦ, για ἕνα ἐλληνικὸ μυθιστόρημα,²³⁴ και θα πρέπει τουλάχιστον να ἐκληφθεῖ ὡς ἀπόδειξη ὅτι ο Αντώνιος και οἱ ἀναγνώστες του φαντάζονται μια μορφωμένη γυναίκα (166, 111a *καὶ ὅτι τῇ ἀδερφῇ Ἰσιδώρα φιλομαθῶς ἐχούσῃ*) ὡς ἀναγνώστρια του προαναφερθέντος ἔργου του Αντωνίου Διογένους".²³⁵

Και το ὑπὸ ἀνάλυση ἔργο του Λουκιανού ἐμπεριέχει νύξεις για το προσδοκώμενο ἀναγνωστικὸ κοινὸ του. Και στα τέσσερα κεφάλαια (1.1-1.4), τα οποία ἀπαρτίζουν το προοίμιο τῆς *Ἀληθοῦς Ἱστορίας*, γίνονται ὑπαινιγμοὶ ἀναφορικά με τους ἀναγνώστες που ἀναμένεται να διαβάσουν το κείμενό του. Στο τέλος του πρώτου προοιμιακοῦ κεφαλαίου ο συγγραφέας δηλώνει ὅτι οἱ ἀναγνώστες σοβαρῆς λογοτεχνίας, δηλαδή οἱ λόγοι ἀναγνώστες, πρέπει να ἀποζητοῦν τὴν ξεκούραση, ὥστε να ἀνανεώνονται (1.1 *οὕτω δὴ καὶ τοῖς περὶ τοὺς λόγους ἐσπουδακόσιν ἡγοῦμαι προσήκειν μετὰ τὴν πολλὴν τῶν σπουδαιοτέρων ἀνάγνωσιν ἀνιέναι τε τὴν διάνοιαν καὶ πρὸς τὸν ἔπειτα κάματον ἀκμαιοτέραν παρασκευάζειν*). Ο Λουκιανὸς συνεχίζει ὀργανώνοντας το ἐπικοινωνιακὸ πλαίσιο πρόσληψης του κειμένου του. Αὐτὴ ἡ ξεκούραση τῶν ἀναγνωστῶν, δὲν μπορεῖ να προέλθει ἀπὸ τὴν ἀνάγνωσις ἔργων που παρέχουν μόνο ψυχαγωγία, μέσω του ἀστείου και τῆς ευθυμίας, ἀλλὰ και που ἐρεθίζουν λιγάκι το μυαλό, ὅπως εἶναι τα ἔργα του ἰδίου (1.2 *γένοιτο δ' ἂν ἐμμελῆς ἢ ἀνάπαυσις αὐτοῖς, εἰ τοῖς τοιοῦτοις τῶν*

²³³ Bowie (1996: 89 και 104).

²³⁴ Σε αὐτὸ το σημεῖο ἀξίζει να ἀναφερθεῖ ὅτι τόσο ο Hägg ὅσο και ο Bowie κάνουν λόγο και για γυναικεῖο ἀναγνωστικὸ κοινὸ ὅσον αφορά τα μυθιστορήματα. Ο Hägg (1992: 124-5) παραθέτει ὡς ἐπιχειρήματα ὑπὲρ αὐτῆς τῆς ἀπόψεως "πρῶτον, ὅτι σε ἀρκετὰ μυθιστορήματα πρωταγωνιστικὸ ρόλο παίζει ἡ ἡρωίδα και ὄχι ο ἥρωας, λόγου χάρι εν συγκρίσει με τὴν Καλλιρρόη, ο Χαιρέας του Χαρίτωνα εἶναι ὠχρὸς και ἀσήμαντος και δεῦτερον, ὅτι ὀρισμένοι ὑποθέτουν ὅτι πίσω ἀπὸ τα ψευδώνυμα (αν πράγματι εἶναι ψευδώνυμα τα ὀνόματα κάποιων συγγραφέων) κρύβονται γυναίκες συγγραφεῖς". Ο Bowie (1996: 96) διαφωνεῖ ὡστόσο με τα ἐν λόγω ἐπιχειρήματα, "καθὼς του φαίνονται λιγότερο πειστικά". Ἀνταπαντὰ στον Hägg με τα ἐξῆς ἐπιχειρήματα: "Πρῶτον, τα προαναφερθέντα ἐπιχειρήματα του Hägg δὲν ἀποκλείουν τὴν ὑπαρξὴ ἀνδρικοῦ ἀναγνωστικοῦ κοινού και δεῦτερον, ἀκόμη και ο Ευριπίδης που ἔδειχνε ἐνδιαφέρον για τὴ γυναικεῖα ψυχολογία, συνέθεσε και παρήγαγε ἔργα για κοινὸ που κατὰ κύριο λόγο ἦταν ἀνδρικό".

²³⁵ Bowie (1996: 103).

ἀναγνωσμάτων ὁμιλοῖεν, ἃ μὴ μόνον ἐκ τοῦ ἀστείου τε καὶ χαρίεντος ψιλὴν παρέξει τὴν ψυχαγωγίαν, ἀλλὰ τινα καὶ θεωρίαν οὐκ ἄμουσον ἐπιδείξεται, οἷόν τι καὶ περὶ τῶνδε τῶν συγγραμμάτων φρονήσειν ὑπολαμβάνω). Με τη φράση *ἀλλὰ τινα καὶ θεωρίαν οὐκ ἄμουσον ἐπιδείξεται* (1.2, *ἀλλὰ καὶ κάτι που να ερεθίζει λιγάκι το μυαλό*)²³⁶ η πρόληψη του κοινού προσανατολίζεται στο πώς ανταποκρίνεται ο αναγνώστης στο λουκιάνειο ἔργο, καθώς αξιοποιούνται ὅλες οι παράμετροι που προσδιορίζουν τη σχέση του αναγνώστη με το κείμενο: το ποιοτικό χαρακτηριστικό της πρόληψης του κειμένου που ορίζεται ως *θεωρίαν οὐκ ἄμουσον* (το κείμενο ψυχαγωγεί και παράλληλα προσφέρει γνώσεις) συναρτάται με το υψηλό επίπεδο του αναγνώστη. Κατά την Gassino, το προσδοκώμενο κοινό ορίζεται ορθά,²³⁷ καθότι ο συγγραφέας παρουσιάζει το ἔργο του ως κατάλληλο για την χαλάρωση και την ψυχαγωγία των πεπαιδευμένων αναγνωστών.²³⁸

Οι υπόλοιπες προοιμιακές αναφορές που ἔπονται, ενισχύουν περαιτέρω την αντίληψη περί προσδοκίας ενός πεπαιδευμένου αναγνωστικού κοινού. Στο δεύτερο προοιμιακό κεφάλαιο ο συγγραφέας τονίζει ότι δεν θα αποκαλύψει τους αρχαίους ποιητές, ιστοριογράφους και φιλοσόφους, που συμπεριέλαβαν στα ἔργα τους ἀπίθανα και μυθικά/ψευδή γεγονότα, γιατί το αναγνωστικό κοινό του είναι σε θέση να τους αναγνωρίσει ἀπὸ τους υπαινιγμούς (1.2 *οὐκ ἀκωμωδῆτως ἦνικται πρὸς τινὰς τῶν παλαιῶν ποιητῶν τε καὶ συγγραφέων καὶ φιλοσόφων πολλὰ τεράστια καὶ μυθώδη συγγεγραφότων, οὓς καὶ ὀνομαστὶ ἂν ἔγραφον, εἰ μὴ καὶ αὐτῶ σοι ἐκ τῆς ἀναγνώσεως φανεῖσθαι ἔμελλον*). Αυτή είναι η δεύτερη λουκιάνεια νύξη προς το αναγνωστικό κοινό. Στη δεδομένη περίπτωση ο Λουκιανός απευθύνεται στους υπονοούμενους αναγνώστες του (implied readers), εκφράζοντας την πεποίθησή του ότι είναι ικανοί να αναγνωρίσουν τους συγγραφείς, τα ἔργα των οποίων παρατίθενται εν είδει υπαινιγμών στην *Ἀληθῆ Ἱστορίαν*. Ειδικά η λέξη *ἦνικται*, η οποία υπαινίσσεται κατά τον Bompraire ότι "το λουκιάνειο ἔργο αποτελεί ἓνα εἶδος λογοτεχνικού αἰνίγματος που πρέπει να λύσει ο αναγνώστης",²³⁹ λειτουργεί ως λογοτεχνική πρό(σ)κλήση προς το αναγνωστικό κοινό, το οποίο πρέπει να αποτελείται ἀπὸ πεπαιδευμένους και

---

²³⁶ Καλοκύρης (2006: 15).

²³⁷ Gassino (2011: 63).

²³⁸ Ὅπως υπογραμμίζει και η Ni-Mheallaigh (2005a: 154) " μέσω του προοιμίου ο Λουκιανός καθορίζει τον ιδανικό τύπο αναγνώστη που ἔχει κατά νου, τον πεπαιδευμένο".

²³⁹ Bompraire (1958: 658).

καλλιεργημένους αναγνώστες, ώστε να αναγνωρίσουν τους αρχαίους συγγραφείς, στους οποίους κάνει υπαινιγμούς ο Λουκιανός.²⁴⁰

Στο τρίτο κεφάλαιο του προοιμίου, η συγγραφική φωνή παραθέτει την άποψη πως ο Οδυσσεύς, μέσω της διήγησης των περιπετειών που συνέβησαν κατά το ταξίδι της επιστροφής του, κατάφερε να εξαπατήσει τους αφελείς Φαίακες (1.3 *οἷς πολλὰ ἐκεῖνος πρὸς ἰδιώτας*²⁴¹ *ἀνθρώπους τοὺς Φαίακας ἑτερατεύσατο*). Η εν λόγω παρατήρηση του Λουκιανού προβάλλει έναν τύπο μη-επιθυμητού για το αφήγημά του αναγνώστη, τον καλούμενο από την Ni-Mheallaigh αντι-αναγνώστη,²⁴² τους ευκολόπιστους και αφελείς Φαίακες, και φέρνει στο προσκήνιο το ζήτημα της ανταπόκρισης του κοινού.²⁴³ Οι Φαίακες φαίνεται να αποδέχονται και να πείθονται από τα ψεύδη του Οδυσσεύα,²⁴⁴ ενώ οι αναγνώστες του Λουκιανού, ως πεπαιδευμένοι

---

²⁴⁰ Romeri (2018: 29). Αντίστοιχες απόψεις περί αναγνώρισης των συγγραφικών στόχων που παρωδεί ο Λουκιανός από μέρους των αναγνωστών εκφράζουν και οι Camerotto (1998: 296), τονίζοντας ότι "ο συγγραφέας του παρωδιακού κειμένου υπολογίζει στη συνεργασία του πεπαιδευμένου κοινού που δεν έχει ανάγκη (τουλάχιστον όχι πάντα) τους δείκτες που σηματοδοτούν την παρουσία του υπο-κειμένου. Ο αναγνώστης τοποθετείται μπροστά στο κείμενο σαν να βρίσκεται μπροστά σε ένα αίνιγμα και η παρέμβαση του αποτελεί ουσιαστικό μέρος της παρωδιακής επικοινωνίας", Lawrence (2010: 142), δηλώνοντας πως "στο προοίμιο της *Ἀληθοῦς Ἱστορίας*, ο Λουκιανός προ(σ)καλεί τους αναγνώστες να αναγνωρίσουν τους διάφορους παρωδιακούς υπαινιγμούς που ενυπάρχουν στο έργο για ανώνυμους ποιητές, ιστοριογράφους και φιλοσόφους". Ο Branham (1989: 21) υποστηρίζει ότι "στην έναρξη της *Ἀληθοῦς Ἱστορίας* ο συγγραφέας προκαλεί πραγματικά το κοινό να δυσπιστήσει στον αφηγητή και να εντοπίσει τους στόχους των λογοτεχνικών υπαινιγμών", ο Newman (2015: 19) επισημαίνει ότι "ιδανικός ανάγνωση του κειμένου είναι σε θέση να κατονομάσει όλους τους κειμενικούς υπαινιγμούς που χρησιμοποιεί ο Λουκιανός" και ο Bär (2013: 223) διατείνεται πως "ο αναγνώστης και συγκεκριμένα ο αναγνώστης της Δεύτερης Σοφιστικής, ένας αναγνώστης μεσαίας ή ανώτερης τάξης με υψηλό εκπαιδευτικό υπόβαθρο και εκλεπτυσμένη λογοτεχνική και ιστορική γνώση, προκαλείται να αναζητήσει τα διακείμενα μέσα σε ολόκληρο το κείμενο και να συμμετάσχει στο τυπικό σοφιστικό παιχνίδι της ενθουσιώδους αναζήτησης υπαινιγμών και αναφορών". Τέλος, η Ni-Mheallaigh (2008: 419) παραθέτει την γνώμη πως "ο Λουκιανός προειδοποιεί τους αναγνώστες του ότι το κείμενό του θα είναι γεμάτο αινιγματικές αναφορές (1.2 *ἦνικται*) σε αρχαίους συγγραφείς και τους προκαλεί να ανακαλύψουν μόνοι τους τους υπαινιγμούς. Οι αναγνώστες γίνονται κατά μία έννοια "αρχαιολόγοι". Το προοίμιο σημειώνει ξεκάθαρα ότι αναμένει από τους αναγνώστες του να διασκεδάσουν με ένα κείμενο, το οποίο εξετάζει την εκπαίδευσή τους με υπαινιγμούς στους αρχαίους κλασικούς συγγραφείς και δημιουργεί προβληματισμούς για τα όρια αλήθειας και ψευδούς" και την άποψη (2014: 207) ότι "παρουσιάζοντας την αφήγηση του ως αίνιγμα, γρίφο ή σειρά κεκαλυμμένων αναφορών με υπαινιγμό σε κάτι άλλο, ο Λουκιανός προκαλεί τον αναγνώστη να ερμηνεύσει κάθε λεπτομέρεια σε αυτό που υποδηλώνει άλλα κείμενα. Αυτόν τον τρόπο, η φανταστική ταξιδιωτική αφήγηση προσφέρει για τον πεπαιδευμένο αναγνώστη πνευματικό ταξίδι μέσω της λογοτεχνίας του παρελθόντος".

²⁴¹ Όπως παρατηρούν και οι Clay-Brusuelas (2021: 153) και στο έργο του *Περὶ τοῦ οἴκου* κάνει διάκριση μεταξύ απλοϊκὰ σκεπτόμενων και πεπαιδευμένων ανδρῶν (2 *ἰδιώταις τε καὶ πεπαιδευμένοις ἀνδράσιν*, Macleod, 1972: 58). Το ίδιο παράδειγμα φέρουν και οι Georgiadou-Larmour (1998a: 56).

²⁴² Ni-Mheallaigh (2005a: 154).

²⁴³ Whitmarsh (2006: 113).

²⁴⁴ Αξίζει να παραθέσουμε εδώ τους στίχους 363-9 της λ ραψωδίας, οι οποίοι δείχνουν ότι ο Αλκίνοος, και κατ' επέκταση οι Φαίακες, πείστηκαν από την αφήγηση του Οδυσσεύα για τις περιπέτειές του (*ὦ Ὀδυσσεῦ, τὸ μὲν οὐ τί σ' εἴσκομεν εἰσορόωντες / ἠπεροπήα τ' ἔμεν καὶ ἐπὶ κλοπῶν, οἷά τε πολλοὺς / βόσκει γαῖα μέλαινα πολυσπερέας ἀνθρώπους / ψεύδεά τ' ἀρτύνοντας, ὅθεν κέ τις οὐδὲ ἴδοιτο / σοὶ δ' ἔπι μὲν μορφῇ ἐπέων, ἔνι δὲ φρένες ἐσθλαί, / μῦθον δ' ὡς ὄτ' ἀοιδὸς ἐπισταμένως κατέλεξας, / πάντων Ἀργείων σέο τ' αὐτοῦ κήδεα λυγρά*), Allen (1917: 202).

(1.1 *τοῖς περὶ τοὺς λόγους ἔσπουδακόσιν*), είναι σε θέση, μέσω του προοιμίου, να αναγνωρίζουν ότι πρόκειται για μια πλαστή ιστορία, την οποία, όσο και εάν την απολαμβάνουν και ψυχαγωγούνται με αυτή, δεν πρέπει να την εκλαμβάνουν ως αληθινή.²⁴⁵

Αυτό είναι και το ζήτημα που πραγματεύεται στο τέταρτο και τελευταίο προοιμιακό κεφάλαιο. Ο συγγραφέας, στο εν λόγω κεφάλαιο, δίδει μεγάλη βαρύτητα στην επισήμανση του ψευδούς χαρακτήρα της κύριας αφήγησης και στην προειδοποίηση του αναγνωστικού κοινού. Η συγγραφική φωνή αναγγέλλει ότι τίποτα από όσα έπονται στην κύρια αφήγηση δεν είναι αληθινά, καθώς δεν έχει κάτι αξιόλογο να αφηγηθεί και γι' αυτό θα στραφεί στο ψεύδος (1.4 *ἐπεὶ μηδὲν ἀληθὲς ἱστορεῖν εἶχον οὐδὲν γὰρ ἐπεπόνθειν ἀξιόλογον ἐπὶ τὸ ψεῦδος ἐτραπόμην...κἂν ἔν γὰρ δὴ τοῦτο ἀληθεύσω λέγων ὅτι ψεῦδομαι...αὐτὸς ὁμολογῶν μηδὲν ἀληθὲς λέγειν. γράφω τοίνυν περὶ ὧν μήτε εἶδον μήτε ἔπαθον μήτε παρ' ἄλλων ἐπυθόμην, ἔτι δὲ μήτε ὄλως ὄντων μήτε τὴν ἀρχὴν γενέσθαι δυναμένων*). Μάλιστα, δεν αρκείται σε αυτήν την δήλωση, αλλά προειδοποιεί άμεσα τους αναγνώστες του να μην πιστέψουν τίποτα από όλα αυτά που ακολουθούν (1.4 *διὸ δεῖ τοὺς ἐντυγχάνοντας μηδαμῶς πιστεῦειν αὐτοῖς*). Το προοίμιο παρέχει καθοδήγηση αναφορικά με τον τρόπο που οι αναγνώστες πρέπει να διαβάζουν το κείμενο.²⁴⁶ Ο αναγνώστης πρέπει να αποδεχτεί την αφηγηματική συνθήκη, που τον καθοδηγεί στο να δυσπιστήσει σε όσα θα ακούσει στην κύρια αφήγηση, όπως ακριβώς θα έπρεπε να δυσπιστήσουν και οι αφελείς Φαίακες στην ιστορία του Οδυσσέα.

Οι νύξεις του Λουκιανού για την κατανόηση του έργου από μέρος του αναγνωστικού του κοινού δεν περιορίζονται μόνο στο προοίμιο, αλλά ενυπάρχουν και στην κύρια αφήγηση. Κατά τον Larmour, τα επεισόδια με τις κληματογυναίκες, στην αρχή σχεδόν του πρώτου βιβλίου (1.8), και τις γαῖδαροσκέλες, στο τέλος του δευτέρου βιβλίου (2.46), αναπαριστούν τη συνάντηση του αναγνώστη με μια απατηλή αφήγηση. Οι κληματογυναίκες και οι γαῖδαροσκέλες προσπαθούν να γοητεύσουν και να σαγηνεύσουν τα επίδοξα θύματά τους, είτε μέσω μεθυστικών φιλιών και προσπάθειας να σμίξουν μαζί τους οι πρώτες (1.8 *καὶ ἐφίλουν δὲ ἡμᾶς τοῖς στόμασιν· ὁ δὲ φιληθεὶς αὐτίκα ἐμέθυσεν καὶ παράφορος ἦν καὶ αἰ δὲ καὶ μίγνυσθαι ἡμῖν ἐπεθύμουν*) είτε μέσω παροχής φιλοξενίας από τις δεύτερες (2.46 *λαχοῦσαι δ' οὖν*

---

²⁴⁵ Popescu (2009: 79). Κατά τη Ni-Mheallaigh (2005a: 201) "δεν πρέπει να λησμονούμε ότι οι αναγνώστες της *Άληθοῦς Ἱστορίας* ήταν αναγνώστες και άλλων ειδών μυθοπλασίας".

²⁴⁶ Ni-Mheallaigh (2005a: 154).

ἡμᾶς αἱ γυναῖκες ἐκάστη πρὸς ἑαυτὴν ἀπῆγεν καὶ ζένον ἐποιεῖτο), με ἀπώτερο σκοπὸ να παγιδεύσουν τους ταξιδιώτες, οἱ κληματογυναίκες με το να κολλήσουν μαζί τους και να ἀποκτήσουν και οἱ ἴδιο κλαδιά, ὅπως συνέβη σε δύο μέλη του πληρώματος (1.8 καὶ δύο τινὲς τῶν ἐταίρων πλησιάσαντες αὐταῖς οὐκέτι ἀπελύοντο, ἀλλ' ἐκ τῶν αἰδοίων ἐδέδεντο· συνεφύοντο γὰρ καὶ συνερριζοῦντο. καὶ ἤδη αὐτοῖς κλάδοι ἐπεφύκεσαν οἱ δάκτυλοι, καὶ ταῖς ἔλιξι περιπλεκόμενοι ὅσον οὐδέπω καὶ αὐτοὶ καρποφορήσειν), ἐνῶ οἱ γαῖδαροσκέλες με την καταβρόχθιση των θυμάτων τους (2.46 τροφὴν δὲ ποιεῖσθαι τοὺς ἐπιδημοῦντας ζένους). Κατ' ἀναλογία με αὐτές, ὁ ἀφηγητὴς ἔχει ὡς στόχο να δελεάσει, και να ἀποπλανήσει το ἀναγνωστικὸ του κοινὸ με τα ψεύδη της ἀφήγησης, ὅπως συμβαίνει σε ολόκληρο το πλήρωμα και στα δύο ἐπεισόδια, σε τέτοιο βαθμὸ που τελικὰ να παγιδευτεῖ ἀπὸ την ἀναληθῆ ἀφήγηση, ὅπως τα δύο ἐξ ὅλων των μελῶν του πληρώματος στο ἐπεισόδιο των κληματογυναϊκῶν.²⁴⁷

Τέλος, το προοίμιο καθοδηγεῖ τὴ συναισθηματικὴ ἐπίδραση που θα ἀσκήσει ἡ *Ἀληθῆς Ἱστορία* στον ἀναγνώστη του Λουκιανού. Ὅπως δηλώνεται στο δεύτερο προοιμιακὸ κεφάλαιο, το ὑπὸ ἀνάλυση ἔργο ἀποσκοπεῖ, μέσω του του ἀστείου και της ευθυμίας, να παράσχει ψυχαγωγία και να ἐρεθίσει το μυαλὸ του ἀναγνωστικῶν κοινού (1.2 ἂ μὴ μόνον ἐκ τοῦ ἀστείου τε καὶ χαρίεντος ψιλὴν παρέξει τὴν ψυχαγωγίαν, ἀλλὰ τινα καὶ θεωρίαν οὐκ ἄμουσον ἐπιδείξεται). Οἱ ἀναγνώστες, λοιπόν, διαβάζουν ἓνα ἔργο με φανταστικὸ περιεχόμενον, που ἔχει ὡς στόχο να τους ψυχαγωγήσει. Ἐνδεικτικὰ αὐτῆς τῆς ψυχαγωγικῆς και εὐθυμῆς διάθεσης που το κείμενον του Λουκιανού φιλοδοξεῖ να δημιουργήσει στους ἀναγνώστες του εἶναι, κατὰ τους σχολιαστὲς Clay-Bursuelas, τα κεφάλαια 2.15-16.²⁴⁸ Τα ἐν λόγῳ κεφάλαια περιγράφουν συνοπτικὰ ἓνα συμπόσιο στο νησί των Μακάρων (2.15), στο ὁποῖο, μέσω της κατανάλωσης νεροῦ ἀπὸ της πηγῆς του γέλιου και της ἡδονῆς, οἱ παρευρισκόμενοι φαίνεται να εὐθυμούν και να γελοῦν ἐπιπλέον (2.16). Ἐτσι, οἱ ὅροι *εὐφροσύνην, πηγαί εἰσι δύο... ἢ μὲν γέλωτος ἢ δὲ ἡδονῆς, καὶ τὸ λοιπὸν ἡδόμενοι καὶ γελῶντες διάγουσιν* (2.16) εἶναι συνδηλωτικὲς του ψυχαγωγικῶν συναισθήματος και

---

²⁴⁷ Larmour (1997: 142). Ο ἴδιος μελετητὴς δίδει ἰδιαίτερη ἐμφαση στον ὄρο *συλλαμβάνω* στο 2.46. Ὅπως σημειώνει (1997: 143) "ὁ ἀναγνώστης πρέπει να συλλάβει το νόημα του κειμένου, ὅπως ακριβῶς ὁ ἀφηγητὴς ἐπιθυμοῦσε να συλλάβει μία ἐκ των γαϊδαροσκελῶν (*συλλαμβάνω*, 2.46). Το ρῆμα ἔχει ἐπιλεγεί ὀρθά: σημαίνει κυριολεκτικὰ φυλακίζω, αἰχμαλωτίζω και μεταφορικὰ "πιάνω το νόημα", κατανοῶ".

²⁴⁸ Οἱ ἴδιοι οἱ σχολιαστὲς (2021: 1) δηλώνουν ὅτι "ἴσως δεν ὑπάρχει καλύτερη περιγραφή της ευχαρίστησης της ἀνάγνωσης του Λουκιανού και της *Ἀληθοῦς Ἱστορίας* του ἀπὸ αὐτή".

της ευθυμίας, που αναμένεται να βιώσει και το αναγνωστικό κοινό της *Άληθοῦς Ἱστορίας*.

Οι αναγνώστες, εν ολίγοις, που στοχεύει αλλά και φιλοδοξεί να έχει ο Σαμοσατεύς για το εν λόγω αφήγημά του είναι οι πεπαιδευμένοι. Και παρόλο που δεν μπορεί κανείς να αποφανθεί με βεβαιότητα για το αναγνωστικό κοινό που πράγματι προσέλκυσε το εν λόγω έργο του Λουκιανού, όπως σημειώνει και ο Whitmarsh "δεν διαβάζουν ένα κείμενο σαν αυτό μόνο όσοι είναι μορφωμένοι. Όμως είναι σχεδόν σίγουρο ότι θα ήταν δύσκολο να το κατανοήσει κάποιος χωρίς να έχει κάποιο (έστω βασικό) επίπεδο εκπαίδευσης",²⁴⁹ (1.2 *ἀλλά τινα καὶ θεωρίαν οὐκ ἄμουσον ἐπιδείξεται*).

Συμπερασματικά, στο κεφάλαιο αυτό επιχειρήσαμε να δώσουμε απαντήσεις στα ζητήματα που σχετίζονται, αρχικά, με την αφηγηματική οργάνωση και συνοχή της λουκιάνειας αφήγησης, η οποία δομείται στο δίπολο αλήθειας-ψεύδους και συνέχεια μέσω κοινών στοιχείων που εμφανίζονται στα ~ εκ πρώτης όψεως~ ασύνδετα μεταξύ τους ταξιδιωτικά επεισόδια. Έπειτα, μας απασχολεί το θέμα της ταυτότητας και κατ' επέκταση της ταύτισης ή μη του συγγραφέα με τον αφηγητή, διότι ο τελευταίος, αν και πρωτοπρόσωπος και καλούμενος "Λουκιανός", διατηρεί την απόστασή του από τον συγγραφέα. Τέλος, διερευνήσαμε το αναγνωστικό κοινό της *Άληθοῦς Ἱστορίας*, για το οποίο συνάγουμε πληροφορίες και νύξεις από το ίδιο τον δημιουργό του πονήματος, που φιλοδοξεί και στοχεύει σε ένα εγγράμματο κοινό.

---

²⁴⁹ Whitmarsh (2006: 114).

3. Συμπεράσματα

Από την ειδολογική και αφηγηματολογική ανάλυση της λουκιάνειας *Άληθοῦς Ἱστορίας* απορρέουν τα ακόλουθα συμπεράσματα:

Αναφορικά με τον ειδολογικό προσδιορισμό του υπό εξέταση λουκιάνειου πονήματος, εκείνο αποτελεί ένα υβρίδιο,²⁵⁰ γεγονός που απορρέει από τις πολλαπλές σχέσεις που έχει το λουκιάνειο κείμενο με την προγενέστερή του λογοτεχνία. Το ειδολογικό πρόσημο της *Άληθοῦς Ἱστορίας* καθορίζεται από τον διαλογικό χαρακτήρα, καθώς στο εσωτερικό του διαπλέκονται διάφορα λογοτεχνικά είδη, όπως το έπος, η επιστημονική φαντασία, η παραδοξογραφία, η φιλοσοφία, η ιστοριογραφία, η κωμωδία, η γεωγραφία και η εθνογραφία, η επιστολογραφία και το μυθιστόρημα. Στο έργο απαντούν πλήθος έμμεσων ή άμεσων αναφορών στα δύο ομηρικά έπη, είτε λόγω κοινής θεματικής με το υπό ανάλυση έργο (πόλεμοι στην *Ἰλιάδα*, ταξίδι στην *Ὀδύσεια*) είτε με στόχο την παρωδία των ομηρικών υπερβολών. Εν συνεχεία, η επιστημονική φαντασία και η παραδοξογραφία εμπλουτίζουν το έργο με φανταστικά πλάσματα και γεγονότα, που εντοπίζονται είτε επί της γης είτε επί της σελήνης, και ξεπερνούν κάθε φαντασία. Το λογοτεχνικό εκείνο είδος που αποτελεί τον μεγαλύτερο παρωδιακό στόχο του Λουκιανού είναι η φιλοσοφία, δεδομένης της απομάκρυνσης των φιλοσόφων από την πολυπόθητη αλήθεια και της υπερβολής των θεωριών τους. Αντικείμενο παρωδίας του Σαμοσατέως είναι και η ιστοριογραφία, λόγω των άπιστευτων πραγμάτων και υπερβολών που ενσωματώνουν στα έργα τους οι ιστοριογράφοι. Η Κωμωδία λογίζεται ως εκείνο το είδος που πιθανόν δεν γίνεται ούτε άμεσος ούτε έμμεσος στόχος της λουκιάνειας παρωδίας, τόσο λόγω της "ελευθερίας" με την οποία πραγματεύεται άπιστευτα πράγματα και γεγονότα όσο και λόγω της κοινής στόχευσης που μοιράζεται με την *Άληθῆ Ἱστορίαν*, που δεν είναι άλλη από την πρόκληση του γέλιου και της ευθυμίας στο κοινό τους. Τυπολογικά χαρακτηριστικά που προσιδιάζουν στα είδη της Γεωγραφίας και της Εθνογραφίας ενυπάρχουν επίσης στο υπό ανάλυση κείμενο, υπό τη μορφή παρωδίας των απίθανων στοιχείων, εθίμων και πλασμάτων που συναντούν στα ταξίδια τους, τα οποία αφορούν κυρίως εξωτικές ή αξιοπερίεργες τοποθεσίες. Η επιστολογραφία συμπεριλαμβάνεται και εκείνη στο λουκιάνειο έργο, καθώς απαντά επιστολή του Οδυσσέα προς την Καλυψώ με τα τυπικά χαρακτηριστικά του εν λόγω είδους. Η

---

²⁵⁰ Whitmarsh (2001): 249.

συμπερίληψη όλων αυτών των ειδών και η συνύπαρξη των ποικίλων θεματικών, τυπολογικών και ειδολογικών παραμέτρων των χρησιμοποιούμενων διακειμένων ανατρέπουν τα ειδολογικά όρια και καθορίζουν την υβριδική τροπή του έργου, ανακαλώντας μάλιστα και το μυθιστόρημα. Η *Άληθής Ιστορία* εμπεριέχει χαρακτηριστικά του μυθιστορήματος, όπως τη μυθοπλαστική αφήγηση, το ψεύδος και όρους που υποδηλώνουν τη μείξη, αναδεικνύοντας την πολυειδή φύση του. .

Αναφορικά με την αφηγηματολογική ανάλυση της *Άληθους Ιστορίας*, διαπιστώθηκε ότι τα περισσότερα ζητήματα αφορούν τον τρόπο με τον οποίο συνέχεται/συνδέεται το έργο αυτό καθώς και την ταυτότητα του αφηγητή. Διαπιστώθηκε πως το λουκιάνειο έργο βασίζεται στο δίπολο αλήθειας-ψεύδους, κάτι που προεξαγγέλλεται ήδη από τον τίτλο του, σε μια προσπάθεια του Λουκιανού να καταδείξει πόσο εύκολα μπορεί ένας συγγραφέας να εξαπατήσει το κοινό του χρησιμοποιώντας τη σύμβαση της αληθοφάνειας. Η συνοχή της αφήγησης αναδεικνύεται μέσω κοινών στοιχείων που διαπερνούν τα διάφορα επεισόδια, τα οποία ωστόσο με μια πρώτη ματιά μοιάζουν ασύνδετα μεταξύ τους και χωρίς λογική μετάβαση από τη μία περιπέτεια στην άλλη. Η ταυτότητα του αφηγητή αλλά και η ταύτισή του ή μη με τον συγγραφέα απασχολεί και το εν λόγω λουκιάνειο έργο. Παρά τις διάφορες προσπάθειες του συγγραφέα να σπείρει την αμφιβολία για την ταύτισή του ή μη με τον αφηγητή, όπως η χρήση του πρώτου ρηματικού προσώπου κατά τη διάρκεια της κύριας αφήγησης και η ονομασία του αφηγητή ως "Λουκιανού" σε ένα επίγραμμα, ο αφηγητής στα μυθοπλαστικά έργα δεν ταυτίζεται εν τέλει με τον συγγραφέα, παρά αποτελεί έναν φανταστικό χαρακτήρα που εξυπηρετεί την πλοκή. Σχετικά με το αναγνωστικό κοινό της *Άληθους Ιστορίας*, παρόλη την έλλειψη αποδεικτικών στοιχείων για το είδος των ανθρώπων που προσέλκυε το μυθιστόρημα, υπάρχουν αρκετές ενδοκειμενικές ενδείξεις για το είδος των αναγνωστών που προσδοκούσε να έλξει με το έργο του ο Λουκιανός. Το προσδοκώμενο κοινό αφορούσε κυρίως πεπαιδευμένους ανθρώπους ή έστω εξοικειωμένους με την προγενέστερη του Λουκιανού λογοτεχνία, που θα ήταν σε θέση να αναγνωρίζουν τους συγγραφείς και τα έργα που υπαινισσόταν.

Βιβλιογραφία

Α. Στερεότυπες εκδόσεις-Μεταφράσεις-Ερμηνευτικά υπομνήματα

- ALLEN, T. W. (²1917), *Homeri Opera*, Tomus III, Odysseae Libros I-XII Continens, Oxford: Oxonii e Typographeo Clarendoniano.
- _____ (²1919), *Homeri Opera*, Tomus IV, Odysseae Libros XIII-XXIV Continens, Oxford: Oxonii e Typographeo Clarendoniano.
- AMIGUES, S. (2006), *Théophraste Recherches sur les Plantes*, Tome V, Livre IX, *Texte Établi et Traduit*, Paris: Les Belles Lettres.
- BEKKER, I. - L. DINDORF - FR. VOGEL (³1988), *Diodori Bibliotheca Historica*, volume I, Stutgardiae : Teubner.
- BEKKERI, I. (1824), *Photii Bibliotheca*, Tomus Prior, Berolini: Typis et Impensis Ge. Reimeri.
- BURNET, I. (1910a), *Platonis Opera*, Tomus I, Tetralogias I-III Continens, Oxford: Oxonii e Typographeo Clarendoniano.
- _____ (1910b), *Platonis Opera*, Tomus II, Tetralogias III-IV Continens, Oxford: Oxonii e Typographeo Clarendoniano.
- _____ (1905), *Platonis Opera*, Tomus IV, Tetralogiam VIII Continens, Oxford: Oxonii e Typographeo Clarendoniano.
- CHERNISS, H. - W. C. HELMBOLD (1957), *Plutarch's Moralia with an English Translation*, τόμος XII, London: William Heinemann LTD.
- CLAY, D. - J. H. BRUSUELAS (2021), *Lucian True History, Introduction, Text, Translation, and Commentary*, Oxford: Oxford University Press.
- DALMEYDA, G. (1926), *Xénophon d'Éphèse Les Éphésiaques ou Le Roman d'Habrocomès et d'Anthia*, *Texte Établi et Traduit*, Paris: Les Belles Lettres.
- _____ (²1960), *Longus Pastorales (Daphnis et Chloé)*, *Texte Établi et Traduit*, Paris: Les Belles Lettres.
- DIELS, H. - W. KRANZ (1960), *Die Fragmente der Vorsokratiker*, Germany: Weidmannsche Verlagsbuchhandlung.
- GARNAUD, J.-P. (1991), *Achille Tatius d'Alexandrie Le Roman de Leucippé et Clitophon*, *Texte Établi et Traduit*, Paris: Les Belles Lettres.

- GEORGIADOU, A. - D. H. J. LARMOUR (1998a), *Lucian's Science Fiction Novel True Histories, Interpretation and Commentary*, Leiden-Boston-Köln: Brill.
- HUDE, C. (1901), *Thucydides Historie*, Tomus II, Lib. V-VIII, editio major, Lipsiae: Typis B. G. Teubneri.
- _____ (1915), *Thucydides Historie*, Tomus I, Lib. I-IV, editio major, Lipsiae: Typis B. G. Teubneri.
- ΚΑΛΟΚΥΡΗΣ, Δ. (2006), *Λουκιανού Αληθινή Ιστορία: μετάφραση και εικόνες*, Αθήνα: Αίολος.
- KELLER, O. (1872), *Rerum Naturalium Scriptores Graeci Minores: Paradoxography (Antigonus, Apollonius, Phlegon, Anonymus Vaticanus)*, tomus I, Lipsiae: B. G. Teubner.
- MACLEOD, M. D. (1972), *Luciani Opera*, Tomus I, Libelli 1-25, Oxford: Oxonii e Typographeo Clarendoniano.
- _____ (1974), *Luciani Opera*, Tomus II, Libelli 26-43, Oxford: Oxonii e Typographeo Clarendoniano.
- _____ (1980), *Luciani Opera*, Tomus III, Libelli 44-68, Oxford: Oxonii e Typographeo Clarendoniano.
- MOLINIE, G. (1979), *Chariton Le Roman de Chairéas et Callirhoé, Texte Établi et Traduit*, Paris: Les Belles Lettres.
- MONRO, D. B. - T. W. ALLEN (³1920a), *Homeri Opera*, Tomus I, Iliadis Libros I-XII Continens, Oxford: Oxonii e Typographeo Clarendoniano.
- _____ (³1920b), *Homeri Opera*, Tomus II, Iliadis Libros XIII-XXIV Continens, Oxford: Oxonii e Typographeo Clarendoniano.
- ΜΠΟΥΣΕΣ, Σ. (2019), *Λουκιανού Ρητόρων Διδάσκαλος, εισαγωγή-κριτική έκδοση-μετάφραση-σχόλια*, Αθήνα: Gutenberg.
- ÖHLER, H. (1913), *Paradoxographi Florentini Anonymi Opusculum de Aquis Mirabilibus: ad Fidem Codicum Manu Scriptorum Editum Commentario Instructum*, Tubingen: J. J. Heckenbauer [Ανακτήθηκε από: <https://bit.ly/3zkjW7c>].
- OLSON, S. D. (1998), *Aristophanes Peace, Edited with introduction and Commentary*, Oxford: Clarendon Press.
- RABE, H. (1906), *Scholia in Lucianum*, Lipsiae: B. G. Teubner [Ανακτήθηκε από: <https://bit.ly/3G3AzaA>].

- ΡΑΙΟΣ, Δ. (2012), *Ελληνική Γραμματεία των Αυτοκρατορικών Χρόνων, εισαγωγή-επισκόπηση-ανθολογία*, Ιωάννινα: Carpe Diem.
- RATTENBURY, R. M. - T. W. LUMB - J. MAILLON (1960), *Héliodore Les Éthiopiennes (Théagène et Chariclée)*, Tome I, *Texte Établi et Traduit*, Paris: Les Belles Lettres.
- _____ (1960), *Héliodore Les Éthiopiennes (Théagène et Chariclée)*, Tome I, *Texte Établi et Traduit*, Paris: Les Belles Lettres.
- WILSON, N. G. (2007), *Aristophanis Fabulae*, Tomus I, Oxford: Oxford University Press.
- _____ (2015), *Herodoti Historiae*, Tomus Prior, Libros I-IV Continens, Oxford: Oxonii e Typographeo Clarendoniano.

Β. Άρθρα-Βιβλία-Μελέτες

- ANDERSON, G. (1976a), *Theme and Variation in the Second Sophistic*, Leiden: Brill.
- _____ (1976b), *Studies in Lucian's Comic Fiction*, Leiden: Brill.
- BAKHTIN, M. M. (1981), *The Dialogic Imagination: Four Essays*, U.S.A.: University of Texas Press.
- BÄR, S. F. (2013), «Odysseus' Letter to Calypso in Lucian's *Verae Historiae*» στο O. HODKINSON - P. A. ROSENMEYER - E. BRACKE (eds.) *Epistolary Narratives in Ancient Greek Literature*, Leiden - Boston: Brill, 221-36.
- BARTLEY, A. (2003), «The Implications of the Reception of Thucydides within Lucian's *Vera Historia*», *Hermes* 131.2: 222-34.
- BOMPAIRE, J. (1958), *Lucien écrivain. Imitation et création*, Paris: E. de Boccard.
- BOUQUIAUX-SIMON, O. (1968), *Les Lectures Homériques de Lucien*, Bruxelles: Palais des Académies.
- BOWIE, E. L. (1996), «The Ancient Readers of the Greek Novels» στο G. SCHMELING (ed.) *The Novel in the Ancient World*, Leiden-New York: E. J. Brill, 87-106.
- BRANHAM, B. R. (1989), *Unruly Eloquence: Lucian and the Comedy of Traditions*, United States of America: Harvard University Press.
- BRILLET-DUBOIS, P. (2006), «L'art formulaire d' Homère dans les *Histoires Vraies* de Lucien», *Gaia: revue interdisciplinaire sur la Grèce Archaique* 10: 219-34.
- CAMEROTTO, A. (1998), *Le Metamorfosi della Parola: Studi sulla Parodia in Luciano di Samosata*, Pisa: Istituti Editoriali e Poligrafici Internazionali.

- COUVALIS, G. (2017), «Telling the Truth through Lying about Lying in Lucian's True Stories» στο V. KARALIS – P. NAZOU (eds.) *A Journal for Greek Letters: From Stories to Narratives: the enigmas of transition*, Australia: Modern Greek Studies Association of Australia, 255-69.
- CROISSET, M. (1882), *Essai sur la Vie et les Oeuvres de Lucien*, Paris: Librairie Hachette et Cie.
- DERIU, M. (2012/3), *L'eroe satirico di Luciano tra Aristofane e Platone*, PhD, Università di Trento [ανέκδοτη, ανακτήθηκε από <https://cutt.ly/qLlaU2O> στις 13/05/2022].
- _____ (2017), «How to Imagine a World Without Women: Hyperreality in Lucian's *True Histories*», *Medea* 3.1: 1-22.
- DE ROMILLY, J. (32014), *Αρχαία Ελληνική Γραμματολογία*, τρίτη έκδοση διορθωμένη, Θ. Χριστοπούλου-Μικρογιαννάκη (μτφρ.), Αθήνα: Ινστιτούτο του Βιβλίου-Α. Καρδαμίτσα.
- ZAMAROY, P. (2006), *Όνειρα Λογοτεχνικά: Η διερεύνηση ενός τόπου από τον Ησίοδο ως τον Αρτεμίδωρο*, Αθήνα: Ινστιτούτο του Βιβλίου-Α. Καρδαμίτσα.
- FREDERICKS, S. C. (1976), «Lucian's *True History* as SF», *Science Fiction Studies* 3.1: 49-60.
- FUTRE-PINHEIRO, M. (2009), «Dialogues between Readers and Writers in Lucian's *Verae Historiae*» στο M. PASCHALIS - S. PANAYOTAKIS – G. SCHMELING (eds.) *Readers and Writers in the Ancient Novel*, Groningen: Barkhuis Publishing & Groningen University Library, 18-35.
- GABBA, E. (1981), «True History and False History in Classical Antiquity», *JRS* 71: 50-62.
- GASSINO, I. (2011), «Éléments de construction du récit dans *les Histoires Vraies de Lucien*», *BAGB* 2: 62-78.
- GENETTE, G. (2007), *Σχήματα III. Ο Λόγος της Αφήγησης: Δοκίμιο Μεθοδολογίας και Άλλα Κείμενα*, Μ. ΛΥΚΟΥΔΗΣ (μτφρ.), Ε. ΚΑΨΩΜΕΝΟΣ (επιμ.), Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη (τίτλ. πρωτοτ. Figures III).
- GEORGIADOU, A.- D. H. J. LARMOUR (1998b), «Lucian's *Verae Historiae* as Philosophical Parody», *Hermes* 126: 310-25.
- GOLDHILL, S. (2002), *Ποιος χρειάζεται τους Έλληνες; Ποιος χρειάζεται τα ελληνικά;* Γ. ΚΟΥΣΟΥΝΕΛΛΟΣ (μτφρ.), Ε. ΚΕΚΡΟΠΟΥΛΟΥ (επιμ.), Αθήνα: Ενάλιος (τίτλ. πρωτ. *Who Needs Greek?: Contests in the Cultural History of Hellenism*).

- _____ (2008), «Genre» στο T. WHITMARSH (ed.) *The Cambridge Companion to the Greek and Roman Novel*, Cambridge: Cambridge University Press, 185-200.
- HÄGG, T. (1992), *Το Αρχαίο Μυθιστόρημα*, Τζ. ΜΑΣΤΟΡΑΚΗ (μτφρ.), Αθήνα: ΜΙΕΤ.
- HALLER, B. (2014), «Homeric Parody, the Isle of the Blessed, and the Nature of Paideia in Lucian's *Verae Historiae*» στο M. FURTE-PINHEIRO - G. SCHEMELING - E. P. CUEVA (eds.) *The Ancient Novel and the Frontiers of Genre*, Netherlands: Barkhuis Publishing, 23-37.
- HAWKINS, T. - C. W. MARSHALL (2016), «Ignorance and the Reception of Comedy in Antiquity» στο C. W. MARSHALL - T. HAWKINS (eds.) *Athenian Comedy in the Roman Empire*, London: Bloomsbury Publishing Plc, 15-23.
- HEATH, S. (2004), «The Politics of Genre» στο C. PRENDERGAST (ed.) *Debating World Literature*, London-New York: Verso, 163-74.
- HODKINSON, O. (2018), «Lucian» στο K. DE TEMMERMAN - E. VAN EMDE BOAS (eds.) *Characterization in Ancient Greek Literature: Studies in Ancient Greek Narrative*, τόμος IV, Leiden - Boston: Brill, 542-57.
- HUNTER, R. (2008), «Ancient Readers» στο T. WHITMARSH (ed.) *The Cambridge Companion to the Greek and Roman Novel*, Cambridge: Cambridge University Press, 261-71.
- HUTCHEON, L. (1991), *Narcissistic Narrative: The Metafictional Paradox*, London-New York: Wilfrid Laurier University Press.
- ΚΑΝΑΛΗ, Α. Β. (2022), *Λουκιανού Άληθῆ Διηγήματα: Αφηγηματολογικές Προσεγγίσεις*, Διδ. Δ. [ανέκδοτη, ανακτήθηκε από <https://cutt.ly/6LlyrHq> στις 09/07/2022].
- ΚΑΡΠΟΥΖΟΥ, Π. (2022), «Σύγχρονες Ταξιδιωτικές Αφηγήσεις: Αισθητικά και Πολιτισμικά Διακυβεύματα», στο Μ. ΚΑΚΑΒΟΥΛΙΑ – Π. ΠΟΛΙΤΗΣ (επιμ.) *Αφήγηση: μια πολυεπιστημονική θεώρηση*, Αθήνα: Gutenberg, 109-42.
- KÖNIG, J. (2009), *Greek Literature in the Roman Empire*, London: Bloomsbury Publishing Plc.
- ΚΩΝΣΤΑΝΤΑΚΟΣ, Ι. Μ. (2017), «*Car je est un autre*: Ετερότητα και Ταξιδιωτική Αφήγηση στην Αρχαία Κωμωδία», στο Μ. ΒΕΛΙΩΤΗ-ΓΕΩΡΓΟΠΟΥΛΟΥ - Ι. ΚΑΡΑΜΑΝΟΥ (επιμ.) *Πρακτικά Στ' Πανελληνίου Θεατρολογικού Συνεδρίου "Θέατρο και Ετερότητα: Θεωρία, Δραματολογία και Θεατρική Πράξη"*, τόμος Α', 17-20 Μαΐου, Ναύπλιο, 395-414.

- LAIRD, A. (2003), «Fiction as a Discourse of Philosophy in Lucian's *Verae Historiae*» στο S. PANAYOTAKIS -M. ZIMMERMAN -W. KEULEN (eds.) *The Ancient Novel and Beyond*, Brill: Leiden - Boston, 115-27.
- LARMOUR, D. H. J. (1997), «Sex with Moonmen and Vinewomen: The Reader as Explorer in Lucian's *Vera Historia*», *Intertexts* 1.2: 131-46.
- LATEINER, D. (1990), «Deceptions and Delusions in Herodotus», *ClAnt* 9.2: 230-46.
- LAWRENCE, K. (2010), *Homer between History and Fiction in Imperial Greek Literature*, Cambridge: Cambridge University Press.
- MACIVER, C. (2016), «Truth, narration, and interpretation in Lucian's *Verae Historiae*», *AJPh* 137: 219-50.
- MARSH, D. (1992), «Beyond the Pillars of Hercules: Voyage and Veracity in Exploration Narratives», *Annali d'Italianistica* 10: 134-48.
- _____ (1998), *Lucian and the Latins: Humor and Humanism in the Early Renaissance*, Michigan: The University of Michigan Press.
- ΜΑΡΩΝΙΤΗΣ, Δ. Ν. (2009), *Ομηρικά Μεγαθήματα: Πόλεμος-Ομιλία-Νόστος*, Αθήνα: Κέδρος.
- MILNER, A. (2012), *Locating Science Fiction*, Liverpool: Liverpool University Press.
- MORGAN, J. (1985), «Lucian's *True Histories* and the Wonders beyond Thule of Antonius Diogenes», *CQ*, 35.2, 475-90.
- _____ (2003), «Nymphs, Neighbours and Narrators: a Narratological Approach to Longus» στο S. PANAYOTAKIS - M. ZIMMERMAN - W. KEULEN (eds.) *The Ancient Novel and Beyond*, Brill: Leiden - Boston, 171-90.
- NEWMAN, N. (2015), «Intertextuality in the Death of a Pilot: The κυβερνήτης ἄριστος in Lucian's *Verae Historiae*», *Journal of Ancient History and Archeology* 2.4: 18-25.
- NICHOLS, A. (2018), «Ctesias' Indica and the Origins of Paradoxography», στο M. GEROLEMOU (ed.), *Recognizing Miracles in Antiquity and Beyond*, Berlin/Boston: De Gruyter, 3-16.
- NI-MHEALLAIGH, K. (2005a), *Lucian's Self-Conscious Fiction: Theory in Practice*, PhD, Dublin: Trinity College.
- _____ (2005b), «'Plato alone was not there...': Platonic presence in Lucian», *Hermathena* 179: 89-103.
- _____ (2008), «Pseudo-Documentarism and the Limits of Ancient Fiction», *AJPh* 129.3: 403-31.

- _____ (2010), «The Game of the Name: Onymity and the Contract of Reading in Lucian» στο F. MESTRE - P. GÓMEZ (eds.) *Lucian of Samosata: Greek writer and Roman citizen*, Barcelona: Universitat de Barcelona, 83-94.
- _____ (2014) *Reading Fiction with Lucian: Fakes, Freaks and Hyperreality*, Cambridge: Cambridge University Press.
- ΠΑΠΑΪΩΑΝΝΟΥ, Β. (1976), Λουκιανός ο Μεγάλος Σατιρικός της Αρχαιότητας: Συμβολή στην Παρουσίαση της Εποχής, του Βίου και του Έργου του, Θεσσαλονίκη: Κωνσταντινίδης.
- POPESCU, V. (2009), *Lucian's Paradoxa: Fiction, Aesthetics, and Identity*, PhD, University of Iasi [ανέκδοτη, ανακτήθηκε από <https://cutt.ly/IKAjw4P> στις 01/03/2022].
- PRICE, J. J. (2017), «The Historiographical Vehicle of Lucian's Journey in *Verae Historiae*» στο M. R. NIEHOFF (ed.) *Journeys in the Roman East: Imagined and Real*, Germany: Mohr Siebeck, 225-38.
- ΡΑΓΚΑΒΑΝΗ, Π. (2021), *Τα Άληθῆ Διηγήματα του Λουκιανού: μια ψευδής κριτική του ψεύδους*, Πάτρα: Πανεπιστήμιο Πατρών [ανέκδοτη, ανακτήθηκε από <https://cutt.ly/HKStksL> στις 22/06/2022].
- RAIOS, D. (2019), «Du μῶλυ de l'Odysée à la mauve de Lucien: l'art parodique d'un sophiste protéiforme», *Kernos*, 34: 233-48.
- REARDON, B. P. (1989), *Collected Ancient Greek Novels*, California: University of California Press.
- ROBERTS, A. (2016), *The History of Science Fiction*, London: Palgrave Macmillan UK.
- ROBINSON, C. (1979), *Lucian and his Influence in Europe*, London: Duckworth.
- RODDA, M. A. (2016/7), *Luciano di Samosata e la critica omerica*, Tesi Di Laurea (Magistrale), Università di Pisa. [ανέκδοτη, ανακτήθηκε από <https://cutt.ly/NLi3EMI> στις 09/02/2022]
- ROMERI, L. (2018), «Fiction et histoire chez Lucien», *Tangence* 116: 23-37.
- SEGAL, C. (1982), *Dionysiac Poetics and Euripides' Bacchae*, expanded edition, Princeton-New Jersey: Princeton University Press.
- STANZEL, F. K. (1999), *Θεωρία της αφήγησης*, (μτφρ.) Κ. ΧΡΥΣΟΜΑΛΛΗ-HENRICH,, Θεσσαλονίκη: University Studio Press (τίτλ. πρωτοτ. *Theorie des Erzählens*).

- STOREY, I. C. (2016), «Exposing Frauds: Lucian and Comedy» στο C. W. MARSHALL - T. HAWKINS (eds.) *Athenian Comedy in the Roman Empire*, London: Bloomsbury Publishing Plc, 163-80.
- ΣΥΚΟΥΤΡΗΣ, Ι. (1988), *Αρχαία Επιστολογραφία*, Δ. ΙΑΚΩΒ (μτφρ.), Αθήνα: Εταιρία Σπουδών Ελληνικού Πολιτισμού και Γενικής Παιδείας, Ιδρυτής: Σχολή Μωραΐτη.
- SWANSON, R. A. (1976), «The True, the False, and the Truly False: Lucian's Philosophical Science Fiction», *Science Fiction Studies* 3.3: 228- 39.
- TACKABERRY, W. H. (1930), *Lucian's Relation to Plato and the post-Aristotelian Philosophers*, Toronto: University of Toronto Press.
- TAMIOLAKI, M. (2013), «Lucien Précurseur de la Liar School of Herodotus: Aspects de la réception d'Hérodote dans l'*Histoire Vraie*» στο J. ALAUX (ed.) *Hérodote: Formes de pensée, figures du récit*, Rennes: Presses universitaires de Rennes, 147-160.
- _____ (2015), «Satire and Historiography: The Reception of Classical Models and the Construction of the Author's Persona in Lucian's *De historia conscribenda*», *Mnemosyne* 68: 917-36.
- THOMPSON, C. (2011), *Travel Writing*, London-New York: Routledge.
- WALCHLI, P. (2003) *Studien zu den literarischen Beziehungen zwischen Plutarch und Lukian*, München: K.G. Saur.
- WHITMARSH, T. J. G. (2001), *Greek Literature and the Roman Empire: The Politics of Imitation*, Oxford: Oxford University Press.
- _____ (2004), «Lucian» στο I. J. F. DE JONG - R. NÜNLIST - A. BOWIE (eds.) *Narrators, Narratees and Narratives in Ancient Greek Literature: Studies in Ancient Greek Narrative*, τόμος I, Leiden - Boston: Brill, 465-76.
- _____ (2006), «True Histories: Lucian, Bakhtin, and the Pragmatics of Reception» στο C. MARTINDALE - R. F. THOMAS (eds.) *Classics and the Uses of Reception*, USA: Blackwell Publishing Ltd, 104-15.
- _____ (2013), *Beyond the Second Sophistic: Adventures in Greek Postclassicism*, Berkeley-Los Angeles-London: University of California Press.

Γ. Λεξικά

- BALDICK, C. (2001), *The Concise Oxford Dictionary of Literary Terms*, Oxford: Oxford University Press.
- LIDDELL, H. G. - R. SCOTT (1907), *Μέγα Λεξικόν της Ελληνικής Γλώσσης*, τόμος 1^{ος} (Α-Δ), (μτφρ.) Ξ. Π. Μόσχου, Αθήνα: Ι. Σιδέρης.
- _____ (1907), *Μέγα Λεξικόν της Ελληνικής Γλώσσης*, τόμος 4ος (Ρ-Ω), (μτφρ.) Ξ. Π. Μόσχου, Αθήνα: Ι. Σιδέρης.
- ΜΕΡΑΚΛΗΣ, Μ. - Κ. ΜΗΤΣΑΚΗΣ - Α. ΖΗΡΑΣ - Λ. ΚΟΥΖΕΛΗ (⁴2012), *Λεξικό Νεοελληνικής Λογοτεχνίας. Πρόσωπα, Έργα, Ρεύματα, Όροι*, Αθήνα: Πατάκης.
- ΜΟΝΤΑΝΑΡΙ, F. (³2016), *Σύγχρονο Λεξικό της Αρχαίας Ελληνικής Γλώσσας*, (επιμ.) Α. Ρεγκάκος, Αθήνα: Εκδόσεις Δ. Ν. Παπαδήμα (τίτλ. πρωτ. *The Brill Dictionary of Ancient Greek*).

Δ. Δικτυογραφία

Λουκιανού *Ίκαρομένιππος*, η περίληψη προήλθε από την Πύλη για την Ελληνική Γλώσσα [ανακτήθηκε από <https://bit.ly/3BjWCHB> στις 06/05/2022].